

คิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี
วันที่ ๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๗

ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง

อ่านและจัดทำคำอธิบายโดยที่ประชุมสัมมนาเรื่องศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง

เอกสารวิชาการหอสมุดแห่งชาติ อันดับที่ ๒/๒๕๓๓

พิมพ์ครั้งแรก พุทธศักราช ๒๕๒๐

พิมพ์ครั้งที่ ๒ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๕๓๓ จัดพิมพ์ในโอกาสวันอนุรักษ์มรดกไทย

พิมพ์ครั้งที่ ๓ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๕๔๗ จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม คณะอนุกรรมการ
ฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพ
ครบ ๒๐๐ ปี มอบให้กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

กรมศิลปากร. สำนักหอสมุดแห่งชาติ.

ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง

.--พิมพ์ครั้งที่ ๓.-- กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุดแห่งชาติ, ๒๕๔๗. ๑๒๐ หน้า

1. ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง I. สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร
- II. ชื่อเรื่อง.

๔๔๕.๕๑๑๗

ISBN 974-7912-92-9

ที่ปรึกษา

อธิบดีกรมศิลปากร	(นายอารักษ์ สังหิตกุล)
รองอธิบดีกรมศิลปากร	(นางสมศรี เอี่ยมธรรม)
ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านภาษาโบราณ	(นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์)
ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาตะวันออก	(นายเทิม มีเต็ม)
ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดแห่งชาติ	(นางสาวอรพินท์ ลิ้มสกุล)

คณะทำงาน

นางสาวจตุพร ศิริสัมพันธ์	นางสาวพิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ
นางสาวเอมอร เชาว์สนวน	นายสมภพ มีสบาย

ผู้ถ่ายภาพ

นายสิงห์คม บริสุทธิ์	นายสมชาย วรศาสตร์	นางสาวสุประวีณ์ นงศ์สูงเนิน
----------------------	-------------------	-----------------------------

พิมพ์ที่

บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด ๔๔ วัชรธรรมสาธิต ๓๗ สุขุมวิท ๑๐๑/๑ บางจาก พระโขนง กรุงเทพฯ ๑๐๒๖๐
โทร. ๐-๒๗๔๖-๓๑๓๐-๔, ๐-๒๗๔๓-๔๐๐๐ แฟกซ์ : ๐-๒๗๔๖-๓๓๘๗-๘ e-mail : rungsilpprint@yahoo.com

คำปรารภ

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอภยวาทย์ เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ แห่งมหาจักรีบรมราชวงศ์ ทรงเป็นพระมหากษัตริยาธิราชเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงปกครองแผ่นดินด้วยทศพิธราชธรรม ทรงทำนุบำรุงพระบรมพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองเป็นเอกประการ พร้อมกับทรงอุปถัมภ์ศาสนาอื่น ทรงพระปรีชาสามารถอย่างยิ่งในสรรพวิชาการ ทรงศึกษาวิจัยจนทรงคำนวณการเกิดสุริยุปราคาล่วงหน้าได้ถูกต้องแม่นยำ เป็นที่เลื่องลือในวงการดาราศาสตร์ทั่วโลก พระเกียรติคุณที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งคือ พระบรมราชโบายด้านการต่างประเทศทรงเปิดประเทศและพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญทัดเทียมนานาอารยประเทศ ทรงนำพาบ้านเมืองให้ผ่านพ้นวิกฤตชาติได้อย่างสง่างาม จนที่สุดประเทศไทยเป็นชาติเดียวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สามารถดำรงคงความเป็นเอกราชไว้ได้

ในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี ของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอภยวาทย์ วันที่ ๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๗ รัฐบาลและประชาชนชาวไทยจึงพร้อมใจจัดงานเฉลิมพระเกียรติเพื่อประกาศพระเกียรติคุณให้แก่ไพศาล และในโอกาสเดียวกันนี้องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ร่วมเฉลิมฉลองประกาศยกย่องพระเกียรติคุณให้ทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลกสาขาศึกษา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา การพัฒนาสังคม และสื่อสาร นับเป็นเกียรติภูมิสูงส่งของประเทศไทยและของชาวไทยทั้งชาติที่จะจารึกพระเกียรติประวัติอันงดงามนี้ไว้ไปตราบนิจรันติกาล

พันตำรวจโท

(ทักษิณ ชินวัตร)

นายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี

คำนำ

คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงาน เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพ ครบ ๒๐๐ ปี ได้รับมอบหมายให้พิจารณาการดำเนินงานการจัดทำหนังสืออนุสรณ์เนื่องใน พระเกียรติคุณแห่งพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหา กษัตริย์รัชกาลที่ ๔ แห่งมหาจักรีบรมราชวงศ์ ในการที่รัฐบาลและประชาชนชาวไทยแสดง กตเวทิตาธรรมสัณนิษฐานจัดงานรัฐพิธีเฉลิมฉลองน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็น ราชสักการะ สอนองพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงนำประเทศรอดพ้นจากลัทธิล่าอาณานิคม ทรงนำสันติสุขและความเจริญรุ่งเรืองสู่ประเทศชาติ ตลอดจนทรงพระปรีชาสามารถจนเป็นที่ เลื่องลือในวงการดาราศาสตร์ทั่วโลก และยังเป็นเกียรติยศอันยิ่งใหญ่ของชาติในท่ามกลางมิตร ประเทศปัจจุบัน เมื่อองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศพระเกียรติคุณให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกในสาขาการศึกษา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา การพัฒนาสังคม และสื่อสาร ประจำปี ๒๕๔๖ - ๒๕๔๗

หนังสืออนุสรณ์ทุกสาขาจำนวนมาก มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ตั้งความปรารถนาจะร่วมกันจัดพิมพ์ขึ้นเฉลิมพระเกียรติในโอกาสสำคัญนี้ เฉพาะภาครัฐบาลประกอบด้วย สำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และกระทรวงวัฒนธรรม รวมจำนวน ๑๖ รายการ เป็นหนังสือพระราชนิพนธ์ และเอกสารวิชาการอันเป็นรากฐานการพัฒนา ประเทศในรัชสมัย ล้วนเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ชาติไทยที่มีคุณค่าแสดงวัฒนธรรมของ แผ่นดิน ซึ่งคณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก จะได้เผยแพร่ไปสู่สถานศึกษาและ แหล่งเรียนรู้ทุกระดับทั่วประเทศเพื่อให้ประชาชนชาวไทยได้รับรู้และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ที่ทรงประกอบพระราชกรณียกิจด้วยพระวิริยะอุตสาหะอย่างยิ่งไว้แก่แผ่นดิน เพื่อจะได้บังเกิด ความรักและหวงแหนประเทศชาติ ก่อให้เกิดพลังร่วมในการพัฒนาบ้านเมืองให้ยั่งยืนสืบไป

(นายอนุรักษ์ จูริมาศ)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม

ประธานอนุกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก

พระราชประวัติ และพระราชกรณียกิจ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร พระนามเดิมว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๔ แห่งมหาจักรีบรมราชวงศ์ เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ และสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี เสด็จพระบรมราชสมภพเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๓๔๗ ณ พระราชวังเดิม เมืองธนบุรี มีสมเด็จพระเชษฐาและสมเด็จพระอนุชาร่วมเสด็จพระบรมราชชนนี ๒ พระองค์คือ

๑. สมเด็จพระเจ้าฟ้าชาย สิ้นพระชนม์ในวันประสูติ
๒. พระบาทสมเด็จพระปวงเรนทราเมศวร์ พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเริ่มศึกษาอักษรสมัยตั้งแต่เสด็จประทับที่พระราชวังเดิม ในสำนักสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสและสำนักสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ขุน) วัดโมลีโลกยาราม เมื่อสมเด็จพระบรมชนกนาถเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ พระองค์ได้เสด็จเข้าประทับในพระบรมมหาราชวังพร้อมกับสมเด็จพระบรมราชชนนี เมื่อพุทธศักราช ๒๓๕๕ พระชนมายุ ๘ พรรษา สมเด็จพระบรมชนกนาถทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีลงทรง เสด็จพระนามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎสมมติวงศ์ พงศ์ไศสวรรคตฤทัย ชัตติยราชกุมาร ต่อมาเมื่อพระชนมายุได้ ๑๒ พรรษา ทรงได้รับมอบหมายให้คุมกองทัพอและเสบียงอาหารออกไปรับครอบครัวมอญที่เมืองกาญจนบุรี มีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี พระปิตุลา ตามเสด็จด้วย

พุทธศักราช ๒๓๕๙ พระชนมายุ ๑๓ พรรษา สมเด็จพระบรมชนกนาถโปรดให้มีพระราชพิธีโสกันต์ครั้งใหญ่ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และเมื่อพระชนมายุ ๑๔ พรรษา ทรงผนวชเป็นสามเณร ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมเด็จพระสังฆราช (มี) เป็นพระอุปัชฌาย์ แล้วประทับจำพรรษา ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ทรงบรรพชาอยู่ ๗ เดือน จึงลาพระผนวช หลังจากนั้นเสด็จประทับ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงศึกษาวิชาความรู้ต่างๆ ตามราชประเพณีสำหรับพระราชกุมาร เช่น การฝึกหัดอาวุธ และวิชาคหศาสตร์ สมเด็จพระบรมชนกนาถโปรดให้บัญชาการกรมมหาดเล็ก

* ข้อมูลจากสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

พุทธศักราช ๒๓๖๗ พระชนมายุครบ ๒๑ พรรษา ทรงผนวช ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระนามฉายาในขณะทรงผนวชคือ “วชิรญาณโณ” เสด็จไปประทับแรมที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ๓ วัน แล้วเสด็จขึ้นไปจำพรรษา ณ วัดสมอราย (วัดราชาธิวาสวิหาร) ได้ ๑๕ วัน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จสวรรคตโดยมิได้ทรงมอบราชสมบัติแก่เจ้านายพระองค์ใด พระบรมวงศานุวงศ์และเสนาบดีชั้นผู้ใหญ่ประชุมศึกษากันแล้วได้อัญเชิญพระเจ้าลูกเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ พระเชษฐาต่างพระมารดาขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ด้วยทรงเจริญพระชนมายุกว่าถึง ๑๗ พรรษา และทรงมีประสบการณ์มากทั้งด้านการค้า การสงครามและการปกครอง

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวชอยู่ตลอดรัชกาลที่ ๓ เป็นเวลา ๒๗ ปี แรกเสด็จจำพรรษา ณ วัดสมอราย ทรงศึกษาอบรมวิปัสสนาธุระ ต่อมาทรงย้ายกลับมาจำพรรษา ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ทรงศึกษาภาษาบาลี พระปริยัติธรรม ทรงสอบได้เปรียญ ๕ ประโยค และเชี่ยวชาญรอบรู้พระไตรปิฎกอย่างแตกฉาน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งแม่กองสนามหลวง ตรวจสอบภาษาบาลี และพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะในพุทธศักราช ๒๓๗๒ ต่อมาทรงย้ายมาประทับ ณ วัดสมอราย อีกครั้งหนึ่ง ทรงปฏิบัติพระองค์เป็นผู้นำในการชำระวัตรปฏิบัติของสงฆ์ให้เคร่งครัดต่อพระธรรมวินัยยิ่งขึ้น มีภิกษุสามเณรเลื่อมใสปฏิบัติตามเป็นอันมาก ได้รวมตัวจัดตั้งเป็นพระสงฆ์คณะใหม่เรียกคณะธรรมยุตหรือธรรมยุติกนิกาย ส่วนพระสงฆ์ในนิกายเดิม คือ มหานิกาย ก็ปรับปรุงวัตรปฏิบัติให้เคร่งครัดเช่นกัน ยังผลให้การพระศาสนาเรียบร้อยขึ้น

พุทธศักราช ๒๓๗๙ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอาราธนาให้เสด็จมาเป็นเจ้าอาวาสครองวัดบวรนิเวศวิหาร พระอารามแห่งใหม่ที่เพิ่งสร้างเสร็จ ขณะมีพระชนมายุ ๓๒ พรรษา และทรงผนวชได้ ๑๒ พรรษา พระองค์ทรงจัดระเบียบการคณะสงฆ์ การปกครองวัด ตลอดจนขอบรมฝ่ายฆราวาสที่เข้าวัด ระเบียบที่สำคัญทั้งหลายเหล่านี้ได้ยึดถือปฏิบัติสืบมาจนปัจจุบัน ทรงเป็นที่ยอมรับนับถือของบุคคลทั่วไปในพระปรีชาญาณ ทรงตั้งโรงเรียนสอนภาษาบาลีขึ้นที่วัดบวรนิเวศวิหาร ทรงส่งสมณทูตไปยังเมืองแคนดี้ในเกาะลังกาเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย และนำมาประพจน์ปฏิบัติและเผยแพร่ให้เจริญรุ่งเรืองในบ้านเมือง ทรงคิดตัวอักษร อริยกะ ทั้งแบบตัวพิมพ์และตัวเขียนไทยใช้พิมพ์ตำราภาษาบาลี ทรงตั้งโรงพิมพ์ของคนไทยขึ้นเป็นแห่งแรกที่วัดบวรนิเวศวิหารและโปรดให้ตีพิมพ์หนังสือทางพระพุทธศาสนาขึ้นหลายเล่ม เช่น หนังสือพระปาติโมกข์ หนังสือสวดมนต์ ทรงริเริ่มการเทศนาเป็นภาษาไทยแทนการยกคาถาภาษาบาลีมากล่าวก่อนอธิบายความ

ขณะทรงผนวช มหาอำนาจตะวันตกกำลังขยายอิทธิพลเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทรงตระหนักถึงความจำเป็นในการคบค้าสมาคมกับชาวตะวันตกและ

การเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ จึงทรงศึกษาภาษาละตินกับสังฆราชปาลเลอกัวซ์ และภาษาอังกฤษจากหมอสอนศาสนา ดร.แดนบิช บรัดเลย์ ดร.เรโนลด์ เฮาส์ และมิสเตอร์ เจสซี่ แคลเวล เป็นผลให้ทรงศึกษาวิทยาการความก้าวหน้าของตะวันตกหลายแขนง อาทิ วิชาภูมิศาสตร์ คณิตศาสตร์ และดาราศาสตร์ จนทรงสามารถรู้เท่าทันความคิดอ่านตลอดจนความผันแปรของสถานการณ์โลกในขณะนั้นได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ การที่ได้เสด็จจรดงค์จาริกไปบูชาปูชนียสถานตามหัวเมืองต่างๆ เช่น พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม ทำให้ทอดพระเนตรเห็นสภาพบ้านเมืองและความเป็นอยู่ของราษฎรอย่างแท้จริง ประการสำคัญคือในพุทธศักราช ๒๓๓๖ ทรงพบ “ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑” ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ที่เมืองสุโขทัยเก่า โปรดให้นำมาไว้ที่วัดสมอราย พร้อมกับพระแท่นมณีศิลาบาตรและศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๔ เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์ ได้โปรดย้ายไปไว้วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ด้วยพระปรีชาสามารถด้านอักษรศาสตร์ ประกอบกับทรงสนพระราชหฤทัยด้านประวัติศาสตร์ จึงทรงอ่านจารึก ทั้ง ๒ หลักได้ เป็นการวางรากฐานและแนวทางให้กับการศึกษาอักษรโบราณ รวมทั้งการศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดียุคต่อๆ มา พระองค์ทรงได้รับประกาศนียบัตรเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๘ จากราชสมาคมโบราณคดีเหนือในกรุงโคเปนเฮเกน ประเทศเดนมาร์กถวายพระเกียรติยศว่า ทรงเป็นกษัตริย์ในเอเชียที่ทรงรอบรู้ในอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ อีกทั้งยังถือว่าพระองค์เป็นสมาชิกผู้ร่วมก่อตั้งราชสมาคมดังกล่าวด้วย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต พระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดี และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ได้กราบบังคมทูลอันเชิญขึ้นครองราชย์ จึงทรงลาผนวช เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเมื่อวันที่ ๓ เมษายน พุทธศักราช ๒๓๔๓* และมีพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๓๔๔ ทรงสถาปนาเจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ สมเด็จพระอนุชาธิราช ผู้ทรงรอบรู้ด้านการต่างประเทศ การทหาร และการเดินเรือ ขึ้นเป็นพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรงพระอิสริยยศเสมอพระเจ้าแผ่นดินอีกพระองค์หนึ่งตลอดรัชสมัยของพระองค์ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่างๆ และทรงสนพระราชหฤทัยใฝ่ศึกษาวิทยาการของประเทศตะวันตก ทรงนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาบ้านเมืองให้ทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ อันก่อให้เกิดคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างอเนกอนันต์และสามารถธำรงเอกราชไว้ได้ตราบนานเท่านาน

* ตามโบราณราชประเพณีเมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคต แผ่นดินจะว่างพระมหากษัตริย์มิได้ ผู้ที่สืบราชสมบัติต่อมา คือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะนั้นยังทรงผนวชอยู่ จึงทรงรับราชสมบัติและถือน้ำพิพัฒน์สัตยา เมื่อวันที่ ๓ เมษายน พุทธศักราช ๒๓๔๓ แล้วออกฤกษ์ลาผนวช วันที่ ๔ เมษายน พุทธศักราช ๒๓๔๓ ซึ่งปฏิทินทางจันทรคติยังเป็น จุลศักราช ๑๒๑๒ โศก

ด้านการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดิน

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นนักปกครองที่ทรงพระปรีชาสามารถยิ่ง ทรงได้รับการยกย่องว่าเป็นนักนิติศาสตร์พระองค์หนึ่ง ทรงเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็น ๒ ลักษณะควบคู่กันไป คือ ไม่โปรดการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่มีพระราชประสงค์อย่างยิ่งให้มีการปกครองที่พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจโดยจำกัดตามแบบอย่างการปกครองของประเทศอังกฤษในเวลานั้น นับว่าทรงริเริ่มระบอบประชาธิปไตยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ขึ้นเป็นปฐมในประเทศไทยและทรงปรับปรุงแก้ไขธรรมเนียมประเพณีที่มีมาแต่เดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงและรับอารยธรรม วิทยาการตะวันตกมาใช้ ได้แก่ ปรับปรุงพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา โปรดให้สวมเสื้อเวลาเข้าเฝ้า พระราชทานบรมราชานุญาตให้ชาวต่างชาติยืนเฝ้าได้ในท้องพระโรง แม้ว่าการหมอบคลานจะยังมีได้ยกเลิกไป พระราชทานพระหัตถ์ให้แก่ผู้มาเฝ้าทูลละอองพระบาทจับ การชักธงประจำพระองค์และธงชาติ ประเพณีการยิงสลุต เลิกธรรมเนียมบังคับให้บ้านเรือนสองข้างทางเสด็จปิดประตูหน้าต่างและมีพระบรมราชานุญาตให้ประชาชนได้เฝ้าอย่างใกล้ชิด

ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ราษฎรเข้าเฝ้าถวายฎีกาได้ ณ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ ซึ่งจะเสด็จออกเดือนละ ๔ ครั้ง เมื่อทรงรับฎีการ้องทุกข์แล้ว โปรดเกล้าฯ ให้ตุลาการชำระความให้เสร็จโดยเร็ว ทรงออกประกาศและพระราชบัญญัติที่เป็นข้อความเข้าใจง่ายแสดงถึงความอาทรห่วงใย หรือเป็นโอวาทแนะนำสั่งสอนประชาชนเรื่องต่างๆ เช่น ออกประกาศตักเตือนไม่ให้ราษฎรทิ้งซากสัตว์ และสิ่งปฏิกูลลงในแม่น้ำลำคลอง กำหนดการก่อเตาไฟในครัวแบบใหม่เพื่อไม่ให้เป็นเชื้อเพลิงลูกกลามทำให้เกิดไฟไหม้เสียหายแก่ทรัพย์สินของราษฎร ประกาศแนะนำให้ราษฎรระวังรักษาบ้านเรือนเพื่อป้องกันโจรผู้ร้ายด้วยการทำลิ่มสลักประตูหน้าต่าง แนะนำให้ปลูกฝ้ายเพื่อป้องกันไข้ทรพิษระบาด ประกาศคุ้มครองไม่ให้นายเงินกดขี่ข่มเหงไพร่ ข่มเหงทาส หรือพยายามหน่วงเหนี่ยวมิให้ทาสไถ่ถอนตนเป็นอิสระ ออกพระราชบัญญัติลดเงินนาโคโค ทรงเริ่มกิจการตำรวจแนวใหม่ ทรงแก้ไขกฎหมายและตรากฎหมายขึ้นไว้ตลอดรัชกาล เป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่มั่นคง และเริ่มตีพิมพ์ประกาศให้ทราบในหนังสือ “ราชกิจจานุเบกษา” ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ของทางราชการฉบับแรกที่โปรดให้พิมพ์ขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๒๔๐๑ จำนวนประกาศพระราชบัญญัติ และกฎหมายต่างๆ ที่ออกใช้บังคับมีจำนวนเกือบ ๕๐๐ ฉบับ ซึ่งกฎหมายรัชกาลที่ ๔ เปรียบเสมือนภาพของชีวิตและความเป็นอยู่ในสมัยนั้น ที่ถ่ายทอดแสดงให้เห็นตามความเป็นจริงอย่างชัดเจน

ด้านการพระศาสนาและศิลปกรรม

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและการศึกษาพระปริยัติธรรมให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นทรงวางพระองค์เป็นกลางระหว่างสงฆ์ฆานิกายและธรรมยุติกนิกาย พระราชทานเสรีภาพในการนับถือศาสนา พระราชทานที่ดินและวัดในการก่อสร้างศาสนสถานของศาสนาอื่นๆ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเพิ่มเติมขึ้นกว่าธรรมเนียมเดิมหลายประการ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่ทรงนำพระพุทธศาสนามาเกี่ยวข้องในพระราชพิธีต่างๆ ซึ่งแต่เดิมพระราชพิธีทั้งหลายเหล่านั้นเป็นเรื่องของพิธีพราหมณ์เพียงอย่างเดียว เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีจรดพระนังคัล ทรงริเริ่มจัดให้มีการบูชาพระรัตนตรัยเป็นพิเศษในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา และการบำเพ็ญกุศลตามเทศกาลต่างๆ ทรงสร้างวัดที่สร้างค้างมาแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และบูรณะปฏิสังขรณ์วัดที่ชำรุดทรุดโทรม ทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมืองกว่า ๔๐ วัด เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดชนะสงคราม วัดบวรเมศล วัดราชโอรสาราม วัดสระเกศ วัดสุทัศนเทพวราราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดปรีนัยก วัดสุวรรณดาราราม วัดปทุมคงคา วัดเสนาสาราม วัดกระวีศาราม วัดบวรนิเวศวิหาร วัดราชาธิวาส ฯลฯ ทรงสร้างวัดขึ้นใหม่ ๕ วัด คือ วัดบรมนิวาส วัดโสมนัสวิหาร วัดปทุมวนาราม วัดมกุฏกษัตริยาราม และวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม ซึ่งเป็นวัดประจำรัชกาล

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างพระพุทธรูปซึ่งมีพุทธลักษณะแตกต่างไปจากพุทธศิลป์ทั่วไป คือ มีลักษณะใกล้เคียงกับมนุษย์ทั่วไปมากขึ้น เช่น พระสัมพุทธพรณี พระนรินทราย พระพุทธร่องคิรส ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์พุทธเจดีย์ขึ้นใหม่ตามแบบพระราชนิยม คือ พุทธเจดีย์ทรงลังกา เช่น พระปฐมเจดีย์ พระศรีรัตนเจดีย์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระเจดีย์วัดบวรนิเวศวิหาร พระเจดีย์วัดราชสิทธิาราม พระธาตุจอมเพชร พระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี พระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ ทรงสร้างและบูรณะพระราชวัง เช่น พระอภิเนาวนิเวศน์ ซึ่งเป็นหมู่พระมหามณเฑียร ที่นอกจากเป็นที่ประทับแล้ว ยังเป็นที่รับรองราชทูตและพระที่นั่งจัดพิเศษสำหรับเก็บรวบรวมโบราณวัตถุ และประติมากรรมจากทวีปยุโรปในลักษณะการเริ่มต้นจัดพิพิธภัณฑ์ พระราชวังพระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี พระราชวังจันทร์เกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์ จังหวัดลพบุรี

นอกจากนั้นยังโปรดให้ซ่อมแซมเรือสุพรรณหงส์ และสร้างเรือหนันตนาคราช เรือพระที่นั่งในกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคอีกด้วย

ด้านเศรษฐกิจและการคลัง

การเก็บภาษีอากรอันเป็นรายได้ของแผ่นดินในตอนต้นรัชกาลมี ๔๖ อย่าง โดยราชการจัดเก็บเองเฉพาะภาษีที่สำคัญบางอย่าง นอกนั้นให้เอกชนเป็นผู้ประมูลรับผูกขาดไปจัดเก็บ โดยแต่งตั้งให้เป็นเจ้าภาษีนายอากร พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ยกเลิกภาษีอากรที่ซับซ้อนเป็นภาระแก่ประชาชน เช่น อากรค่าน้ำ อากรรักษาเกาะ ภาษีเกวียน เปลี่ยนแปลงพิศดารภาษีให้ลดหย่อนลง เช่น อากรตลาด เปลี่ยนเป็นเก็บภาษีโรงเรือน เรือนแพ เพื่อเกื้อหนุนการทำมาหากินของราษฎร ทรงดำเนินนโยบายเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดของทางการเมืองระหว่างประเทศด้วยการกำหนดพักภาษีสินค้าขาเข้า อนุญาตให้ส่งข้าวเป็นสินค้าออกได้เป็นครั้งแรก ค่าฝิ่นได้โดยผ่านระบบเจ้าภาษีนายอากร แต่ห้ามชาวไทยเสพฝิ่น และในพุทธศักราช ๒๓๙๘ ได้ทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษ ซึ่งต่อมาได้โปรดให้ทำสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้าตามแนวเดียวที่ทำกับอังกฤษ กับสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส และประเทศสำคัญๆ ทางตะวันตกอีกหลายประเทศ จัดตั้งกงสุลสยามขึ้นในประเทศต่างๆ เพื่อส่งเสริมการค้ากับประเทศนั้นๆ ให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น ทำให้เศรษฐกิจของไทยเปลี่ยนแปลงไป มีการค้าขายกันอย่างกว้างขวางต้องปรับปรุงระบบการเงินของประเทศ โดยทรงจัดตั้งโรงกษาปณ์สิทธิการขึ้นในพระบรมมหาราชวังเมื่อพุทธศักราช ๒๔๐๓ เพื่อผลิตเหรียญกษาปณ์ขึ้นแทนเงินพดด้วง และเบี้ยหอย เงินที่ผลิตจากโรงกษาปณ์ทำด้วยโลหะต่างๆ กัน คือเหรียญเงิน เหรียญดีบุก เหรียญทอง และเหรียญทองแดง การผลิตเหรียญได้ดำเนินการมาจนพุทธศักราช ๒๔๐๘ จึงถือได้ว่าประเทศไทยมีเงินตราเป็นรูปเหรียญแร่ต่างๆ ตามแบบสากลนิยม นอกจากนั้นทรงตั้งโรงสีไฟ สำหรับสีข้าว โรงเลื่อยจักร จัดตั้งที่ทำการศุลกากรขึ้นทำหน้าที่จัดเก็บภาษี เป็นการวางพื้นฐานสำหรับหารายได้เข้าประเทศเพิ่มขึ้น

ด้านการศึกษา

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นนักอักษรศาสตร์ที่สำคัญยิ่งพระองค์หนึ่งของไทย มีพระอัจฉริยภาพในภาษามคธหรือภาษาบาลี อันเป็นภาษาจารึกพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา จึงทรงพระปรีชารอบรู้เชี่ยวชาญในพระธรรมคำสอนอย่างลึกซึ้งกว้างขวาง และได้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือต่างๆ ไว้เป็นจำนวนมากที่เป็นภาษามคธ และรู้จักกันแพร่หลายทั่วไป คือบทสวดทำวัตรเช้า-ทำวัตรค่ำ ที่ภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนใช้สวดกันทั่วไปในปัจจุบัน พระราชนิพนธ์ภาษาไทยที่สำคัญเช่น เรื่องอุโบสถศีล การนับถือพระพุทธศาสนา พรหมจริยกา วิปัสสนากรรมฐาน เป็นต้น ทรงพระราชดำริแบบอักษรไทยสำหรับเขียนภาษาบาลีขึ้นเป็นครั้งแรกเรียกว่าแบบ “การยุด” ซึ่งได้ใช้เป็นแบบในการพิมพ์พระไตรปิฎกอักษรไทยครั้งแรกและฉบับแรกเมื่อพระพุทศักราช ๒๔๓๖ ในรัชกาลที่ ๕

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาว่าเป็นสิ่งจำเป็นในการปรับปรุงบ้านเมือง และพัฒนาประเทศให้ทันสมัยเป็นที่ยอมรับของประเทศมหาอำนาจตะวันตก ทรงสนับสนุนริเริ่มจัดการศึกษาสมัยใหม่ โดยเฉพาะการศึกษาภาษาอังกฤษ ทรงจ้างมิชชันนารีมาเป็นครูสอนภาษาอังกฤษ และความรู้ทั่วไปในพระบรมมหาราชวัง ในด้านการศึกษาราชการทรงสนับสนุนให้มิชชันนารีอเมริกันตั้งโรงเรียนขึ้นทั้งในพระนครและหัวเมือง จัดส่งข้าราชการไทยไปศึกษาและดูงานในต่างประเทศเป็นครั้งแรก จัดตั้งพิพิธภัณฑสถานรวบรวมศิลปวัตถุที่ทรงนำมาเมื่อครั้งเสด็จจุฑงศ์ไปในชนบทมาจัดแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมของบ้านเมือง

พระราชกรณียกิจทางการศึกษาในรัชสมัยของพระองค์เป็นการวางพื้นฐานช่วยให้การปฏิรูปการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเจริญก้าวหน้าในเวลาต่อมา

ด้านการคมนาคม และการสื่อสาร

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวางรากฐานการคมนาคมสมัยใหม่ให้แกชาวไทย ขยายบ้านเมืองให้ทันสมัย โปรดให้ขุดคลองคูเมืองรอบนอก ริมคลองสร้างป้อมขึ้นหลายป้อม สร้างถนนเพื่อใช้ในการคมนาคมหลายสาย ได้แก่ ถนนเจริญกรุง ถนนบำรุงเมือง ถนนเฟื่องนคร ถนนสีลม และถนนตรง (ถนนพระรามที่ ๔) ได้มีการตั้งบ้านเรือนขึ้นสองข้างถนนเป็นจำนวนมาก ทำให้เมืองขยายออกไปกว่าเดิม การพัฒนาทางน้ำโปรดให้ขุดคลองเพิ่มขึ้นหลายสาย เช่น คลองมหาสวัสดิ์ คลองภาษีเจริญ คลองดำเนินสะดวก คลองบางลี่ คลองบางยี่สาน และคลองเจดีย์บูชา เพื่อความสะดวกในการคมนาคมขนส่งทางน้ำ และยังช่วยให้เกษตรกรได้อาศัยน้ำในคลองมาใช้ในการเพาะปลูกด้วย

นอกจากนี้ยังทรงสนับสนุนให้ต่อเรือกลไฟขึ้นใช้ในการเดินทางขนส่ง และป้องกันประเทศ ทรงอนุญาตให้อังกฤษสร้างสายโทรเลขผ่านประเทศไทยไปยังเมืองสิงคโปร์ ซึ่งทำให้ประเทศไทยได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การติดต่อค้าขาย และเป็นการช่วยให้ชาวไทยได้รู้เห็นวิทยาการใหม่ๆ ได้อย่างรวดเร็ว

ด้านการป้องกันประเทศและการทหาร

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นระยะเวลาที่สำคัญที่สุดในการป้องกันรักษาประเทศให้ปลอดภัยจากการล่าอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก ซึ่งแข่งขันกันทั้งในการด้านการค้าและการเมือง การเผชิญหน้ากับมหาอำนาจตะวันตกนับเป็นปัญหาใหญ่หลวงสำหรับผู้ปกครองประเทศในสมัยนั้น เพราะชาติตะวันตกมีความรู้ในวิทยาการมีกำลังอาวุธสมัยใหม่ และมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจมากกว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำประเทศผ่านช่วงเวลาวิกฤตเข้าสู่ยุคใหม่ ด้วยพระปรีชาญาณมองเห็นการณ์ไกล

โดยทรงยอมรับศิลปวิทยาการด้านต่างๆ และริเริ่มปรับปรุงประเทศ ตามแบบตะวันตก ทรงจ้างนายร้อยเอกอิมเป นายทหารอังกฤษมาเป็นครูฝึกสอนกิจการทหารบก โปรดเกล้าฯ ให้เกณฑ์คนกรมอาสาลาวและเขมรมาฝึกหัดทหารเรียกว่า “ทหารเกณฑ์หัดอย่างยุโรป”

พุทธศักราช ๒๓๔๔ โปรดเกล้าฯ ให้พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว รับนายร้อยเอก โทมัส ยอร์ช นีอกซ์ นายทหารอังกฤษนอกราชการจากอินเดียมาเป็นครูฝึกทหารวังหน้า ฝึกหัดกรมทหารรักษาพระองค์เป็นทหารอย่างยุโรป โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมทหารราบ กรมทหารปืนใหญ่ กรมพรคนาวิกโยธิน ปรับปรุงกิจการกองทัพเรือ โปรดให้ต่อเรือรบกลไฟใช้จักรหลายลำ เช่น เรือราญรุกไฟรี เรือศรีอยุธยาเดช เรือสงครามครรชิต เรือสยามูประสัดมภ์ เรืออาสาสมัคร และทรงจ้างชาวตะวันตกมาเป็นต้นหน เป็นต้น

ด้านการต่างประเทศ

ในรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นช่วงเวลาแห่งการล่าอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก โดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศสกำลังแข่งขันกันแสวงหาอาณานิคมตามส่วนต่างๆ ของโลก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินนโยบายต่อต้านลัทธิจักรวรรดินิยม ด้วยการอาศัยข้อได้เปรียบของสถานที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของประเทศและการแข่งขันชิงดีระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส เป็นแรงผลักดัน และส่งผลให้ไทยมีฐานะเป็นดินแดนกันกระทบระหว่างอาณานิคมของอังกฤษที่พม่าและอาณานิคมฝรั่งเศสในอินโดจีน ในขณะเดียวกันได้ทรงดำเนินนโยบายผ่อนปรนข้อเรียกร้องทางการเมืองและการทูตจากมหาอำนาจตะวันตก ปรับปรุงบ้านเมืองให้ก้าวหน้าทันสมัยเอียงอารยประเทศ ยอมเปิดประเทศทำสนธิสัญญาทางไมตรีกับชาติตะวันตกถึง ๑๓ ประเทศ มากกว่าพระมหากษัตริย์ไทยแต่ก่อนทุกพระองค์ แม้จะมีข้อเสียเปรียบแต่ก็ทำให้ไทยรอดพ้นจากการคุกคามของมหาอำนาจตะวันตก ทรงแต่งตั้งชาวต่างประเทศเป็นกงสุลไทยประจำต่างประเทศทรงส่งทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างชาติเช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส และทรงติดต่อกับสหรัฐอเมริกา แม้ว่าในรัชสมัยนี้ ไทยจะถูกคุกคามจากมหาอำนาจตะวันตกอย่างหนัก จนต้องเสียดินแดนภายใต้อำนาจให้แก่ฝรั่งเศสเป็นครั้งแรก ใน พ.ศ. ๒๔๑๐ แต่ก็นับว่านโยบายการทูตประสบผลสำเร็จ เพราะเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านขณะนั้น ไทยเป็นชาติเดียวเท่านั้นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่รอดพ้นภัยพิบัติจากการล่าอาณานิคมและสามารถดำรงรักษาเอกราชไว้ได้

ด้านวิทยาศาสตร์

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใฝ่พระทัยการศึกษาวิทยาการสมัยใหม่ของโลกตะวันตกเป็นอย่างยิ่ง ทั้งด้านภาษาต่างประเทศ ภูมิศาสตร์ แผนที่ เคมี ฟิสิกส์ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ที่ทรงสนพระราชหฤทัยศึกษาค้นคว้ามากคือ ดาราศาสตร์ ทรง

รอบรู้และเชี่ยวชาญในวิชาดาราศาสตร์ โหราศาสตร์ และคณิตศาสตร์ชั้นสูง จนสามารถคำนวณ วัน เวลา และสถานที่เกิดสุริยุปราคาล่วงหน้าถึง ๒ ปี ได้อย่างถูกต้องแม่นยำว่าจะเกิด สุริยุปราคาหมดทั้งดวงในวันที่ ๑๘ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๑๑ เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๖ นาที ๒๐ วินาที ใช้เวลาเต็มดวง ๖ นาที ๔๖ วินาที และสามารถเห็นได้ชัดเจนที่บริเวณคลองวาฬ ตำบลห้วยก้อ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จึงเสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่ตำบลห้วยก้อ โดยทรง เชิญคณะทูตานุทูต นักดาราศาสตร์ชาวต่างประเทศและเซอร์ แฮรี่ ออด ผู้สำเร็จราชการสิงคโปร์ ไปร่วมพิสูจน์ด้วย ซึ่งปรากฏว่าทรงคำนวณได้ถูกต้องเป็นการพิสูจน์ผลการศึกษาวิจัยครั้ง ยิ่งใหญ่และครั้งแรกของชาติไทย จนเป็นที่เลื่องลือในวงการดาราศาสตร์ทั่วโลกถึงพระนาม “คิงมกฏ” ซึ่งนับเป็นประวัติศาสตร์ที่ภาคภูมิใจยิ่งของประเทศไทย

หลังจากเสด็จพระราชดำเนินกลับกรุงเทพฯ แล้ว ทรงประสูติด้วยพระโรคไข้จับสั่น อย่างรุนแรงและเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๑๑ พระชนมพรรษา ๖๕ พรรษา ทรงดำรงสิริราชสมบัติเป็นเวลา ๑๘ ปี มีพระราชโอรสพระราชธิดา ๘๒ พระองค์ เป็นต้น ราชสกุลเนื่องในรัชกาลที่ ๔ สืบเชื้อสายมา ๒๘ ราชสกุล

พระปรีชาสามารถด้านวิทยาศาสตร์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นที่ประจักษ์แก่ชาวโลก เมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๒๕ คณะรัฐมนตรีได้มีมติ เติดพระเกียรติแด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในฐานะทรงเป็น “พระบิดาแห่ง วิทยาศาสตร์ไทย” และกำหนดให้วันที่ ๑๘ สิงหาคม ของทุกปีเป็น “วันวิทยาศาสตร์แห่งชาติ”

ปีพุทธศักราช ๒๕๔๗ องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศยกย่องพระเกียรติคุณพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นบุคคล สำคัญของโลกสาขาศึกษา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา การพัฒนาสังคม และ สื่อสาร

คำแถลง

เนื่องในปีพุทธศักราช ๒๕๔๗ เป็นมหามงคลสมัยครบ ๒๐๐ ปี พระบรมราชสมภพ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศสดุดีพระเกียรติคุณให้พระองค์เป็นบุคคลสำคัญของโลก ในฐานะที่ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงอุทิศพระองค์ประกอบพระราชกรณียกิจทั้งปวงด้วยพระวิริยะอุตสาหะอย่างยิ่งไว้แก่แผ่นดิน อันเป็นรากฐานและแนวทางในการพัฒนาชาติบ้านเมืองให้ยั่งยืนสืบไป

ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ และเพื่อแสดงถึงความจงรักภักดี คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก ในคณะกรรมการอำนวยการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในโอกาสที่วันพระราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี จึงมอบหมายให้กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ตรวจสอบแก้ไขเพิ่มเติม และจัดพิมพ์หนังสือเฉลิมพระเกียรติเรื่อง **ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง** เพื่อน้อมสดุดีพระเกียรติคุณและพระปรีชาสามารถในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพบ และพากเพียรอ่านศึกษาเป็นพระองค์แรก ด้วยทรงเห็นว่าเป็นจารึกหลักสำคัญของชาติที่ให้ความรู้เกี่ยวกับอารยธรรม ความเจริญของไทยสมัยสุโขทัย รวมทั้งเป็นการเผยแพร่ความรู้ด้านต่างๆ เกี่ยวกับจารึกหลักนี้แก่นักเรียน นักศึกษา นักวิจัย และประชาชนผู้สนใจทั่วไป ให้สามารถศึกษา วิเคราะห์ วิจัย และเก็บข้อมูลได้กว้างขวางต่อไป

กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ขออ้อมเกล้าอ้อมกระหม่อมถวายหนังสือเฉลิมพระเกียรติ เรื่อง **ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง** เป็นราชสักการะสนองพระมหากรุณาธิคุณแด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการ อันเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างอเนกอนันต์ และหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะอำนวยประโยชน์ให้แก่เยาวชน นักวิจัย และผู้สนใจทั่วไปได้ตามสมควร

(นายอาร์ักษ์ สังหิตกุล)
อธิบดีกรมศิลปากร

คำชี้แจง

ศิลาจารึกสมัยสุโขทัย หลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหงนับเป็นเอกสารโบราณชิ้นสำคัญที่สุดของชาติชิ้นหนึ่ง เป็นหลักฐานบ่งบอกการปรากฏใช้ลายสือไทย เป็นครั้งแรกในพุทธศักราช ๑๘๓๕ การศึกษาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ทำให้ได้ความรู้เกี่ยวกับอารยธรรมด้านต่างๆ ของไทยสมัยสุโขทัย ยิ่งไปกว่านั้นรูปร่างอักษรในจารึกพ่อขุนรามคำแหงยังเป็นแบบอักษรและอักษรวิธีที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย ที่มีวิวัฒนาการเป็นลำดับมาตลอดระยะเวลาอันยาวนานกว่า ๗๐๐ ปี ดังนั้นจารึกพ่อขุนรามคำแหงจึงได้รับการพิจารณายกย่องจากองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นเอกสารมรดกความทรงจำโลก เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๖

สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร มีหน้าที่ในการจัดทำทะเบียน อ่านศึกษาวิเคราะห์ วิจัยเอกสารโบราณประเภทจารึกในประเทศไทย และเผยแพร่ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์ วิจัยให้แพร่หลายกว้างขวาง จึงพิจารณาคัดเลือก เรื่อง “ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง” มาจัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาสสมโภชบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี เพื่อน้อมสวดดีพระเกียรติคุณ และพระปรีชาสามารถในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพบ และพากเพียรอ่านศึกษาจารึกหลักสำคัญนี้เป็นพระองค์แรก โดยนำคำอ่านและคำอธิบาย ของที่ประชุมสัมมนาเรื่อง ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ มาตรวจสอบแก้ไขเพิ่มเติม ให้ถูกต้องสอดคล้องตรงตามหลักฐานพบใหม่ และผลการศึกษาวิเคราะห์ ปัจจุบัน พร้อมทั้งนำเอกสารข้อมูลเกี่ยวกับจารึกพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งนำเสนอองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) บรรณานุกรมบทความ หนังสือวิทยานิพนธ์และงานวิจัยเกี่ยวกับศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง มารวมพิมพ์ไว้ด้วย

สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร หวังว่า หนังสือเล่มนี้จะอำนวยประโยชน์ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่เยาวชน นักศึกษา ผู้วิจัยและผู้สนใจทั่วไปตามสมควร

คณะทำงานจัดทำหนังสือฯ

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

..... Certifies the inscription of

the King Ram Khamhaeng Inscription

National Museum

(institution)

Bangkok

(town)

Kingdom of Thailand

(country)

on

the Memory of the World Register

Date **16 OCT 2003**

16 OCT 2003

Koichiro Matsuura
Director-General, UNESCO

AS
TPQB

Information on the website : <http://www.unesco.org/webworld> - Click on the logo "Memory of the world" down the screen.

ใบประกาศขึ้นทะเบียนศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงไว้ ในทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม

สารบัญ

หน้า

คำปรารภ

คำนำ

พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

คำแถลง

คำชี้แจง

สารบัญ

ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง

ประวัติและการศึกษาเกี่ยวกับจารึกพ่อขุนรามคำแหง

การสมมนาเรื่องศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง

จารึกพ่อขุนรามคำแหง

ด้านที่ ๑

ด้านที่ ๒

ด้านที่ ๓

ด้านที่ ๔

ข้อสังเกตและความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับคำบางคำ

อธิบายคำ

หนังสืออ้างอิงที่ใช้ในการสมมนา

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

เอกสารมรดกไทย - เอกสารมรดกโลก

บรรณานุกรมบทความ หนังสือ วิทยานิพนธ์ และงานวิจัย

เกี่ยวกับศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี

คำสั่งคณะกรรมการอำนวยการที่ ๑/๒๕๔๖

คำสั่งคณะกรรมการอำนวยการที่ ๒/๒๕๔๖

คำสั่งคณะกรรมการอำนวยการที่ ๓/๒๕๔๖

คำสั่งคณะกรรมการอำนวยการที่ ๔/๒๕๔๖

คำสั่งคณะกรรมการที่ ๑/๒๕๔๗

๑

๑

๑๔

๑๖

๑๘

๒๑

๒๔

๒๖

๓๒

๕๒

๕๗

๕๙

๗๘

๘๗

๘๙

๙๒

๙๕

๙๗

๑๐๐

ศิลปาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง*

ประวัติและการศึกษา เกี่ยวกับจารึกพ่อขุนรามคำแหง

ศิลปาจารึกพ่อขุนรามคำแหง เป็นศิลปาจารึกหลักแรกที่ใช้ตัวอักษรไทยและภาษาไทย หลักจารึกนี้มีลักษณะเป็นแท่นหินรูปสี่เหลี่ยม ยอดกลมมน สูง ๑ เมตร ๑๑ เซนติเมตร กว้าง ๓๕ เซนติเมตร หนา ๓๕ เซนติเมตร เป็นหินทรายแป้ง** มีจารึกทั้งสี่ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๓๕ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๓๕ บรรทัด ด้านที่ ๓ มี ๒๗ บรรทัด ด้านที่ ๔ มี ๒๗ บรรทัด

* จากหนังสือ “ศิลปาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง” หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๓

** ในการพิมพ์ครั้งแรก บอกไว้ว่า เป็นหินชนวนสีเขียวน้ำ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ เจ้าหน้าที่ผู้เชี่ยวชาญจาก กรมทรัพยากรธรณีได้ตรวจสอบวิเคราะห์เนื้อศิลปา ปรากฏว่า เนื้อศิลปาจารึกพ่อขุนรามคำแหงเป็นหินทรายแป้ง

**เนินปราสาทบริเวณที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงพบศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง**

ปรากฏในสมุดจดหมายเหตุซึ่งเดิมเก็บอยู่ ณ กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (ซึ่งได้มาจากราชเลขาธิการในพระบรมมหาราชวังก่อนเปลี่ยนการปกครอง) และในสมุดไทยซึ่งเดิมเป็นของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ มีข้อความตรงกันว่า “เมื่อศักราช ๑๑๙๕^๑ ปีมเสง เบญจศก จะเสด็จขึ้นไปประภาสเมืองเหนือ มัคการเจดียสถานต่างๆ ... ครั้น ณ วันขึ้นหกค่ำกลับมาถึงเรือ เจ็ดค่ำเวลาเที่ยงถึงท่าธานี เดินขึ้นไปเมืองสุโขทัย ถึงเวลาเย็น อยู่ที่นั่นสองวัน เสด็จไปเที่ยวประภาส พบแท่นศิลาแห่งหนึ่งอยู่ริมเนินปราสาท ก่อไว้เป็นแท่นหักพังลงมา ตะแคงอยู่ที่เหล่านั่น ชาวเมืองเขาเศรษฐี^๒ สำคัญเป็นसानเจ้า เขามีมวยสมโพธิทุกปี...รับสั่งให้ฉลองลงมา ก่อเป็นแท่นขึ้นไว้ได้ต้นมะขามที่วัดสมอรายกับเสาสิลาที่จารึกเป็นหนังสือเขมร^๓ ที่อยู่ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามนั้น เอามาคราวเดียวกับแท่นศิลา “

^๑ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๗๖ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังผนวชอยู่ ณ วัดราชาธิวาส (เดิมเรียกว่าวัดสมอราย)

^๒ เศรษฐี

^๓ คือจารึกของพระมหาธรรมราชาลิไทย

^๔ พระแท่นหนังสือ

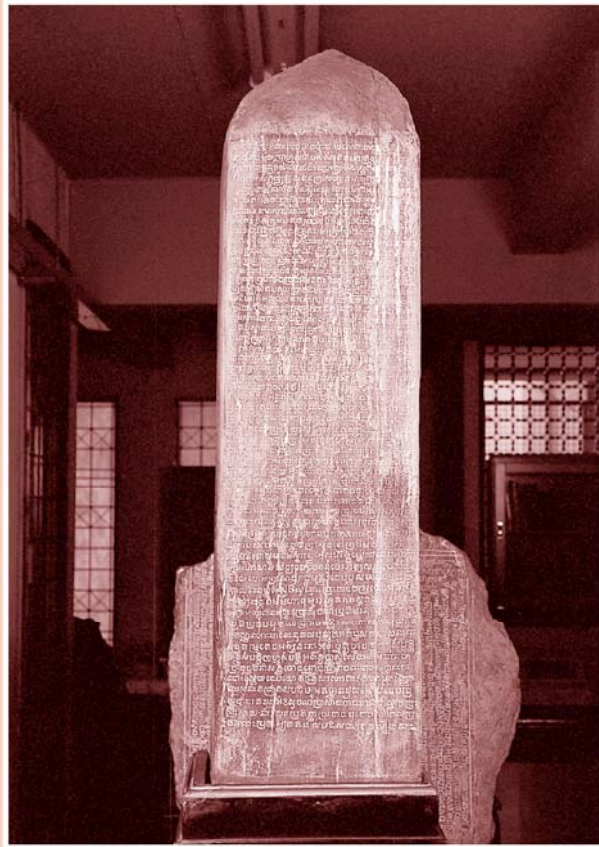

พระแท่นมนังคศิลาบาตร

ในสมุดไทยฉบับของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ยังได้กล่าวถึง “เสาสีลา” อีกเสาหนึ่ง ว่าเป็นเสาสีลาที่มาจากเมืองสุโขทัย มีข้อความเกี่ยวกับหนังสือไทยแรกมีขึ้นในเมืองนั้น และพรรณนาข้อความที่ปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงด้านที่ ๔^๔

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จมาประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหารโปรดให้ย้ายศิลาจารึกทั้งสองหลักไปที่วัดบวรนิเวศวิหาร คงจะได้ทรงพากเพียรอ่านคำจารึกอักษรไทยในช่วงเวลานี้ ส่วนจารึกภาษาเขมรนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ทรงอ่านและแปล ครั้นเสด็จเสวยราชย์แล้ว โปรดเกล้าฯ ให้นำศิลาจารึกไปตั้งไว้ที่ศาลารายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ข้างด้านเหนือพระอุโบสถหลังที่สองนับจากตะวันตก จนถึง พ.ศ. ๒๔๖๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายมารวมกับศิลาจารึกหลักอื่นๆ ที่ได้พบภายหลังเก็บไว้ที่ตึกถาวรวัตถุหน้าวัดมหาธาตุฯ ซึ่งเป็นที่ทำการหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร

^๔ จดหมายเหตุดังกล่าวนี้ได้มีการตีพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณให้ชื่อว่าเรื่องอภินิหารการประจักษ์ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง ต่อมาในโอกาสวันฉลองครบ ๑๐๐ ปี แห่งการเสวยราชย์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พ.ศ. ๒๔๒๕ ได้มีการเทศนาพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๔ รัชกาล สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสตรัสเทศนาพระราชประวัติรัชกาลที่ ๔ ได้ทรงกล่าวความไวชัดเจนว่า ตอนที่เสด็จประพาสเมืองเหนือ “ทรงได้เสาศิลาจารึกอักษรเขมรเสาหนึ่ง จารึกอักษรไทยโบราณเสาหนึ่ง” (กระทรวงธรรมการ. กองวิชาการ. เทศนาพระราชประวัติและพงศาวดารกรุงเทพฯ. พิมพ์ครั้งที่ ๘. โรงพิมพ์พระจันทร์. ๒๔๘๑. หน้า ๑๔๑.)

จารึกปามะม่วงภาษาเขมร

ครั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายหนังสือตัวเขียน และศิลาจารึกของหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครมาเก็บไว้ ณ พระที่นั่งศิวโมกชพิมาน ในพระราชวังบวรสถานมงคลให้พระที่นั่งนั้นเป็นที่ทำการของหอพระสมุดวชิรญาณฯ ต่อไป พระราชทานนามตึกถาวรวัตถุใหม่ว่า หอพระสมุดวชิราวุธ

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงตั้งอยู่ ณ พระที่นั่งศิวโมกชพิมาน จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๙ กรมศิลปากรต้องการใช้พระที่นั่งศิวโมกชพิมานเป็นพิพิธภัณฑ์ก่อนประวัติศาสตร์ จึงให้ย้ายศิลาจารึกและหนังสือตัวเขียนออกจากพระที่นั่งศิวโมกชฯ นำศิลาจารึกไปตั้งไว้ ณ หอพระสมุดวชิราวุธ ทั้งหมดตามเดิม ครั้นถึง พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้ย้ายเฉพาะศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมาตั้งไว้ ณ ห้องแสดงพิพิธภัณฑ์สมัยสุโขทัย ที่หอพระสมุดวชิราวุธคงมีแต่หลักศิลาจำลองตั้งอยู่

ผู้ซึ่งอ่านจารึกได้เป็นคนแรก คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พ.ศ. ๒๓๗๙ มีคณะนักปราชญ์ราชบัณฑิตในความควบคุมของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงเป็นแม่กองคัดอักษรจากศิลาจารึก

ปรากฏว่าเมื่อ เซอร์ ยอห์น โบวริง ได้เข้ามาเมืองไทยใน พ.ศ. ๒๓๙๘ ได้รับพระราชทาน สำเนาคัดอักษรพิมพ์หิน พร้อมด้วยคำแปลเป็นภาษาอังกฤษบางคำ เซอร์ ยอห์นได้นำตัวอย่าง ลงพิมพ์ไว้ในหนังสือ “The Kingdom and people of Siam” ^๖ นอกจากนี้ยังได้พระราชทาน ราชทูตฝรั่งเศสอีกชุดหนึ่งด้วย สำเนาจารึกที่พิมพ์หินชุดนี้ยังเก็บอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติฝรั่งเศส มีคำอธิบายเป็นภาษาอังกฤษเขียนไว้ว่า “สำเนาจารึกสยามสมัยโบราณ ต้นฉบับมีอายุราว ค.ศ. ๑๑๙๓ ปรากฏว่า จารึกไว้บนเสาหินในเมืองสุโขทัยโบราณ ซึ่งเป็นพระนครหลวงของสยามใน ครั้งนั้นตีพิมพ์ ณ โรงพิมพ์หลวงด้วยเครื่องพิมพ์หิน กรุงเทพฯ” ^๗

คำอ่านจารึกบางตอนปรากฏอยู่ในสมุดไทยดังกล่าวข้างต้น ซึ่งต่อมาได้ลงพิมพ์ใน หนังสือวชิรญาณ ตอนที่ ๓๖ เดือนกันยายน ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐, จ.ศ. ๑๒๕๙) หน้า ๓๕๔๓-๓๕๗๗ ให้ชื่อเรื่องว่า อภินิหารการประจักษ์ กล่าวถึงพระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตอนผนวช และเสด็จประพาสเมืองเหนือ ทรงพบศิลปจารึก ตอนท้ายเรื่องกล่าวถึง ความในศิลปจารึก เป็นการเล่าข้อความในจารึกโดยสังเขป (คำอ่านและคำแปลจารึกหลักที่ ๑ ใช้อักษรขอมโบราณ ได้ลงพิมพ์ในวชิรญาณรายเดือน เมื่อ จ.ศ. ๑๒๕๖, พ.ศ. ๒๔๓๗)

ต่อมาได้มีหนังสือเล่มเล็กๆ ชื่อว่า เรื่องเมืองสุโขทัย ตีพิมพ์คำอ่านหลักศิลปจารึกสามหลัก คือ จารึกหลักศิลปสุโขทัยที่ ๑ (คัดตามระเบียบอักษรไทยโบราณที่จารึกในหลักศิลา) แปล หลักศิลาเมืองสุโขทัย ซึ่งจารึกเป็นอักษรขอมโบราณ และจารึกแผ่นศิลปอักษรไทยที่เมือง กำแพงเพชร สำหรับสองหลักหลังนั้น มีข้อความในวงเล็บไว้ว่า คัดจากวชิรญาณรายเดือนเล่ม ๑ ฉบับที่ ๓ ปี ๑๒๕๖ หน้า ๒๓๗ และฉบับที่ ๒ ปี ๑๒๕๖ หน้า ๑๖๐ ตามลำดับ แต่ไม่มีข้อความ อธิบายใดๆ สำหรับหลักที่ ๑ หนังสือเล็กๆ เล่มนี้ไม่ปรากฏนามผู้พิมพ์ โรงพิมพ์ หรือปีที่พิมพ์^๘

มาปรากฏภายหลัง เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ขณะ ที่ดำรงตำแหน่งสภานายกหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ทรงดำริจัดพิมพ์หนังสือและ เรื่องราวที่เป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ไทย เป็นหนังสือชุดประชุมพงศาวดาร ได้ทรงรวมศิลป-จารึกที่เกี่ยวกับสุโขทัยลงพิมพ์ไว้ด้วย พิมพ์ครั้งแรกในชุดนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗

^๖ Bowring, Sir John : The Kingdom and People of Siam. London, Oxford University Press, 1969. Vol. 1, p.278.

^๗ คัดจาก A. B. Griswold and Prasert na Nagara “The Inscription of King Rāma Gamhèn of Sukhodaya (1292 A.D.), In J.S.S. Vol. 59 part 2, July 1971, p. 184-5.

^๘ ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๒๗ รัชกาลที่ ๕

^๙ ศาสตราจารย์ คอรันิเยส บิช แบรดเลย์ ได้กล่าวถึงหนังสือเล่มนี้ไว้ในบทความเรื่อง The oldest known writing in Siamese. the inscription of Phra Ram Khamhaeng of Sukhothai 1293 A.D. (Journal of the Siam Society Vol. VI (part 1). April 1909. P.4 ว่าพิมพ์เมื่อ ค.ศ. ๑๙๐๘ (พ.ศ. ๒๔๕๑) สำหรับถวาย สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ และกล่าวว่านับเป็นข้อความที่คลาดเคลื่อนน้อยที่สุด

ในการพิมพ์ครั้งนั้น คงพิมพ์ตามแบบเดิมที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอ่านไว้ ต่อมาเมื่อหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครได้จ้างศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ มาบริหารราชการเป็นบรรณารักษ์ใหญ่ คณะกรรมการหอพระสมุดวชิรญาณฯ เห็นว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถทางภาษาและตัวอักษรของประเทศต่างๆ ทางตะวันออก จึงได้มอบให้เป็นผู้ตรวจค้น สอบสวนและแปลศิลาจารึกต่างๆ ศาสตราจารย์ เซเดส์ ได้อ่านศิลาจารึกสมัยสุโขทัยหลายหลัก รวมทั้งหลักแรกของพ่อขุนรามคำแหง หอพระสมุดวชิรญาณได้ให้พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ ในงานทำบุญฉลองอายุครบ ๔ รอบของพระยาราชนากุล (อวบ เปาโรหิตย์) เรียกหนังสือนี้ว่า ประชุมจารึกสยาม ภาคที่ ๑ จารึกสุโขทัย มีทั้งภาษาไทยและภาษาฝรั่งเศส

ก่อนที่ ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ จะได้ตรวจสอบศิลาจารึกหลักนี้ ปรากฏว่ามี นักภาษาศาสตร์ และโบราณคดีชาวตะวันตกบางท่าน สนใจและได้ศึกษาจารึกหลักนี้มาแล้ว ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๘๕๗ (พ.ศ. ๒๔๐๐) เรื่อยมา ดังนี้

๑. Bowring, Sir John. The Kingdom and People of Siam. London, 1857.

เซอร์ยอห์นได้ยกตัวอย่างจารึก ซึ่งได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ได้กล่าวถึงจารึกมากนัก เพียงแต่เอ่ยถึงว่ามีจารึกตัวอักษรไทยเป็นครั้งแรก

๒. Bastian, Adolf. On Some Siamese Inscriptions. In Journal of the Royal Asiatic Society of Bengal, Vol. XXXIV/1, 1864. p. 29f.

บาสเตียนเป็นชาวเยอรมันที่เข้ามากรุงเทพฯ ใน พ.ศ. ๒๔๐๖ แปลจารึกเป็นภาษาอังกฤษ เขายอมรับว่ายังมีข้อบกพร่องมาก ดร.ประเสริฐ ณ นคร และ A.B. Griswold ได้นำบางตอนมาเปรียบเทียบกับคำแปลของ P. Schmitt; C.B. Bradley และ George Coedès- (ดู A.B. Griswold and Prasert na Nagara-The Inscription of King Rāma Gamhèn of Sukhodaya (1292 A.D.) - Journal of Siam Society Vol. 59 part 2, July 1971)

๓. Schmitt, Père. Les deux inscription de la pagode de Pra-Kéo à Bangkok Excursion et Reconnaissance. Vol. 8 Saigon, 1884. pp. 169-187

_____. Deux Anciennes Inscriptions Siamoise, Transcrites et Traduites par M. Schmitt. Saigon, 1885.

บทความอันเดียวกัน พิมพ์ครั้งแรกในวารสาร แล้วต่อมาแยกพิมพ์เป็นเล่มเล็กๆ ต่างหาก ต่อมาได้ตรวจแก้ไขใหม่และตีพิมพ์ใน Le Siam ancien. (1895), และใน Mission Pavie, (1898) จารึกที่นำมาตีพิมพ์นั้นมิใช่สำเนา เป็นเพียงตัวคัดลายมือหยาบๆ มีคำแปลเป็นภาษาฝรั่งเศส ซึ่งผิดพลาดหลายแห่ง แต่ก็นับว่าได้ช่วยคลี่คลายความรู้หลายอย่างนอกเหนือไปจากที่บาสเตียนอธิบายไว้

๔. Pavie, Auguste. Mission Pavie, Indo-Chine 1879-1895. Études Diverses II. Paris, 1898 “Transcription et Traduction par M. Schmitt des Inscription en Pali, en Khmer et en Thai recueillies au Siam et au Laos par Auguste Pavie” p. 169-193.

ถอดอักษรเป็นโรมัน และแปลเป็นภาษาฝรั่งเศสโดย ชมิตต์ คนเดียวกับข้างต้น มีภาพถ่ายสำเนาซึ่งได้รับการตกแต่งเติมหลายแห่ง จึงไม่ถูกต้องนัก

๕. Bradley, C.B. “The Oldest Known Writing in Siamese. The Inscription of Phra Ram Khamhaeng of Sukhothai 1293 A.D. In Journal of the Siam Society Vol. 6. 1909. p. 1-68.

กล่าวถึงงานของผู้คนที่ศึกษาหลักศิลาจารึกหลักนี้มาแล้วโดยย่อ เล่าถึงประวัติของศิลาจารึก วิเคราะห์การใช้ถ้อยคำอย่างถืถ้วน ถอดอักษรเป็นตัวอักษรไทยตามแบบจารึก แปลและอธิบายศัพท์ จัดทำบัญชีคำที่มีต้นเค้ามาจากภาษาต่างๆ และที่เป็นภาษาไทยแท้

๖. _____. The History of the Sukhothai Letters. In Transactions of the American Philological Association. Vol. XL VIII, 1917. p. 63-72.

เปรียบเทียบลักษณะตัวอักษรสมัยต่างๆ ของสุโขทัย รวมทั้งอักษรที่ใช้อยู่ในศิลาจารึกหลักที่ ๑ และเปรียบเทียบกับอักษรพม่า ลาว และไทยปัจจุบัน

๗. Coedès, G. “Notes critiques sur L’Inscription de Rāma Khamhaeng” In J.S.S. Vol. 12 (1). 1918. p. 1-48.

๘. Coedès, G. and Burney J. The Origins of the Sukhodaya Scripts. In J.S.S. Vol. 21 (2) 192-28 p. 87-102.

๙. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องเที่ยวเมืองพระร่วง รัตนโกสินทรศก ๑๒๖ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธมกุฎราชกุมาร ทรงแต่ง โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ (พ.ศ. ๒๔๕๐)

ในตอนที่ ๕-๑๐ เมืองสุโขทัย ทรงกล่าวถึงข้อความจากศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง เปรียบเทียบกับสถานที่บางแห่งในเมืองสุโขทัยเก่า ท้ายเล่มมีคำอ่านหลักศิลาจารึก ซึ่งขณะนั้นยังอยู่ที่ศาลาราย ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ใช้ตัวอักษรตามที่ปรากฏในศิลาจารึก^{๙๐}

^{๙๐} พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนพระทัยในอักษรวิธของพ่อขุนรามคำแหงเป็นอันมาก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงประดิษฐ์อักษรกรียกะสำหรับใช้เป็นการสากล และทรงใช้วิธีเรียงสระให้อยู่ในบรรทัดเดียวกันกับตัวอักษรทำนองเดียวกับวิธีใช้สระของพ่อขุนรามคำแหง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงคิด “วิธีใหม่ สำหรับใช้สระและเขียนหนังสือไทย” โดยใช้แบบอย่างของพ่อขุนรามคำแหง ทรงแลเห็นว่า “การที่เอาสระลงไว้ในบรรทัดเดียวกับพยัญชนะทั้งหมดทำให้เขียนหนังสือได้เรียบร้อย”

นอกจากสระแล้ว ได้ทรงนำตัวอักษรบางตัวที่ใช้ในศิลาจารึกแต่คนรุ่นหลังไม่ได้ใช้แล้ว เช่น ตัว ข มาใช้อีก

หน้าแรกของสำเนาจารึก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทาน เซอร์ ยอห์น โบว์ริง มีลายพระหัตถ์คำแปลเป็นภาษาอังกฤษ (ตีพิมพ์อยู่ในหนังสือของ เซอร์ ยอห์น โบว์ริง ชื่อ *The Kingdom and People of Siam* เล่ม ๑ หน้า ๒๗๘)

[illegible]

ตัวอย่างหน้าแรกของสำเนาจารึก ซึ่งคณะกรรมการในความควบคุมของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ คัดสำเนา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานคณะราชทูตฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๙ เก็บอยู่ ณ หอสมุดแห่งชาติฝรั่งเศส (ลงพิมพ์ในวารสารสยามสมาคม เล่ม ๕๙ ตอน ๒ ในบทความของ A.B. Griswold and Prasert na Nagara–The Inscription of King Rāma Gamhèni of Sukhodaya (1292 A.D., P. 179–228) นำลงพิมพ์โดยได้รับอนุญาตจากผู้เขียนแล้ว

สำเนาจารึกซึ่งขมิณฑ์คัดลอกด้วยลายมือ ลงพิมพ์ครั้งแรกในวารสาร **Cochinchine Française**
Excursion and Reconnaissance VIII

[illegible]

สำเนาซึ่งจัดทำโดย P. Schmitt ลงพิมพ์อยู่ในหนังสือของปาวี มีรอยตกแต่งเติมคำที่ขาดหายไปหลายแห่ง

๑๐. หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร แผนกตรวจรักษาของโบราณ ประชุมจารึกสยามภาคที่ ๑ จารึกกรุงสุโขทัย ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ ชำระและแปล พิมพ์ทั้งภาษาไทยและภาษาฝรั่งเศส โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร พ.ศ. ๒๔๖๗ (มหาเสวกโท พระยาราชนกุล (อวบ เปาโรหิตย์) อุปราชมณฑลภาคอีสาน พิมพ์ในงานทำบุญฉลองอายุครบ ๔ รอบ) ๑๗๗ น.

หลังจากการศึกษาค้นคว้าของ ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ แล้ว ขณะนี้ทีมงานของท่านผู้อื่นอีก ดังนี้

๑๑. พิชัย สันตภิรมย์ แผนภูมิศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ตรวจสอบโดย ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ และอาจารย์กำชัย ทองหล่อ พิมพ์ชัยศึกษากรณ ๒๕๐๕. แผนภูมิ ๕ แผ่น

มีคำอธิบายของ ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ บางคำ ซึ่งแตกต่างจากคำอธิบายของ ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ เช่น คำ “เบกพล” ในบรรทัดที่ ๗ หน้า ๑ ศาสตราจารย์ เซเดส์ อ่านว่า “เนกพล” อธิบายว่าเป็นชื่อช้างมีกำลังมาก ศาสตราจารย์ฉ่ำ อ่านว่า “เบกพล” คือ บุกล ความตรงกันกับที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอ่านไว้

๑๒. ยุวดี ทองคำวรรณ “อักขรวิธีของพ่อขุนรามคำแหง.” วิทยานิพนธ์ ศิลปบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๐.

๑๓. เพ็ญศรี บ้านไกรทอง “วิวัฒนาการอักษรไทยสมัยพ่อขุนรามคำแหง และพญาลิไทย พ.ศ. ๑๙๐๐.” วิทยานิพนธ์ ศิลปบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๒.

๑๔. Griswold, A.B. and Prasert na Nagara “The Inscription of King Rāma Gamhèn of Sukhodaya (1292 AD.), Epigraphic and historical studies no.9 In J.S.S. Vol. 59 (part 2) July 1971. p. 181-182

เป็นการศึกษาจารึกโดยละเอียดถี่ถ้วนในแง่ภาษา และประวัติ ศึกษาทบทวนงานที่นักปราชญ์คนอื่น ๆ ได้ศึกษามาแล้วทั้งหมด ถอดอักษรเป็นอักษรไทย ตามแบบที่เขียนในจารึก แปลเป็นภาษาอังกฤษ มีภาคผนวกเปรียบเทียบข้อความบางตอนที่มีผู้แปลมาแล้วทั้ง ๔ คน คือ Bastian, Schmitt, Bradley และ Coedès.

๑๕. Ishii, Yoneo, Akagi, Osamu: Endo, Noriko : A Glossary Index of the Sukhothai Inscriptions. (Discussion Paper no. 53) The Center for Southeast Asian Studies, Kyoto University, Kyoto, Japan 1972, 233 p.

เป็นการศึกษาคำที่ใช้อยู่ในศิลาจารึกสมัยสุโขทัย ที่ใช้ภาษาไทยทั้งหมด ๑๖ หลัก เรียงคำตามลำดับตัวอักษร เพื่อใช้เป็นดรรชนีสำหรับค้นคำในจารึกทุกหลัก แต่ละคำจะมีคำแปล และบอกชนิดของคำ จะเห็นได้ว่า แต่ละคำมีการใช้นาน้อยเพียงไร และใช้อยู่นานเท่าไร เช่น คำ “กู” ใช้ ๓๙ ครั้ง ในจารึกหลักที่ ๑ ใช้ ๑๐ ครั้ง ในหลักที่ ๒ ใช้ ๗ ครั้ง ในหลักที่ ๔ ใช้ ๑๐ ครั้ง

ในหลักที่ ๑๐ นอกจากนี้ไม่ได้ใช้อีก แต่คำ “แก” มีใช้อยู่ทุกหลัก ใช้ในหลักที่ ๓๘ ถึง ๒๕ ครั้ง เป็นต้น

๑๖. ศิลปจาริกสุโขทัย หลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง. อ่านและจัดทำคำอธิบาย โดยที่ประชุมสัมมนา เรื่องศิลปจารึกพ่อขุนรามคำแหง. กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๐.

ในปีพุทธศักราช ๒๕๑๕ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ได้จัดให้มีการสัมมนาจารึกพ่อขุนรามคำแหงขึ้น เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้อ่านตรวจสอบ พิจารณาถ้อยคำ และข้อความในจารึก ทำให้ได้ความรู้ใหม่ๆ เกี่ยวกับศิลปจารึกพ่อขุนรามคำแหงเพิ่มขึ้นอีกมาก นับเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศไทยอย่างยิ่ง ผลการสัมมนาได้นำมารวบรวมพิมพ์ไว้ด้วย

๑๗. จารึกสมัยสุโขทัย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๗.

เป็นการนำจารึกสุโขทัยเท่าที่พบแล้วขณะนั้นมารวบรวมพิมพ์ไว้ทั้งหมด โดยเฉพาะจารึกพ่อขุนรามคำแหง ได้นำฉบับที่สัมมนาแล้วมาจัดพิมพ์ และทำคำอธิบายศัพท์ของจารึกทุกหลัก โดยนำมารวมกัน เรียงตามลำดับอักษรไว้ท้ายเล่ม

๑๘. ประมวลข้อมูลเกี่ยวกับจารึกพ่อขุนรามคำแหง. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๔๗.

เป็นการรวบรวมเอกสารต่างๆ ได้แก่ รายงานการอภิปราย และบทความที่เกี่ยวกับพ่อขุนรามคำแหง เพื่อเป็นหลักฐานยืนยันว่า จารึกหลักนี้สร้างในสมัยสุโขทัยจริง

การสัมมนาเรื่องศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ หอสมุดแห่งชาติ ดำริจะจัดพิมพ์คำอ่านศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ หรือที่เรียกกันว่า ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงขึ้นอีกครั้ง และเมื่อพิจารณาเห็นว่า นับแต่ พ.ศ. ๒๔๖๗ ซึ่งเป็นครั้งแรกที่ทางหอพระสมุดวชิรญาณ ให้ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ บรรณารักษ์ใหญ่ตรวจอ่านและจัดทำคำแปลจารึกสุโขทัย และได้พิมพ์ในงานทำบุญอายุครบ ๔ รอบ ของพระยาราชนกุล (อวบ เปาโรหิตย์) แล้วนั้น ยังไม่มีการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมอย่างจริงจังอีกเลยในช่วงเวลา ๕๒ ปี ที่ผ่านมา มีผู้ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับสุโขทัยอยู่บ้าง ทั้งอาจจะมีการค้นพบทางภาษาและประวัติศาสตร์เพิ่มเติมที่พอจะให้ความกระจ่างแก่เรื่องราวบางอย่าง และคำบางคำได้ จึงเห็นว่าควรจะได้เชิญนักปราชญ์ผู้สนใจในเรื่องนี้มาประชุมปรึกษาหารือเกี่ยวกับคำบางคำอีกครั้งหนึ่ง ก่อนที่จะจัดพิมพ์ขึ้นใหม่

จึงได้เสนอกรมศิลปากรขออนุมัติการสัมมนาขึ้นในระหว่าง วันที่ ๒๖-๒๙ กันยายน ๒๕๑๕ โดยขอเชิญผู้มีนามต่อไปนี้ มาร่วมสัมมนา

๑. นางฉลวย วุฒาติตย์ อาจารย์แผนกภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๒. นายจันทิชัย กระแสสินธุ์ กรรมการและเลขานุการคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี
๓. นางสาวช่อนกลิ่น พิเศษสกลกิจ ผู้อำนวยการภาษาไทย อาจารย์ภาษาไทย วิทยาลัยวิชาการศึกษา ปทุมวัน (ขณะนั้น)
๔. นายทองสืบ ศุภะมาร์ค กรรมการจัดพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี ผู้อำนวยการภาษาไทยและภาษาสันสกฤต
๕. นายประสาร บุญประคอง เจ้าหน้าที่อ่านจารึก กองหอสมุดแห่งชาติ
๖. ดร.ประเสริฐ ณ นคร กรรมการชำระประวัติศาสตร์ และกรรมการจัดพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์ ผู้อำนวยการอ่านจารึก และภาษาไทยเหนือ
๗. นายพิฑูร มลิวัลย์ ผู้เชี่ยวชาญภาษาบาลีและภาษาไทยอีสาน กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์
๘. นายมานิต วลลิโกตม กรรมการจัดพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์และกรรมการชำระประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี ผู้เชี่ยวชาญทางโบราณคดี

๙. หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล คณะบดีคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร กรรมการจัดพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์ และกรรมการชำระประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี

ทั้งนี้ ได้มอบให้เจ้าหน้าที่ของแผนกหนังสือตัวเขียนและจารึก* รวม ๔ คน เป็นเจ้าหน้าที่ของการสัมมนา คือ นายชูศักดิ์ ทิพย์เกษร ผู้อำนวยการภาษาบาลี ภาษาสิงหล และพุทธศาสนา นายประภาส สุระเสน ผู้อำนวยการภาษาไทยเหนือ ภาษาบาลี และพุทธศาสนา นายเทิ้ม มีเต็ม เจ้าหน้าที่อ่านจารึก นายอำเภอ คำโท ผู้อำนวยการภาษาเขมร และภาษาสันสกฤต

แต่เดิมกำหนดไว้ว่าจะใช้เวลาประชุมเพียง ๔ วัน คือวันที่ ๒๖ ถึง ๒๙ กันยายน แต่เมื่อครบกำหนดวันแล้ว ปรากฏว่ายังมีเรื่องที่จะต้องศึกษาค้นคว้าต่อไปอีก จึงขยายการประชุมต่อไปอีก ๒ วัน คือวันที่ ๑๔ และ ๑๖ ตุลาคม แล้วขยายต่อไปอีกวันหนึ่ง คือวันที่ ๖ มกราคม ๒๕๑๖ ที่คิดกันไว้ก่อนการสัมมนาว่าจะไม่มีเรื่องราวต้องศึกษามากนัก เพราะส่วนมากได้มีผู้ศึกษาไว้แล้ว ก็ต้องเปลี่ยนไปเพราะมีผู้เสนอประเด็นใหม่ๆ มาให้พิจารณาอีก

เนื่องจากสมาชิกสัมมนาได้มีข้อคิดเห็น และความรู้เกี่ยวกับศัพท์หลายคำที่น่าสนใจ แม้ว่าบางเรื่องจะไม่เกี่ยวข้องกับคำในจารึกหลักนี้โดยตรง เจ้าหน้าที่การสัมมนาจึงได้จดบันทึกถ้อยคำของสมาชิกแต่ละท่านไว้ด้วย คำใดไม่มีข้อความบันทึกหมายความว่า คำแปลหรือคำอ่านของคำนั้นๆ ที่ประชุมเห็นพ้องเป็นเอกฉันท์ และไม่มีข้อคิดเห็นเพิ่มเติม

เมื่อประชุมพิจารณาถ้อยคำ ความหมายของคำแล้ว ก็ได้พิจารณาการแบ่งวรรคตอนอีกครั้งหนึ่ง การแบ่งวรรคตอนนั้นมีความสำคัญมาก เพราะถ้าแบ่งผิดวรรค ความหมายจะคลาดเคลื่อนไป คำในจารึกเขียนติดต่อกันไป ไม่มีการแบ่งวรรค และไม่มีเครื่องหมายวรรคตอน จึงต้องพิจารณาการแบ่งวรรค เพื่อให้ความหมายชัดเจนขึ้น

หลังจากที่ได้ตกลงกันแล้วในเรื่องการถอดอักษร การอ่านและแปลคำ ที่ประชุมได้มอบให้นายประสาร บุญประคอง รวบรวมคำอ่านและคำอธิบาย แล้วเสนอที่ประชุมตรวจอีกครั้งหนึ่งเพื่อจัดพิมพ์ต่อไป

ในการจัดพิมพ์นั้น ตกลงว่า จะพิมพ์ภาพถ่ายจารึกไว้ด้วย เพราะตั้งแต่พิมพ์ครั้งแรกแล้ว ก็ยังมิได้มีการตีพิมพ์ภาพถ่ายจารึกและสำเนาจารึกอีกเลย

เพื่อการเปรียบเทียบให้เห็นวิวัฒนาการของตัวอักษรชัดเจนขึ้น ทางหอสมุดแห่งชาติได้ให้นายเทิ้ม มีเต็ม เจ้าหน้าที่อ่านจารึก คัดตัวอักษรแบบพ่อขุนรามคำแหงเปรียบเทียบกับตัวอักษรปัจจุบัน และคำอ่านปัจจุบันดังที่ตีพิมพ์ไว้ในท้ายเล่ม**

* ฝ่ายบริการหนังสือตัวเขียนและจารึก กองหอสมุดแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๑๕) ปัจจุบันเป็นกลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ

** ไม่ได้นำลงพิมพ์ในครั้งนี้ เนื่องจากจำนวนหน้าหนังสือมีจำกัด

จารึกพ่อขุนรามคำแหง

ทะเบียนจารึก

อักษร	ไทยสุโขทัย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศักราช ๑๘๓๕
จารึกอักษร	จำนวน ๔ ด้าน ด้านที่ ๑ และ ๒ มีด้านละ ๓๕ บรรทัด ด้านที่ ๓ และ ๔ มีด้านละ ๒๗ บรรทัด
วัตถุจารึก	หินทรายแปง
ลักษณะวัตถุ	หลักสี่เหลี่ยมด้านเท่า ทรงกระโจม หรือทรงย่อ
ขนาดวัตถุ	กว้างด้านละ ๓๕ เซนติเมตร สูง ๑๑๑ เซนติเมตร
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	สท.๑ (สท./๑) คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, สำนักนายกรัฐมนตรี. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๒๑) เรียกศิลาจารึกหลักนี้ว่า “จารึกหลักที่ ๑”
พบเมื่อ	พุทธศักราช ๒๓๗๖
สถานที่พบ	เนินปราสาทเมืองเก่าสุโขทัย อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย
ผู้พบ	พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ปัจจุบันอยู่ที่	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร กรุงเทพมหานคร
พิมพ์เผยแพร่	ในหนังสือประชุมศิลาจารึกสยาม ภาคที่ ๑, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑, ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง จารึกสมัยสุโขทัย และประมวลข้อมูลเกี่ยวกับจารึกพ่อขุนรามคำแหง

ประวัติ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งยังดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎฯ ขณะผนวชได้เสด็จจาริกธุดงค์ไปทางหัวเมืองเหนือ ในปีพุทธศักราช ๒๓๗๖ ได้ทรงพบจารึกพ่อขุนรามคำแหงที่เมืองแกสุโขทัยจึงโปรดให้นำลงมากรุงเทพฯ พร้อมกับจารึกวัดป่ามะม่วงภาษาเขมร และพระแท่นมณีศิลาบาตร ได้เก็บรักษาไว้ที่วัดราชาธิวาสเป็นแห่งแรก ต่อมาเมื่อเสด็จไปประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร ก็โปรดให้ย้ายศิลปจารึกทั้งสองหลักไปด้วย ครั้นในปีพุทธศักราช ๒๓๙๔ เสด็จเสวยราชย์แล้ว โปรดเกล้าฯให้นำศิลปจารึกไปตั้งไว้ที่ศาลารายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จนถึงพุทธศักราช ๒๔๖๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายจารึกทั้งสองมารวมกับศิลปจารึกหลักอื่นๆ ที่พบภายหลังซึ่งเก็บรักษาไว้ที่ตึกถาวรวัตถุหน้าวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร ซึ่งเป็นที่ทำการหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ส่วนพระแท่นมณีศิลาบาตรยังคงอยู่ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามตลอดมา

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายหนังสือตัวเขียนและศิลปจารึกมาเก็บไว้ ณ พระที่นั่งศิวโมกขพิมานในพระราชวังบวรสถานมงคล และใช้เป็นสถานที่ทำการของหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครด้วย ส่วนตึกถาวรวัตถุนั้น ใช้เป็นที่เก็บหนังสือตัวพิมพ์และพระราชทานนามใหม่ว่า หอพระสมุดวชิราวุธ ต่อมาในปีพุทธศักราช ๒๕๐๙ กรมศิลปากรได้ย้ายศิลปจารึกทั้งหมดกลับไปไว้ ณ หอพระสมุดวชิราวุธตามเดิม จนกระทั่งปลายปีพุทธศักราช ๒๕๑๑ จึงได้เคลื่อนย้ายเฉพาะจารึกพ่อขุนรามคำแหง ไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และนำออกตั้งแสดง ณ ห้องแสดงพิพิธภัณฑสมัย์สุโขทัย ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๑๒ จนถึงพุทธศักราช ๒๕๒๕ ได้ย้ายไปตั้งแสดง ณ ห้องแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย ในพระที่นั่งศิวโมกขพิมาน จนถึงปัจจุบัน

ด้านที่ ๑

คำจารึก	คำอ่าน
๑. พุก ^๑ ชี ^๒ สร ^๓ น ^๔ ทรา ^๕ ทตย ^๖ แม่ ^๗ ก ^๘ ชี ^๙ นาง ^{๑๐} เสอ ^{๑๑} ง ^{๑๒} พุก ^{๑๓} ชี ^{๑๔} บาน ^{๑๕} เมือง	พ่อ ^๑ ก ^๒ ชี ^๓ ศรี ^๔ อิน ^๕ ทรา ^๖ ทิตย ^๗ แม่ ^๘ ก ^๙ ชี ^{๑๐} นาง ^{๑๑} เสอ ^{๑๒} ง ^{๑๓} พุก ^{๑๔} ชี ^{๑๕} บาน ^{๑๖} เมือง
๒. ุต ^๑ พ ^๒ น ^๓ อง ^๔ ท ^๕ อง ^๖ ด ^๗ ย ^๘ ว ^๙ ห ^{๑๐} ำ ^{๑๑} ค ^{๑๒} น ^{๑๓} ผู้ ^{๑๔} ช ^{๑๕} าย ^{๑๖} สาม ^{๑๗} ผู้ ^{๑๘} ญ ^{๑๙} ง ^{๒๐} โส ^{๒๑} ง ^{๒๒} พ ^{๒๓} เ ^{๒๔} เ ^{๒๕}	ตุ ^๑ พ ^๒ น ^๓ อง ^๔ ท ^๕ อง ^๖ เด ^๗ ย ^๘ ว ^๙ ห ^{๑๐} ำ ^{๑๑} ค ^{๑๒} น ^{๑๓} ผู้ ^{๑๔} ช ^{๑๕} าย ^{๑๖} สาม ^{๑๗} ผู้ ^{๑๘} ญ ^{๑๙} ง ^{๒๐} โส ^{๒๑} ง ^{๒๒} พ ^{๒๓} เ ^{๒๔} เ ^{๒๕}
๓. ่อ ^๑ ผู้ ^๒ อ ^๓ าย ^๔ ต ^๕ าย ^๖ จ ^๗ าก ^๘ เ ^๙ เ ^{๑๐} อ ^{๑๑} ต ^{๑๒} ย ^{๑๓} ม ^{๑๔} แ ^{๑๕} ก ^{๑๖} ญ ^{๑๗} ง ^{๑๘} เล ^{๑๙} ก ^{๒๐} เ ^{๒๑} เ ^{๒๒} อ ^{๒๓} ก ^{๒๔} ชี ^{๒๕} น ^{๒๖} ห ^{๒๗} เ ^{๒๘} ญ ^{๒๙} ไ ^{๓๐} ด ^{๓๑}	อ ^๑ ผู้ ^๒ อ ^๓ าย ^๔ ต ^๕ าย ^๖ จ ^๗ าก ^๘ เ ^๙ เ ^{๑๐} อ ^{๑๑} ต ^{๑๒} ย ^{๑๓} ม ^{๑๔} แต่ ^{๑๕} ย ^{๑๖} ง ^{๑๗} เล ^{๑๘} ก ^{๑๙} เ ^{๒๐} เ ^{๒๑} อ ^{๒๒} ก ^{๒๓} ชี ^{๒๔} น ^{๒๕} ห ^{๒๖} เ ^{๒๗} ญ ^{๒๘} ไ ^{๒๙} ด ^{๓๐}
๔. เ ^๑ ส ^๒ บ ^๓ เก ^๔ ำ ^๕ เ ^๖ ำ ^๗ ช ^๘ น ^๙ ส ^{๑๐} ำ ^{๑๑} ม ^{๑๒} ช ^{๑๓} น ^{๑๔} เจ ^{๑๕} ำ ^{๑๖} เ ^{๑๗} ม ^{๑๘} อง ^{๑๙} ฉ ^{๒๐} อด ^{๒๑} มา ^{๒๒} ที่ ^{๒๓} เ ^{๒๔} ม ^{๒๕} อง ^{๒๖} ต ^{๒๗} าก ^{๒๘} พ ^{๒๙} ุก ^{๓๐} ไ ^{๓๑} ป ^{๓๒} ร ^{๓๓} บ	ส ^๑ บ ^๒ เก ^๓ ำ ^๔ เ ^๕ ำ ^๖ ช ^๗ น ^๘ ส ^๙ ำ ^{๑๐} ม ^{๑๑} ช ^{๑๒} น ^{๑๓} เจ ^{๑๔} ำ ^{๑๕} เ ^{๑๖} ม ^{๑๗} อง ^{๑๘} ฉ ^{๑๙} อด ^{๒๐} มา ^{๒๑} ที่ ^{๒๒} เ ^{๒๓} ม ^{๒๔} อง ^{๒๕} ต ^{๒๖} าก ^{๒๗} พ ^{๒๘} ุก ^{๒๙} ไ ^{๓๐} ป ^{๓๑} ร ^{๓๒} บ
๕. ช ^๑ น ^๒ ส ^๓ ำ ^๔ ม ^๕ ช ^๖ น ^๗ ห ^๘ ว ^๙ ว ^{๑๐} ำ ^{๑๑} ย ^{๑๒} ช ^{๑๓} น ^{๑๔} ส ^{๑๕} ำ ^{๑๖} ม ^{๑๗} ช ^{๑๘} น ^{๑๙} ข ^{๒๐} บ ^{๒๑} มา ^{๒๒} ห ^{๒๓} ว ^{๒๔} ว ^{๒๕} า ^{๒๖} ช ^{๒๗} น ^{๒๘} ส ^{๒๙} ำ ^{๓๐} ม	ช ^๑ น ^๒ ส ^๓ ำ ^๔ ม ^๕ ช ^๖ น ^๗ ห ^๘ ว ^๙ ว ^{๑๐} ำ ^{๑๑} ย ^{๑๒} ช ^{๑๓} น ^{๑๔} ส ^{๑๕} ำ ^{๑๖} ม ^{๑๗} ช ^{๑๘} น ^{๑๙} ข ^{๒๐} บ ^{๒๑} มา ^{๒๒} ห ^{๒๓} ว ^{๒๔} ว ^{๒๕} า ^{๒๖} ช ^{๒๗} น ^{๒๘} ส ^{๒๙} ำ ^{๓๐} ม
๖. ช ^๑ น ^๒ เ ^๓ ก ^๔ เ ^๕ ล ^๖ อน ^๗ เ ^๘ ำ ^๙ ไ ^{๑๐} พร ^{๑๑} เ ^{๑๒} ฝ ^{๑๓} ำ ^{๑๔} ห ^{๑๕} ำ ^{๑๖} น ^{๑๗} ำ ^{๑๘} ส ^{๑๙} เ ^{๒๐} พ ^{๒๑} ุก ^{๒๒} เ ^{๒๓} ห ^{๒๔} ญ ^{๒๕} ญ ^{๒๖} ำ ^{๒๗} ย ^{๒๘} พ ^{๒๙} าย ^{๓๐} จ ^{๓๑} แ ^{๓๒} จ ^{๓๓}	ช ^๑ น ^๒ เ ^๓ ก ^๔ เ ^๕ ล ^๖ อน ^๗ เ ^๘ ำ ^๙ ไ ^{๑๐} พร ^{๑๑} เ ^{๑๒} ฝ ^{๑๓} ำ ^{๑๔} ห ^{๑๕} ำ ^{๑๖} น ^{๑๗} ำ ^{๑๘} ส ^{๑๙} เ ^{๒๐} พ ^{๒๑} ุก ^{๒๒} เ ^{๒๓} ห ^{๒๔} ญ ^{๒๕} ญ ^{๒๖} ำ ^{๒๗} ย ^{๒๘} พ ^{๒๙} าย ^{๓๐} จ ^{๓๑} แ ^{๓๒} จ ^{๓๓}
๗. (น ^๑)ก ^๒ บ ^๓ เ ^๔ ห ^๕ น ^๖ ก ^๗ เ ^๘ ช ^๙ ำ ^{๑๐} ง ^{๑๑} เบ ^{๑๒} ก ^{๑๓} พล ^{๑๔} ก ^{๑๕} ข ^{๑๖} บ ^{๑๗} เ ^{๑๘} ำ ^{๑๙} ก ^{๒๐} เ ^{๒๑} น ^{๒๒} พ ^{๒๓} ุก ^{๒๔} ก ^{๒๕} ญ ^{๒๖}	น ^๑ ก ^๒ บ ^๓ เ ^๔ ห ^๕ น ^๖ ก ^๗ เ ^๘ ช ^๙ ำ ^{๑๐} ง ^{๑๑} เบ ^{๑๒} ก ^{๑๓} พล ^{๑๔} ก ^{๑๕} ข ^{๑๖} บ ^{๑๗} เ ^{๑๘} ำ ^{๑๙} ก ^{๒๐} เ ^{๒๑} น ^{๒๒} พ ^{๒๓} ุก ^{๒๔} ก ^{๒๕} ญ ^{๒๖}
๘. (ช ^๑ ำ ^๒)ง ^๓ ด ^๔ ว ^๕ ย ^๖ ช ^๗ น ^๘ ส ^๙ ำ ^{๑๐} ม ^{๑๑} ช ^{๑๒} น ^{๑๓} ต ^{๑๔} น ^{๑๕} ก ^{๑๖} ญ ^{๑๗} พ ^{๑๘} ง ^{๑๙} ช ^{๒๐} ำ ^{๒๑} ช ^{๒๒} น ^{๒๓} ส ^{๒๔} ำ ^{๒๕} ม ^{๒๖} ช ^{๒๗} น ^{๒๘} ด ^{๒๙} ว ^{๓๐} ว ^{๓๑} เ ^{๓๒} ช ^{๓๓}	ช ^๑ ำ ^๒ ง ^๓ ด ^๔ ว ^๕ ย ^๖ ช ^๗ น ^๘ ส ^๙ ำ ^{๑๐} ม ^{๑๑} ช ^{๑๒} น ^{๑๓} ต ^{๑๔} น ^{๑๕} ก ^{๑๖} ญ ^{๑๗} พ ^{๑๘} ง ^{๑๙} ช ^{๒๐} ำ ^{๒๑} ช ^{๒๒} น ^{๒๓} ส ^{๒๔} ำ ^{๒๕} ม ^{๒๖} ช ^{๒๗} น ^{๒๘} ด ^{๒๙} ว ^{๓๐} ว ^{๓๑} เ ^{๓๒} ช ^{๓๓}
๙. มา ^๑ ส ^๒ เ ^๓ ม ^๔ อง ^๕ แพ ^๖ ช ^๗ น ^๘ ส ^๙ ำ ^{๑๐} ม ^{๑๑} ช ^{๑๒} น ^{๑๓} พ ^{๑๔} ำ ^{๑๕} ย ^{๑๖} เ ^{๑๗} ห ^{๑๘} น ^{๑๙} พ ^{๒๐} ก ^{๒๑} เ ^{๒๒} จ ^{๒๓} เ ^{๒๔} ช ^{๒๕} น ^{๒๖} เ ^{๒๗} ช ^{๒๘} ูก ^{๒๙}	มา ^๑ ส ^๒ เ ^๓ ม ^๔ อง ^๕ แพ ^๖ ช ^๗ น ^๘ ส ^๙ ำ ^{๑๐} ม ^{๑๑} ช ^{๑๒} น ^{๑๓} พ ^{๑๔} ำ ^{๑๕} ย ^{๑๖} เ ^{๑๗} ห ^{๑๘} น ^{๑๙} พ ^{๒๐} ก ^{๒๑} เ ^{๒๒} จ ^{๒๓} เ ^{๒๔} ช ^{๒๕} น ^{๒๖} เ ^{๒๗} ช ^{๒๘} ูก ^{๒๙}
๑๐. เ ^๑ ช ^๒ พ ^๓ ระ ^๔ ร ^๕ ำ ^๖ ม ^๗ ค ^๘ ำ ^๙ ห ^{๑๐} ง ^{๑๑} เ ^{๑๒} เ ^{๑๓} อ ^{๑๔} ก ^{๑๕} ญ ^{๑๖} พ ^{๑๗} ง ^{๑๘} ช ^{๑๙} ำ ^{๒๐} ช ^{๒๑} น ^{๒๒} ส ^{๒๓} ำ ^{๒๔} ม ^{๒๕} ช ^{๒๖} น ^{๒๗} เ ^{๒๘} เ ^{๒๙}	เ ^๑ ช ^๒ อ ^๓ พ ^๔ ระ ^๕ ร ^๖ ำ ^๗ ม ^๘ ค ^๙ ำ ^{๑๐} ห ^{๑๑} ง ^{๑๒} เ ^{๑๓} เ ^{๑๔} อ ^{๑๕} ก ^{๑๖} ญ ^{๑๗} พ ^{๑๘} ง ^{๑๙} ช ^{๒๐} ำ ^{๒๑} ช ^{๒๒} น ^{๒๓} ส ^{๒๔} ำ ^{๒๕} ม ^{๒๖} ช ^{๒๗} น ^{๒๘} เ ^{๒๙}
๑๑. อ ^๑ ช ^๒ ว ^๓ พ ^๔ ุก ^๕ ญ ^๖ ก ^๗ บ ^๘ เ ^๙ ร ^{๑๐} อ ^{๑๑} แ ^{๑๒} ก ^{๑๓} พ ^{๑๔} ุก ^{๑๕} ญ ^{๑๖} บ ^{๑๗} เ ^{๑๘} ร ^{๑๙} อ ^{๒๐} แ ^{๒๑} ก ^{๒๒} แม่ ^{๒๓} ก ^{๒๔} ญ ^{๒๕} ก ^{๒๖} ไ ^{๒๗} ด ^{๒๘} เ ^{๒๙} ว ^{๓๐}	อ ^๑ ช ^๒ ว ^๓ พ ^๔ ุก ^๕ ญ ^๖ ก ^๗ บ ^๘ เ ^๙ ร ^{๑๐} อ ^{๑๑} แ ^{๑๒} ก ^{๑๓} พ ^{๑๔} ุก ^{๑๕} ญ ^{๑๖} บ ^{๑๗} เ ^{๑๘} ร ^{๑๙} อ ^{๒๐} แ ^{๒๑} ก ^{๒๒} แม่ ^{๒๓} ก ^{๒๔} ญ ^{๒๕} ก ^{๒๖} ไ ^{๒๗} ด ^{๒๘} เ ^{๒๙} ว ^{๓๐}
๑๒. เ ^๑ เ ^๒ อ ^๓ อ ^๔ ด ^๕ ว ^๖ ป ^๗ ลา ^๘ ก ^๙ ญ ^{๑๐} เ ^{๑๑} า ^{๑๒} มา ^{๑๓} แ ^{๑๔} ก ^{๑๕} พ ^{๑๖} ุก ^{๑๗} ญ ^{๑๘} ไ ^{๑๙} ด ^{๒๐} ห ^{๒๑} มา ^{๒๒} ก ^{๒๓} ส ^{๒๔} ห ^{๒๕} มา ^{๒๖} ก ^{๒๗} ห ^{๒๘} ว ^{๒๙}	เ ^๑ เ ^๒ อ ^๓ อ ^๔ ด ^๕ ว ^๖ ป ^๗ ลา ^๘ ก ^๙ ญ ^{๑๐} เ ^{๑๑} า ^{๑๒} มา ^{๑๓} แ ^{๑๔} ก ^{๑๕} พ ^{๑๖} ุก ^{๑๗} ญ ^{๑๘} ไ ^{๑๙} ด ^{๒๐} ห ^{๒๑} มา ^{๒๒} ก ^{๒๓} ส ^{๒๔} ห ^{๒๕} มา ^{๒๖} ก ^{๒๗} ห ^{๒๘} ว ^{๒๙}
๑๓. น ^๑ อ ^๒ น ^๓ ไ ^๔ เ ^๕ ก ^๖ น ^๗ อ ^๘ ร ^๙ อ ^{๑๐} ย ^{๑๑} เ ^{๑๒} ก ^{๑๓} น ^{๑๔} เ ^{๑๕} ก ^{๑๖} ญ ^{๑๗} เ ^{๑๘} า ^{๑๙} มา ^{๒๐} แ ^{๒๑} ก ^{๒๒} พ ^{๒๓} ุก ^{๒๔} ญ ^{๒๕} ไ ^{๒๖} ป ^{๒๗} เ ^{๒๘} ไ ^{๒๙}	น ^๑ อ ^๒ น ^๓ ไ ^๔ เ ^๕ ก ^๖ น ^๗ อ ^๘ ร ^๙ อ ^{๑๐} ย ^{๑๑} เ ^{๑๒} ก ^{๑๓} น ^{๑๔} เ ^{๑๕} ก ^{๑๖} ญ ^{๑๗} เ ^{๑๘} า ^{๑๙} มา ^{๒๐} แ ^{๒๑} ก ^{๒๒} พ ^{๒๓} ุก ^{๒๔} ญ ^{๒๕} ไ ^{๒๖} ป ^{๒๗} เ ^{๒๘} ไ ^{๒๙}

(๑) คำนี้ เดิมศาสตราจารย์เซเดส์ อ่านว่า “เนกพล”

คำจารึก

๑๔. หนงวังข้างใต้ ูกเอามาแก่พ่อ ูก ูกไป
ที่บ้านที่^{๑๕}เม
๑๕. องใต้ข้างใต้วงใต้บัวได้นางใต้^{๑๖}
เืองนใต้ทอง ูกเอา
๑๖. มาเวนแก่พ่อ ูก พ่อตายยังพ่อ ูก
พ่ำบ่เรอแก่^{๑๗}พ่อ
๑๗. ูกง้งบ่เรอแก่พ่อ ูก พ่อตาย จึงได้^{๑๘}
เืองนแก่ ูกทอง
๑๘. (ก)ล^{๑๙}เืองอชัวพ่อขุนรามคำแหง เือง
สุโขทัยนี้ดี ในน้ำ
๑๙. (ม)ปลาในน้ำมีเจ้าเืองบ่เอา^{๒๐}
จกอบในไพร่ลูท่าง^{๒๑}เือง
๒๐. (อ)น จงรววไปค้า^{๒๒}ข้าไปขายใคร
จกใครค้าข้างค้าใคร
๒๑. จกใครค้าม้าค้าใครจกใครค้าเืองน^{๒๓}
ค้าทองค้าไพร่ฟ้าหน้าใส
๒๒. ลูกเจ้าลูก ุชน ผู้ใดแล้ตายหายกว่า^{๒๔}
อ้ายว เืองนพ่อเือง
๒๓. เืองค้ำมัน ข้างขอลูกเมียเยยข้า^{๒๕}
ไพร่ฟ้าข้าไทป่า
๒๔. หมายป่าพลพ่อเืองนไวแก่ลูก^{๒๖}
มันสิ้นไพร่ฟ้า
๒๕. ลูกเจ้าลูก ุชน ผู้ใดแล้ผดแผกแสง^{๒๗}
ว่างกนสนนดู
๒๖. แท้แล้ จึงแล่งความ(แ)ก่ชาด้วย^{๒๘}ข้า
เข้าผู้ลักมก
๒๗. ผู้ช่อนเห็นข้าท่านบ่ใคร^{๒๙}พินเห็นสิน
ท่านบ่ใครเือง
๒๘. ดคนใด^{๓๐}ข้าข้างมาหาพาเืองนมาสู่ช้อย^{๓๑}
เืองนเือง

คำอ่าน

- หน้งวังข้างใต้ ูกเอามาแก่พ่อ ูก ูกไป^{๒๕}
ที่บ้านที่เม
- อง ใต้ข้างใต้วง ใต้บัวได้นาง ใต้^{๒๖}
เืองนใต้ทอง ูกเอา^{๒๗}
- มาเวนแก่พ่อ ูก พ่อตายยังพ่อ ูก^{๒๘}
พ่ำบ่เรอแก่^{๒๙}พ่อ
- ูก ด้งบ่เรอแก่พ่อ ูก พ่อตาย จึงได้^{๓๐}
เืองนแก่ ูกทอง
- กลมี เืองชัวพ่อขุนรามคำแหง เือง^{๓๑}
สุโขทัยนี้ดี ในน้ำ
- มีปลา ในน้ำมีข้าว เจ้าเืองบ่เอา^{๓๒}
จกอบในไพร่ ลูท่างเือง
- อนจูงวไปค้า ข้าไปขาย ใคร^{๓๓}
จกใครค้าข้าง ค้า ใคร
- จกใครค้าม้า ค้า ใครจกใครค้าเืองน^{๓๔}
ค้าทองค้า ไพร่ฟ้าหน้าใส
- ลูกเจ้าลูก ุชน ผู้ใดแล้ ล้มตายหายกว่า^{๓๕}
เืองนเืองนพ่อเือง
- เืองค้ำมัน ข้างขอลูกเมียเยยข้า^{๓๖}
ไพร่ฟ้าข้าไท ป่า
- หมายป่าพลพ่อเืองนไวแก่ลูก^{๓๗}
มันสิ้น ไพร่ฟ้า
- ลูกเจ้าลูก ุชน ผิดแผกแสง^{๓๘}
ว่างกน สนดู
- แท้แล้ จึงแล่งความแก่ชาด้วย^{๓๙}ข้า บ่^{๔๐}
เข้าผู้ลักมก
- ผู้ช่อน เห็นข้าท่านบ่ใคร^{๔๑}พิน เห็นสิน^{๔๒}
ท่านบ่ใครเือง
- ด คนใด^{๔๓}ข้าข้างมาหา พาเืองนมาสู่ช้อย^{๔๔}
เืองนเือง

ด้านที่ ๒

คำจารึก	คำอ่าน
๑. ฅญนรย(ก ^๑)มอถามสวนความแก ^๑	ย็นเรียกเมื่อถาม สวนความแก ^๑
มนนด้วย ^๑ ฅไฟรโน	มันด้วยชื่อ ไฟรโน
๒. (ฅเม)อง ฅสกโขไท ^๑ นี้ ^๑ จ้งซสร้างป่า	เมืองสุโขทัยนี้จ้งซม สร้างป่า
หมากป่า ฅพลท่ว ^๑ ฅเมอ	หมากป่าพลูท่วเมื่อ-
๓. ง ^๑ นี้ ฅทุกแห่งป่าฟรวักหลายใน ^๑ ฅเมือง	งนี้ทุกแห่ง ป่าฟรวักหลายในเมือง
ฅนี้ป่าลาง	นี้ ป่าลาง ^{๕๕}
๔. ก่หลายใน ^๑ ฅเมือง ^๑ นี้ ^๑ หมากม่วงก่หลาย	ก็หลายในเมืองนี้ หมากม่วงก็หลาย
ใน ^๑ ฅเมือง ^๑ นี้ ^๑	ในเมืองนี้
๕. ห(มา)กขามก่หลายใน ^๑ ฅเมือง ^๑ นี้ ^๑ ใครสร้าง	หมากขามก็หลายในเมืองนี้ ใครสร้าง
ได้ไว้แก่มน	ได้ไว้แก่มัน
๖. กลาง ^๑ ฅเมือง ฅสกโขไท ^๑ นี้ ^๑ มีน้ำตรพง	กลางเมืองสุโขทัยนี้ มีน้ำตรพะง
โทย ^๑ ฅสใ ^๑ กน ^๑ ด	โทย ^{๕๕} สใ ^{๕๕} กนดี
๗. ... (ฅ)ง ^๑ ฅกนน้ำโขง ^๑ ฅเมื่อแล้งรอบ	...ตั้งกนน้ำโขงเมื่อแล้ง รอบ
ฅเมือง ฅสกโขไท ^๑ นี้ ^๑ ฅตร	เมืองสุโขทัยนี้ ตร-
๘. ฅบ(ร)ได้สามพน ^๑ ฅศรี้อยวาคนใน	บ ^{๕๖} ร ได้สามพันศรี้อยวา คนใน
ฅเมือง ฅสกโขไท ^๑ นี้ ^๑	เมืองสุโขทัยนี้
๙. มก(ก)ทานมกทง ^๑ ฅสลมกโกยทาน	มักทาน มักทงศีล มักโกยทาน ^{๕๗}
พ ^๑ ฅขุนรามคัแหง	พ่อขุนรามคำแหง
๑๐. เจ้า ^๑ ฅเมือง ฅสกโขไท ^๑ นี้ ^๑ ทงชาวแม่ชาว	เจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทังชาวแม่ชาว
เจ้าท่วยปวท่วยนา	เจ้า ท่วยปั๋วท่วยนา-
๑๑. ง ฅล(ก)เจ้า ฅล ฅชนทง ^๑ ฅชนทงหลาย	ง ลูกเจ้าลูกชน ทังสิ้นทังหลาย
ทง ฅผู้ชาย ฅผู้ญ	ทังผู้ชายผู้ญิง
๑๒. ฅฟงท่วย ^๑ ฅมสธาในพระ ฅพุทธสาสน	ฅฟงท่วยมีสธาในพระพุทศสาสน
ทง ^๑ ฅสล ^๑ ฅเมื่อพรน	ทงศีลเมื่อพรน-
๑๓. ฅชา ฅทุกคน ^๑ ฅเมื่อออกพรนชากราน	ชาทุกคน เมื่อออกพรนชากราน
ก ^๑ ฅถน ^๑ ฅเตอน ^๑ ฅเ่ง ^๑ ฅจ	กฐิน เตอนเ่งจ
๑๔. งแล่ว ^๑ ฅเมอกรานก ^๑ ฅถน ^๑ ฅมพน ^๑ ฅบัย ^๑ ฅม	งแล่ว เมื่อกรานกฐิน มีพนม ^{๕๘} บัย มี
พนหมาก ^๑ ฅม	พนมหมาก มี

คำจารึก

๑๕. พนมดอกไม้^{๖๐} มีหมอนนั่งหมอนโนน
บริพารกฐินโอ-
๑๖. ยทานแล^{๖๑}ปแล^{๖๒}ญิบ^{๖๓}ลำนไป^{๖๔}สุดญุด
ก^{๖๕}ิณ^{๖๖}เิงอ-
๑๗. ไร^{๖๗}ญุก^{๖๘}พุ่น^{๖๙}เมื่อจก^{๗๐}ก^{๗๑}เข้า^{๗๒}มา^{๗๓}เวียง^{๗๔}เรียง
ก^{๗๕}น^{๗๖}แถ่อ^{๗๗}ไร-
๑๘. ญุก^{๗๘}(^{๗๙}พุ่น^{๘๐})^{๘๑}เท้า^{๘๒}หวล^{๘๓}าน^{๘๔}ด^{๘๕}บ^{๘๖}ง^{๘๗}ค^{๘๘}ัก^{๘๙}ล^{๙๐}อง^{๙๑}^(๒)
ด^{๙๒}้วย^{๙๓}ส^{๙๔}ย^{๙๕}พ^{๙๖}าด^{๙๗}ส^{๙๘}ย^{๙๙}พิ-
๑๙. น^{๑๐๐}ส^{๑๐๑}ย^{๑๐๒}เ^{๑๐๓}ล^{๑๐๔}เอน^{๑๐๕}ส^{๑๐๖}ย^{๑๐๗}ช^{๑๐๘}บ^{๑๐๙}ไ^{๑๑๐}คร^{๑๑๑}จ^{๑๑๒}ก^{๑๑๓}ม^{๑๑๔}ก^{๑๑๕}
เ^{๑๑๖}ห์^{๑๑๗}ล^{๑๑๘}น^{๑๑๙}เ^{๑๒๐}ห์^{๑๒๑}ล^{๑๒๒}น^{๑๒๓}ไ^{๑๒๔}คร^{๑๒๕}จ-
๒๐. ก^{๑๒๖}ม^{๑๒๗}ก^{๑๒๘}ก^{๑๒๙}ห^{๑๓๐}ว^{๑๓๑}ห^{๑๓๒}ว^{๑๓๓}ไ^{๑๓๔}คร^{๑๓๕}จ^{๑๓๖}ก^{๑๓๗}ม^{๑๓๘}ก^{๑๓๙}เ^{๑๔๐}ล^{๑๔๑}เอน^{๑๔๒}
เ^{๑๔๓}ล^{๑๔๔}เอน^{๑๔๕}เ^{๑๔๖}ม^{๑๔๗}เ^{๑๔๘}อ^{๑๔๙}ง^{๑๕๐}สุ-
๒๑. ก^{๑๕๑}โซ^{๑๕๒}ไท^{๑๕๓}เ^{๑๕๔}น^{๑๕๕}เ^{๑๕๖}ม^{๑๕๗}เ^{๑๕๘}ศ^{๑๕๙}ป^{๑๖๐}าก^{๑๖๑}(^{๑๖๒}ป^{๑๖๓}ู^{๑๖๔})^{๑๖๕}ด^{๑๖๖}ห^{๑๖๗}ล^{๑๖๘}ว^{๑๖๙}
ท^{๑๗๐}ั^{๑๗๑}ย^{๑๗๒}น^{๑๗๓}ญ^{๑๗๔}อ^{๑๗๕}ม^{๑๗๖}ค^{๑๗๗}น^{๑๗๘}ส^{๑๗๙}ย^{๑๘๐}ด^{๑๘๑}ก^{๑๘๒}น^{๑๘๓}น-
๒๒. เ^{๑๘๔}เข้า^{๑๘๕}มา^{๑๘๖}ดู^{๑๘๗}ท^{๑๘๘}่าน^{๑๘๙}เ^{๑๙๐}ว^{๑๙๑}า^{๑๙๒}ท^{๑๙๓}ย^{๑๙๔}(^{๑๙๕}น^{๑๙๖})^{๑๙๗}ท^{๑๙๘}่าน^{๑๙๙}เ^{๒๐๐}ห์^{๒๐๑}ล^{๒๐๒}น^{๒๐๓}ไฟ^{๒๐๔}
เ^{๒๐๕}เ^{๒๐๖}ม^{๒๐๗}เ^{๒๐๘}อ^{๒๐๙}ง^{๒๑๐}สุ^{๒๑๑}โซ^{๒๑๒}ไท^{๒๑๓}เ^{๒๑๔}น^{๒๑๕}-
๒๓. เ^{๒๑๖}ม^{๒๑๗}ง^{๒๑๘}่ง^{๒๑๙}จ^{๒๒๐}ก^{๒๒๑}ก^{๒๒๒}ด^{๒๒๓}แ^{๒๒๔}ก^{๒๒๕}กล^{๒๒๖}(^{๒๒๗}าง^{๒๒๘})^{๒๒๙}เ^{๒๓๐}ม^{๒๓๑}เ^{๒๓๒}อ^{๒๓๓}ง^{๒๓๔}สุ^{๒๓๕}โซ^{๒๓๖}ไท^{๒๓๗}
เ^{๒๓๘}น^{๒๓๙}เ^{๒๔๐}ม^{๒๔๑}เ^{๒๔๒}พิ^{๒๔๓}ห^{๒๔๔}าร^{๒๔๕}เ^{๒๔๖}ม-
๒๔. พ^{๒๔๗}ระ^{๒๔๘}พุ^{๒๔๙}ท^{๒๕๐}ธ^{๒๕๑}ร^{๒๕๒}ู^{๒๕๓}บ^{๒๕๔}ท^{๒๕๕}อง^{๒๕๖}เ^{๒๕๗}ม^{๒๕๘}พ^{๒๕๙}ระ^{๒๖๐}อ^{๒๖๑}ญ^{๒๖๒}ฐ^{๒๖๓}าร^{๒๖๔}ศ^{๒๖๕}เ^{๒๖๖}ม^{๒๖๗}
พ^{๒๖๘}ระ^{๒๖๙}พุ^{๒๗๐}ท^{๒๗๑}ธ^{๒๗๒}ร^{๒๗๓}ู^{๒๗๔}บ-
๒๕. เ^{๒๗๕}ม^{๒๗๖}พ^{๒๗๗}ระ^{๒๗๘}พุ^{๒๗๙}ท^{๒๘๐}ธ^{๒๘๑}ร^{๒๘๒}ู^{๒๘๓}บ^{๒๘๔}อ^{๒๘๕}น^{๒๘๖}น^{๒๘๗}เ^{๒๘๘}ให้^{๒๘๙}ญ^{๒๙๐}เ^{๒๙๑}ม^{๒๙๒}พ^{๒๙๓}ระ^{๒๙๔}
พุ^{๒๙๕}ท^{๒๙๖}ธ^{๒๙๗}ร^{๒๙๘}ู^{๒๙๙}บ^{๓๐๐}อ^{๓๐๑}น^{๓๐๒}น-
๒๖. ร^{๓๐๓}าม^{๓๐๔}เ^{๓๐๕}ม^{๓๐๖}เ^{๓๐๗}พิ^{๓๐๘}ห^{๓๐๙}าร^{๓๑๐}อ^{๓๑๑}น^{๓๑๒}น^{๓๑๓}เ^{๓๑๔}ให้^{๓๑๕}ญ^{๓๑๖}เ^{๓๑๗}ม^{๓๑๘}เ^{๓๑๙}ม^{๓๒๐}พ^{๓๒๑}ิ^{๓๒๒}ห^{๓๒๓}าร^{๓๒๔}อ^{๓๒๕}น^{๓๒๖}น^{๓๒๗}
ร^{๓๒๘}าม^{๓๒๙}เ^{๓๓๐}ม^{๓๓๑}เ^{๓๓๒}ปู-
๒๗. คุ^{๓๓๓}ร^{๓๓๔}เ^{๓๓๕}น^{๓๓๖}ส^{๓๓๗}ไ^{๓๓๘}(^{๓๓๙}ส^{๓๔๐}ย^{๓๔๑}ม^{๓๔๒})^{๓๔๓}ด^{๓๔๔}เ^{๓๔๕}ม^{๓๔๖}(^{๓๔๗}เ^{๓๔๘}ร^{๓๔๙})^{๓๕๐}ม^{๓๕๑}ห^{๓๕๒}า^{๓๕๓}เ^{๓๕๔}ร^{๓๕๕}
เ^{๓๕๖}เ^{๓๕๗}เ^{๓๕๘}อ^{๓๕๙}ว^{๓๖๐}น^{๓๖๑}น^{๓๖๒}ด^{๓๖๓}ก-
๒๘. เ^{๓๖๔}เ^{๓๖๕}ม^{๓๖๖}เ^{๓๖๗}อ^{๓๖๘}ง^{๓๖๙}สุ^{๓๗๐}โซ^{๓๗๑}(^{๓๗๒}ไท^{๓๗๓})^{๓๗๔}เ^{๓๗๕}น^{๓๗๖}เ^{๓๗๗}ม^{๓๗๘}อ^{๓๗๙}(^{๓๘๐}ไร^{๓๘๑})^{๓๘๒}ญ^{๓๘๓}ญ^{๓๘๔}ก^{๓๘๕}
พ^{๓๘๖}ุ^{๓๘๗}ช^{๓๘๘}น^{๓๘๙}ร^{๓๙๐}าม^{๓๙๑}ค^{๓๙๒}ำ^{๓๙๓}เ^{๓๙๔}ห^{๓๙๕}ง^{๓๙๖}ก^{๓๙๗}ร^{๓๙๘}ำ^{๓๙๙}เ^{๔๐๐}ห^{๔๐๑}ร^{๔๐๒}ำ^{๔๐๓}เ^{๔๐๔}ก^{๔๐๕}ร^{๔๐๖}ำ^{๔๐๗}เ^{๔๐๘}ก^{๔๐๙}ร^{๔๑๐}ำ^{๔๑๑}เ^{๔๑๒}ก^{๔๑๓}ร^{๔๑๔}ำ^{๔๑๕}เ^{๔๑๖}ก^{๔๑๗}ร^{๔๑๘}ำ^{๔๑๙}เ^{๔๒๐}ก^{๔๒๑}ร^{๔๒๒}ำ^{๔๒๓}เ^{๔๒๔}ก^{๔๒๕}ร^{๔๒๖}ำ^{๔๒๗}เ^{๔๒๘}ก^{๔๒๙}ร^{๔๓๐}ำ^{๔๓๑}เ^{๔๓๒}ก^{๔๓๓}ร^{๔๓๔}ำ^{๔๓๕}เ^{๔๓๖}ก^{๔๓๗}ร^{๔๓๘}ำ^{๔๓๙}เ^{๔๔๐}ก^{๔๔๑}ร^{๔๔๒}ำ^{๔๔๓}เ^{๔๔๔}ก^{๔๔๕}ร^{๔๔๖}ำ^{๔๔๗}เ^{๔๔๘}ก^{๔๔๙}ร^{๔๕๐}ำ^{๔๕๑}เ^{๔๕๒}ก^{๔๕๓}ร^{๔๕๔}ำ^{๔๕๕}เ^{๔๕๖}ก^{๔๕๗}ร^{๔๕๘}ำ^{๔๕๙}เ^{๔๖๐}ก^{๔๖๑}ร^{๔๖๒}ำ^{๔๖๓}เ^{๔๖๔}ก^{๔๖๕}ร^{๔๖๖}ำ^{๔๖๗}เ^{๔๖๘}ก^{๔๖๙}ร^{๔๗๐}ำ^{๔๗๑}เ^{๔๗๒}ก^{๔๗๓}ร^{๔๗๔}ำ^{๔๗๕}เ^{๔๗๖}ก^{๔๗๗}ร^{๔๗๘}ำ^{๔๗๙}เ^{๔๘๐}ก^{๔๘๑}ร^{๔๘๒}ำ^{๔๘๓}เ^{๔๘๔}ก^{๔๘๕}ร^{๔๘๖}ำ^{๔๘๗}เ^{๔๘๘}ก^{๔๘๙}ร^{๔๘๐}ำ^{๔๘๑}เ^{๔๘๒}ก^{๔๘๓}ร^{๔๘๔}ำ^{๔๘๕}เ^{๔๘๖}ก^{๔๘๗}ร^{๔๘๘}ำ^{๔๘๙}เ^{๔๙๐}ก^{๔๙๑}ร^{๔๙๒}ำ^{๔๙๓}เ^{๔๙๔}ก^{๔๙๕}ร^{๔๙๖}ำ^{๔๙๗}เ^{๔๙๘}ก^{๔๙๙}ร^{๕๐๐}ำ^{๕๐๑}เ^{๕๐๒}ก^{๕๐๓}ร^{๕๐๔}ำ^{๕๐๕}เ^{๕๐๖}ก^{๕๐๗}ร^{๕๐๘}ำ^{๕๐๙}เ^{๕๑๐}ก^{๕๑๑}ร^{๕๑๒}ำ^{๕๑๓}เ^{๕๑๔}ก^{๕๑๕}ร^{๕๑๖}ำ^{๕๑๗}เ^{๕๑๘}ก^{๕๑๙}ร^{๕๒๐}ำ^{๕๒๑}เ^{๕๒๒}ก^{๕๒๓}ร^{๕๒๔}ำ^{๕๒๕}เ^{๕๒๖}ก^{๕๒๗}ร^{๕๒๘}ำ^{๕๒๙}เ^{๕๓๐}ก^{๕๓๑}ร^{๕๓๒}ำ^{๕๓๓}เ^{๕๓๔}ก^{๕๓๕}ร^{๕๓๖}ำ^{๕๓๗}เ^{๕๓๘}ก^{๕๓๙}ร^{๕๔๐}ำ^{๕๔๑}เ^{๕๔๒}ก^{๕๔๓}ร^{๕๔๔}ำ^{๕๔๕}เ^{๕๔๖}ก^{๕๔๗}ร^{๕๔๘}ำ^{๕๔๙}เ^{๕๕๐}ก^{๕๕๑}ร^{๕๕๒}ำ^{๕๕๓}เ^{๕๕๔}ก^{๕๕๕}ร^{๕๕๖}ำ^{๕๕๗}เ^{๕๕๘}ก^{๕๕๙}ร^{๕๖๐}ำ^{๕๖๑}เ^{๕๖๒}ก^{๕๖๓}ร^{๕๖๔}ำ^{๕๖๕}เ^{๕๖๖}ก^{๕๖๗}ร^{๕๖๘}ำ^{๕๖๙}เ^{๕๗๐}ก^{๕๗๑}ร^{๕๗๒}ำ^{๕๗๓}เ^{๕๗๔}ก^{๕๗๕}ร^{๕๗๖}ำ^{๕๗๗}เ^{๕๗๘}ก^{๕๗๙}ร^{๕๘๐}ำ^{๕๘๑}เ^{๕๘๒}ก^{๕๘๓}ร^{๕๘๔}ำ^{๕๘๕}เ^{๕๘๖}ก^{๕๘๗}ร^{๕๘๘}ำ^{๕๘๙}เ^{๕๙๐}ก^{๕๙๑}ร^{๕๙๒}ำ^{๕๙๓}เ^{๕๙๔}ก^{๕๙๕}ร^{๕๙๖}ำ^{๕๙๗}เ^{๕๙๘}ก^{๕๙๙}ร^{๖๐๐}ำ^{๖๐๑}เ^{๖๐๒}ก^{๖๐๓}ร^{๖๐๔}ำ^{๖๐๕}เ^{๖๐๖}ก^{๖๐๗}ร^{๖๐๘}ำ^{๖๐๙}เ^{๖๑๐}ก^{๖๑๑}ร^{๖๑๒}ำ^{๖๑๓}เ^{๖๑๔}ก^{๖๑๕}ร^{๖๑๖}ำ^{๖๑๗}เ^{๖๑๘}ก^{๖๑๙}ร^{๖๒๐}ำ^{๖๒๑}เ^{๖๒๒}ก^{๖๒๓}ร^{๖๒๔}ำ^{๖๒๕}เ^{๖๒๖}ก^{๖๒๗}ร^{๖๒๘}ำ^{๖๒๙}เ^{๖๓๐}ก^{๖๓๑}ร^{๖๓๒}ำ^{๖๓๓}เ^{๖๓๔}ก^{๖๓๕}ร^{๖๓๖}ำ^{๖๓๗}เ^{๖๓๘}ก^{๖๓๙}ร^{๖๔๐}ำ^{๖๔๑}เ^{๖๔๒}ก^{๖๔๓}ร^{๖๔๔}ำ^{๖๔๕}เ^{๖๔๖}ก^{๖๔๗}ร^{๖๔๘}ำ^{๖๔๙}เ^{๖๕๐}ก^{๖๕๑}ร^{๖๕๒}ำ^{๖๕๓}เ^{๖๕๔}ก^{๖๕๕}ร^{๖๕๖}ำ^{๖๕๗}เ^{๖๕๘}ก^{๖๕๙}ร^{๖๖๐}ำ^{๖๖๑}เ^{๖๖๒}ก^{๖๖๓}ร^{๖๖๔}ำ^{๖๖๕}เ^{๖๖๖}ก^{๖๖๗}ร^{๖๖๘}ำ^{๖๖๙}เ^{๖๗๐}ก^{๖๗๑}ร^{๖๗๒}ำ^{๖๗๓}เ^{๖๗๔}ก^{๖๗๕}ร^{๖๗๖}ำ^{๖๗๗}เ^{๖๗๘}ก^{๖๗๙}ร^{๖๘๐}ำ^{๖๘๑}เ^{๖๘๒}ก^{๖๘๓}ร^{๖๘๔}ำ^{๖๘๕}เ^{๖๘๖}ก^{๖๘๗}ร^{๖๘๘}ำ^{๖๘๙}เ^{๖๙๐}ก^{๖๙๑}ร^{๖๙๒}ำ^{๖๙๓}เ^{๖๙๔}ก^{๖๙๕}ร^{๖๙๖}ำ^{๖๙๗}เ^{๖๙๘}ก^{๖๙๙}ร^{๗๐๐}ำ^{๗๐๑}เ^{๗๐๒}ก^{๗๐๓}ร^{๗๐๔}ำ^{๗๐๕}เ^{๗๐๖}ก^{๗๐๗}ร^{๗๐๘}ำ^{๗๐๙}เ^{๗๑๐}ก^{๗๑๑}ร^{๗๑๒}ำ^{๗๑๓}เ^{๗๑๔}ก^{๗๑๕}ร^{๗๑๖}ำ^{๗๑๗}เ^{๗๑๘}ก^{๗๑๙}ร^{๗๒๐}ำ^{๗๒๑}เ^{๗๒๒}ก^{๗๒๓}ร^{๗๒๔}ำ^{๗๒๕}เ^{๗๒๖}ก^{๗๒๗}ร^{๗๒๘}ำ^{๗๒๙}เ^{๗๓๐}ก^{๗๓๑}ร^{๗๓๒}ำ^{๗๓๓}เ^{๗๓๔}ก^{๗๓๕}ร^{๗๓๖}ำ^{๗๓๗}เ^{๗๓๘}ก^{๗๓๙}ร^{๗๔๐}ำ^{๗๔๑}เ^{๗๔๒}ก^{๗๔๓}ร^{๗๔๔}ำ^{๗๔๕}เ^{๗๔๖}ก^{๗๔๗}ร^{๗๔๘}ำ^{๗๔๙}เ^{๗๕๐}ก^{๗๕๑}ร^{๗๕๒}ำ^{๗๕๓}เ^{๗๕๔}ก^{๗๕๕}ร^{๗๕๖}ำ^{๗๕๗}เ^{๗๕๘}ก^{๗๕๙}ร^{๗๖๐}ำ^{๗๖๑}เ^{๗๖๒}ก^{๗๖๓}ร^{๗๖๔}ำ^{๗๖๕}เ^{๗๖๖}ก^{๗๖๗}ร^{๗๖๘}ำ^{๗๖๙}เ^{๗๗๐}ก^{๗๗๑}ร^{๗๗๒}ำ^{๗๗๓}เ^{๗๗๔}ก^{๗๗๕}ร^{๗๗๖}ำ^{๗๗๗}เ^{๗๗๘}ก^{๗๗๙}ร^{๗๘๐}ำ^{๗๘๑}เ^{๗๘๒}ก^{๗๘๓}ร^{๗๘๔}ำ^{๗๘๕}เ^{๗๘๖}ก^{๗๘๗}ร^{๗๘๘}ำ^{๗๘๙}เ^{๗๙๐}ก^{๗๙๑}ร^{๗๙๒}ำ^{๗๙๓}เ^{๗๙๔}ก^{๗๙๕}ร^{๗๙๖}ำ^{๗๙๗}เ^{๗๙๘}ก^{๗๙๙}ร^{๘๐๐}ำ^{๘๐๑}เ^{๘๐๒}ก^{๘๐๓}ร^{๘๐๔}ำ^{๘๐๕}เ^{๘๐๖}ก^{๘๐๗}ร^{๘๐๘}ำ^{๘๐๙}เ^{๘๑๐}ก^{๘๑๑}ร^{๘๑๒}ำ^{๘๑๓}เ^{๘๑๔}ก^{๘๑๕}ร^{๘๑๖}ำ^{๘๑๗}เ^{๘๑๘}ก^{๘๑๙}ร^{๘๒๐}ำ^{๘๒๑}เ^{๘๒๒}ก^{๘๒๓}ร^{๘๒๔}ำ^{๘๒๕}เ^{๘๒๖}ก^{๘๒๗}ร^{๘๒๘}ำ^{๘๒๙}เ^{๘๓๐}ก^{๘๓๑}ร^{๘๓๒}ำ^{๘๓๓}เ^{๘๓๔}ก^{๘๓๕}ร^{๘๓๖}ำ^{๘๓๗}เ^{๘๓๘}ก^{๘๓๙}ร^{๘๔๐}ำ^{๘๔๑}เ^{๘๔๒}ก^{๘๔๓}ร^{๘๔๔}ำ^{๘๔๕}เ^{๘๔๖}ก^{๘๔๗}ร^{๘๔๘}ำ^{๘๔๙}เ^{๘๕๐}ก^{๘๕๑}ร^{๘๕๒}ำ^{๘๕๓}เ^{๘๕๔}ก^{๘๕๕}ร^{๘๕๖}ำ^{๘๕๗}เ^{๘๕๘}ก^{๘๕๙}ร^{๘๖๐}ำ^{๘๖๑}เ^{๘๖๒}ก^{๘๖๓}ร^{๘๖๔}ำ^{๘๖๕}เ^{๘๖๖}ก^{๘๖๗}ร^{๘๖๘}ำ^{๘๖๙}เ^{๘๗๐}ก^{๘๗๑}ร^{๘๗๒}ำ^{๘๗๓}เ^{๘๗๔}ก^{๘๗๕}ร^{๘๗๖}ำ^{๘๗๗}เ^{๘๗๘}ก^{๘๗๙}ร^{๘๘๐}ำ^{๘๘๑}เ^{๘๘๒}ก^{๘๘๓}ร^{๘๘๔}ำ^{๘๘๕}เ^{๘๘๖}ก^{๘๘๗}ร^{๘๘๘}ำ^{๘๘๙}เ^{๘๙๐}ก^{๘๙๑}ร^{๘๙๒}ำ^{๘๙๓}เ^{๘๙๔}ก^{๘๙๕}ร^{๘๙๖}ำ^{๘๙๗}เ^{๘๙๘}ก^{๘๙๙}ร^{๙๐๐}ำ^{๙๐๑}เ^{๙๐๒}ก^{๙๐๓}ร^{๙๐๔}ำ^{๙๐๕}เ^{๙๐๖}ก^{๙๐๗}ร^{๙๐๘}ำ^{๙๐๙}เ^{๙๑๐}ก^{๙๑๑}ร^{๙๑๒}ำ^{๙๑๓}เ^{๙๑๔}ก^{๙๑๕}ร^{๙๑๖}ำ^{๙๑๗}เ^{๙๑๘}ก^{๙๑๙}ร^{๙๒๐}ำ^{๙๒๑}เ^{๙๒๒}ก^{๙๒๓}ร^{๙๒๔}ำ^{๙๒๕}เ^{๙๒๖}ก^{๙๒๗}ร^{๙๒๘}ำ^{๙๒๙}เ^{๙๓๐}ก^{๙๓๑}ร^{๙๓๒}ำ^{๙๓๓}เ^{๙๓๔}ก^{๙๓๕}ร^{๙๓๖}ำ^{๙๓๗}เ^{๙๓๘}ก^{๙๓๙}ร^{๙๔๐}ำ^{๙๔๑}เ^{๙๔๒}ก^{๙๔๓}ร^{๙๔๔}ำ^{๙๔๕}เ^{๙๔๖}ก^{๙๔๗}ร^{๙๔๘}ำ^{๙๔๙}เ^{๙๕๐}ก^{๙๕๑}ร^{๙๕๒}ำ^{๙๕๓}เ^{๙๕๔}ก^{๙๕๕}ร^{๙๕๖}ำ^{๙๕๗}เ^{๙๕๘}ก^{๙๕๙}ร^{๙๖๐}ำ^{๙๖๑}เ^{๙๖๒}ก^{๙๖๓}ร^{๙๖๔}ำ^{๙๖๕}เ^{๙๖๖}ก^{๙๖๗}ร^{๙๖๘}ำ^{๙๖๙}เ^{๙๗๐}ก^{๙๗๑}ร^{๙๗๒}ำ^{๙๗๓}เ^{๙๗๔}ก^{๙๗๕}ร^{๙๗๖}

คำจารึก

๒๙. โอยทานแก้มหาเถร(งม)ราชปราชญ์
เรียนจบปิฎกไตร
๓๐. หลวกกว่าปู่ครูใน^{๗๒}เมืองนี้^{๗๓}ทุกคน
ลูก^{๗๓}แม่เมืองศรีธ
๓๑. รรมราชมาใน(ก)กลางอ^{๗๔}ริญญก^{๗๕}มี^{๗๖}พิ
หารอน^{๗๖}น^{๗๗}นี้^{๗๘}งมน
๓๒. ให้^{๗๙}ญ^{๘๐}สูงงาม^{๘๑}แก่^{๘๒}มี^{๘๓}พระอ^{๘๔}ฐ^{๘๕}ฐ^{๘๖}าร^{๘๗}ศ^{๘๘}อน^{๘๙}
นี้^{๙๐}ง^{๙๑}ลูก^{๙๒}อ^{๙๓}ย
๓๓. น^{๙๔}เปื่อง^{๙๕}ต^{๙๖}ว^{๙๗}น^{๙๘}(น)โอ^{๙๙}ก^{๑๐๐}เม^{๑๐๑}อง^{๑๐๒}(ง)ส^{๑๐๓}(โ)ช
ไท^{๑๐๔}นี้^{๑๐๕}มี^{๑๐๖}พิ^{๑๐๗}หาร^{๑๐๘}มี^{๑๐๙}ปู่^{๑๑๐}ครู
๓๔. มี^{๑๑๑}ทะ^{๑๑๒}เล^{๑๑๓}หล^{๑๑๔}ว^{๑๑๕}ง^{๑๑๖}มี^{๑๑๗}ป่า^{๑๑๘}ห^{๑๑๙}มา^{๑๒๐}ก^{๑๒๑}ป่า^{๑๒๒}พล^{๑๒๓}มี^{๑๒๔}ไร่
มี^{๑๒๕}นา^{๑๒๖}มี^{๑๒๗}ถ^{๑๒๘}น^{๑๒๙}ถ^{๑๓๐}าน
๓๕. มี^{๑๓๑}บ้าน^{๑๓๒}ให้^{๑๓๓}ญ^{๑๓๔}บ้าน^{๑๓๕}(น)ล^{๑๓๖}ก^{๑๓๗}มี^{๑๓๘}ป่า^{๑๓๙}ม^{๑๔๐}(ว)ง^{๑๔๑}มี^{๑๔๒}
ป่า^{๑๔๓}ข^{๑๔๔}าม^{๑๔๕}ด^{๑๔๖}ง^{๑๔๗}าม^{๑๔๘}ง^{๑๔๙}แ^{๑๕๐}ก^{๑๕๑}ล

คำอ่าน

- โอยทานแก้มหาเถร สังฆราชปราชญ์
เรียนจบปิฎกไตร
- หลวกกว่าปู่ครูในเมืองนี้^{๗๒} ทุกคน
ลูก^{๗๓}แต่เมืองศรีธ-
- รรมา^{๗๔}ชมา^{๗๕} ในกลางอ^{๗๖}ริญญก^{๗๗} มี^{๗๘}พิ-
หารอัน^{๗๙}นี้^{๘๐}งมน
- ให้^{๘๑}ญ^{๘๒}สูงงามแก่^{๘๓}มี^{๘๔}พระอ^{๘๕}ฐ^{๘๖}ฐ^{๘๗}าร^{๘๘}ศ^{๘๙}อัน
นี้^{๙๐}ง^{๙๑}ลูก^{๙๒}ย-
- น^{๙๓} เปื่องต^{๙๔}ะวันโอ^{๙๕}ก^{๙๖}เมืองสุโข-
ทัย^{๙๗}นี้^{๙๘} มี^{๙๙}พิ^{๑๐๐}หาร^{๑๐๑} มี^{๑๐๒}ปู่^{๑๐๓}ครู
- มี^{๑๐๔}ทะ^{๑๐๕}เล^{๑๐๖}หล^{๑๐๗}ว^{๑๐๘}ง^{๑๐๙} มี^{๑๑๐}ป่า^{๑๑๑}ห^{๑๑๒}มา^{๑๑๓}ก^{๑๑๔}ป่า^{๑๑๕}พล^{๑๑๖} มี^{๑๑๗}ไร่
มี^{๑๑๘}นา^{๑๑๙} มี^{๑๒๐}ถ^{๑๒๑}น^{๑๒๒}ถ^{๑๒๓}าน
- มี^{๑๒๔}บ้าน^{๑๒๕}ให้^{๑๒๖}ญ^{๑๒๗}บ้าน^{๑๒๘}เล็ก^{๑๒๙} มี^{๑๓๐}ป่า^{๑๓๑}ม^{๑๓๒}วง^{๑๓๓}มี^{๑๓๔}
ป่า^{๑๓๕}ข^{๑๓๖}าม^{๑๓๗}ด^{๑๓๘}ง^{๑๓๙}าม^{๑๔๐}ด^{๑๔๑}ัง^{๑๔๒}แ^{๑๔๓}ก^{๑๔๔}ล-

ด้านที่ ๓

คำจารึก	คำอ่าน
๑. (งแญ่)ง เบื้องตีนนอนเมืองสุโขทัย นี้ มีตลาดป	(งแต่)ง เบื้องตีนนอนเมืองสุโขทัย นี้ มีตลาดป-
๒. (สา)น มีพระอน มีปราสาท มีป่า หมากพร้าวป่าหมาก	สาน มีพระอนะ มีปราสาท มีป่า หมากพร้าว ป่าหมาก
๓. ลาง มีไร่ มีนา มีถิ่นถ่าน มีบ้านใหญ่ บ้านเล็ก เป	ลาง มีไร่ มีนา มีถิ่นถ่าน มีบ้านใหญ่ บ้านเล็ก เป-
๔. องหวนอนเมืองสุโขทัยนี้ มีภู พิหาร ภูคร	องหวนอนเมืองสุโขทัยนี้ มีภูฏี พิหาร ภูครู
๕. อยู่ มีสรดงส มีป่าพร้าวป่าลาง มี ปาม่วงป่าขาม	อยู่ มีสรัดงัส มีป่าพร้าว ป่าลาง มี ปาม่วง ป่าขาม
๖. มีน้ำโคก มีพระข พง ผิเทพดาใน เขาอนนนั้น	มีน้ำโคก มีพระข พง ผิเทพดาใน เขาอันนั้น
๗. เป็นใหญ่กว่าทุกผีในเมืองนี้ ชุน ผู้ใด ถี่เมือง	เป็นใหญ่กว่าทุกผีในเมืองนี้ ชุน ผู้ใดถี่เมือง
๘. สุโขทัยนี้แลให้วัด ปลูถกเมือง นี้เที่ยงเมือง	สุโขทัยนี้แลให้วัดปลูถก เมือง นี้เที่ยง เมือง
๙. นี้ดี ผีให้วัด ปลูถก ผีในเขา อนน คุ้มบ	นี้ดี ผีให้วัด ปลูถก ผีในเขา อันคุ้มบ
๑๐. เกรงเมืองนี้หาย ๑๒๑๔ สก ปมโรง พ่อขุนรามคำ	เกรง เมืองนี้หาย ๑๒๑๔ ศก ปี่มะโรง พ่อขุนรามคำ-
๑๑. แห่งเจ้าเมืองศรีสชชนาไลสุโขทัย นี้ ปลูถกไม้ตา	แห่งเจ้าเมืองศรีสชชนาไลสุโขทัย นี้ ปลูถกไม้ตา-
๑๒. นนี้ได้ สบ ศเข้า จังให้ช่างพนน ขดาร์หนึงงหวาง	สนี้ได้สับสเข้า จังให้ช่างพน ขดานหิน ตั้งหวาง
๑๓. กลางไม้ตานี้ นวนน เดือนดบบ เดือนโอกแปดวันน	กลางไม้ตาลนี้ วันเดือนดับ เดือนโอกแปดวัน ว-
๑๔. นเดือนเต็ม เดือนบ่างแปดวัน ฝูง ปูคร เกรมหาเถ	นเดือนเต็ม เดือนบ่างแปดวัน ฝูง ปูครู เกร มหาเถ-

คำจารึก

๑๕. ร ชันฅ่งงี เหนือขดาร์ หิน สุตธรรม
แก่อุบาสก ฝู
๑๖. งท่วยจำ สล ฝิไชนัน สุตธรรมพ
ขุนรามคำแหง
๑๗. เจ้าเมือง ศรชชนนาไล สุโขไท ชัน
ฅ่งงี เหนือขดา
๑๘. ร หินให้ ฝูงท่วย ลูกเจ้า ลูก ขุน ฝูง
ท่วย ถือบ่าน ถือ
๑๙. เมือง คนน^(๓) วนน เดือนดบบ เดือน
เตม ท่านแ่งข้าง ฝิ
๒๐. (อ) กรพดตลยง ทัยนญ่อมทองงา...
ชาว ชูรจา คร^(๔)
๒๑. (พ) ขุนรามคำแหง ชัน ชไปนบพร(ะ)
...อร ัญญกแล
๒๒. (ว) เข้ามา ว จาริกอนน ฅ่ง ฝิมใน
เมืองชลงสถาบกไว้
๒๓. (ด) ้วยพระ ศรรัตนธา จุจจาริกอนน
ฅ่ง ฝิมในถ้ำ ชถ้ำ
๒๔. (พ) ระราม อยุ่ฝ่งน้ำสำพาย จาริกอนน
ฅ่ง ฝิมในถ้ำ
๒๕. (ร) ตนธารในกลวงป่าต่าน น ฝิมศาลา
สองอนนอนน ฅ่ง ช
๒๖. (ชา) ลาพระมาสอนน ฅ่ง ช พุทธศาลา
(ข) ดาร์ หิน น ช่ม
๒๗. นง ษลาบาตรสถาบกไว้ หัน (จ) ่ง
ทงหลายเห่น

คำอ่าน

- ร ชันนึ่งเหนือขดานหินสุตธรรม
แก่อุบาสก ฝู—
งท่วยจำศีล ฝิไชนันสุตธรรม พ่อ
ขุนรามคำแหง
เจ้าเมืองศรีสัชชนาลัยสุโขทัย ชัน
นึ่งเหนือขดา—
นหิน ให้ฝูงท่วยลูกเจ้าลูกขุน ฝูง
ท่วยถือบ่านถือ
เมือง ครันวันเดือนดับเดือน
เต็ม ท่านแตงข้างฝิ—
อกระพดลย้าง เทียรยอมทองงา (ซ้าย)
ชาว ชื่อรจาศรี^๔
พ่อขุนรามคำแหง ชันชไปนบพระ
(เถิง) อรัญญิกแล—
วเข้ามา ว จาริกอันฅึ่ง มีใน
เมืองชลงยง สถาบกไว้
ด้วยพระศรีรัตนธาตุ จาริกอัน
ฅึ่ง มีในถ้ำชื่อถ้ำ
พระราม อยุ่ฝ่งน้ำสำพาย จาริกอัน
ฅึ่ง มีในถ้ำ
รัตนธาร ในกลวงป่าตาลัน มีศาลา
สองอัน อันฅึ่งชื่อ
ศาลาพระมาส อันฅึ่งชื่อพุทธศาลา
ขดานหินนี้ ชื่อม—
นังศิลาบาตร สถาบกไว้ ึ่ง
ทงหลายเห่น

(๓) เดิมอ่านว่า กนหน สอบทานแล้วเป็น คนน

(๔) เดิมอ่านว่า ศรี สอบทานแล้วเป็น ศรี

ด้านที่ ๔

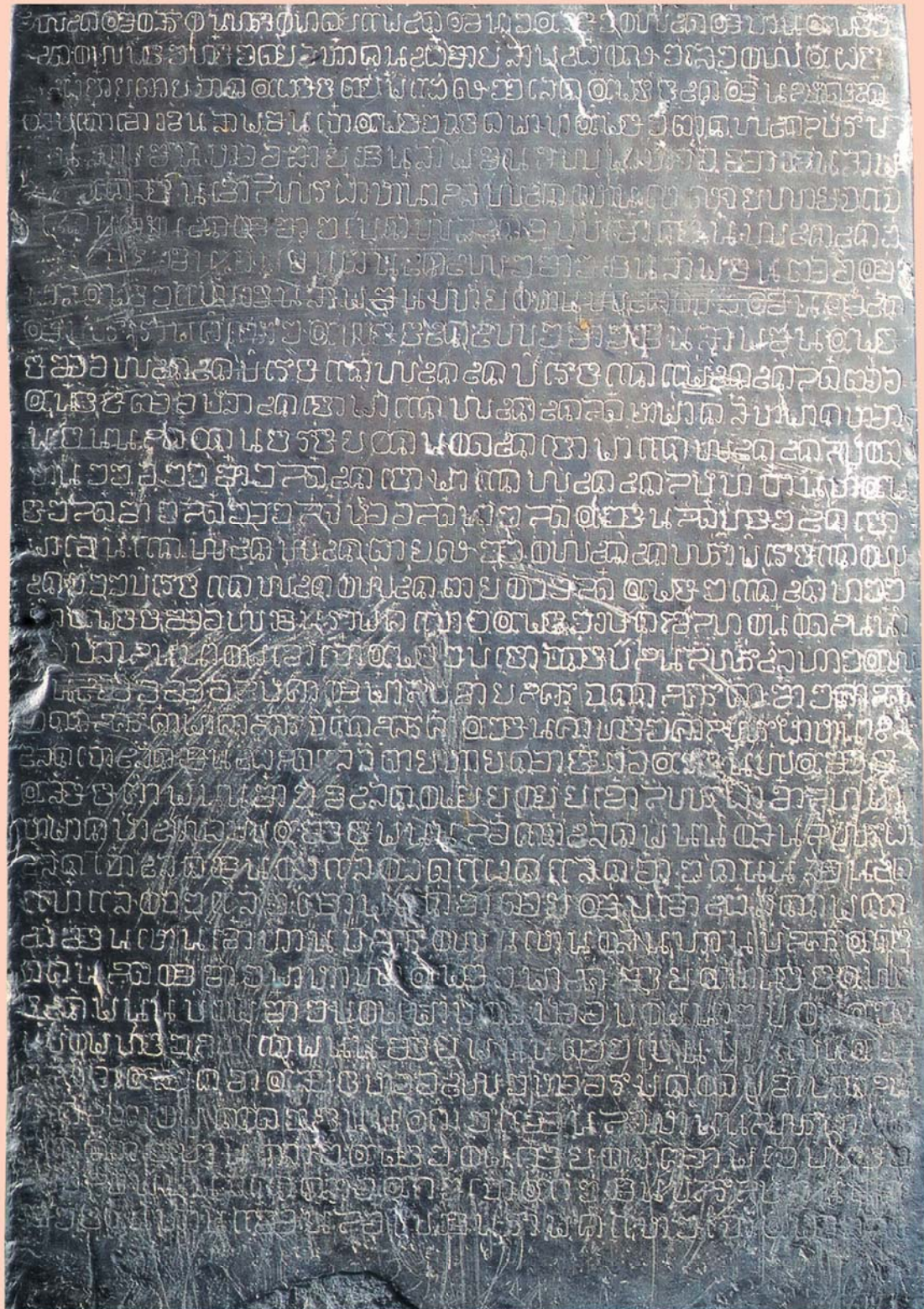
คำจารึก	คำอ่าน
๑. พ่อขุนพระ(รา)มคำแห่งลูกพ่อขุน ^๑ ษร อินทรา ^๒ ทตยเป	พ่อขุนพระรามคำแห่ง ลูกพ่อขุนศรี อินทราทิตยเป ^๑ —
๒. (น ^๓)ชน(ไ)น ^๔ เมือง ^๕ ษรสช(นา ^๖)ล สุโขไททองมากาวลาว	นขุนในเมืองศรีสัชชนาลัย ^๒ สุโขทัย ทั้งมากาวลาว ^{๓๒}
๓. (แ)ล ^๗ ไท ^๘ เมืองไต่ ^๙ หล้าฟ้า ^{๑๐} ฏ...ไท	แลไทยเมืองไต่หล้าฟ้า ^{๓๓} ฏ...ไทย
ชาว ^{๑๑} อ ^{๑๒} ชาว ^{๑๓} ของ ^{๑๔} มา ^{๑๕} ออ	ชาว ^{๓๓} อ ^{๓๔} ชาว ^{๓๕} ของ ^{๓๖} มา ^{๓๗} ออ—
๔. ก ๑๒๐๗ สก ^{๑๖} ปี ^{๑๗} กร ^{๑๘} ให้ ^{๑๙} ชุด(เอา)พระ	ก ๑๒๐๗ ศก ^{๓๘} ปี ^{๓๙} ก ^{๔๐} ให้ ^{๔๑} ชุดเอาพระ
ธา ^{๒๐} ดู ^{๒๑} ออก ^{๒๒} ทง ^{๒๓} หลาย	ธา ^{๓๔} ดู ^{๓๕} ออก ^{๓๖} ท ^{๓๗} ง ^{๓๘} หลาย
๕. เหน ^{๒๔} ก ^{๒๕} ทำ ^{๒๖} บ ^{๒๗} ชา ^{๒๘} บ ^{๒๙} เรอ ^{๓๐} แก่ ^{๓๑} พระธา ^{๓๒} ดู ^{๓๓} ไต่	เห ^{๓๙} น ^{๔๐} ก ^{๔๑} ทำ ^{๔๒} บ ^{๔๓} ชา ^{๔๔} บ ^{๔๕} เรอ ^{๔๖} แก่ ^{๔๗} พระธา ^{๔๘} ดู ^{๔๙} ไต่
เด ^{๓๔} อน ^{๓๕} ห ^{๓๖} ก ^{๓๗} วน ^{๓๘} น ^{๓๙} จ ^{๔๐}	เด ^{๔๙} อน ^{๕๐} ห ^{๕๑} ก ^{๕๒} วน ^{๕๓} น ^{๕๔} จ ^{๕๕} —
๖. ง ^{๔๑} เอา ^{๔๒} ลง ^{๔๓} ฝ ^{๔๔} ง ^{๔๕} ใน ^{๔๖} กล ^{๔๗} าง ^{๔๘} (เม ^{๔๙} อ ^{๕๐})ง ^{๕๑} ษ ^{๕๒} ร ^{๕๓} ส ^{๕๔} ช ^{๕๕}	ง ^{๕๕} เอา ^{๕๖} ลง ^{๕๗} ฝ ^{๕๘} ง ^{๕๙} ใน ^{๖๐} กล ^{๖๑} าง ^{๖๒} เม ^{๖๓} อ ^{๖๔} ง ^{๖๕} ศรี ^{๖๖} ส ^{๖๗} ช ^{๖๘} ช ^{๖๙}
นา ^{๕๖} โล ^{๕๗} ก ^{๕๘} พระ ^{๕๙} เจ	นา ^{๖๕} ล ^{๖๖} ัย ^{๖๗} ก ^{๖๘} อ ^{๖๙} พระ ^{๗๐} เจ
๗. ดี ^{๖๐} เ ^{๖๑} หน ^{๖๒} อ ^{๖๓} ห ^{๖๔} ก ^{๖๕} เข้า ^{๖๖} จ ^{๖๗} ัง ^{๖๘} แล ^{๖๙} ว ^{๗๐} ต ^{๗๑} ัง ^{๗๒} ว ^{๗๓} ง ^{๗๔} ว ^{๗๕} ง ^{๗๖} ผ ^{๗๗} า	ดี ^{๗๕} ย ^{๗๖} เ ^{๗๗} หน ^{๗๘} อ ^{๗๙} ห ^{๘๐} ก ^{๘๑} เข้า ^{๘๒} จ ^{๘๓} ัง ^{๘๔} แล ^{๘๕} ว ^{๘๖} ต ^{๘๗} ัง ^{๘๘} ว ^{๘๙} เ ^{๙๐} ว ^{๙๑} ง ^{๙๒} ผ ^{๙๓} า
ล ^{๗๘} อ ^{๗๙} ม ^{๘๐} พ ^{๘๑} ระ ^{๘๒} ม ^{๘๓}	ล ^{๙๐} อ ^{๙๑} ม ^{๙๒} พ ^{๙๓} ระ ^{๙๔} ม ^{๙๕} —
๘. หา ^{๘๔} ธา ^{๘๕} ดู ^{๘๖} สาม ^{๘๗} เข้า ^{๘๘} จ ^{๘๙} ัง ^{๙๐} แล ^{๙๑} ว ^{๙๒} เม ^{๙๓} อ ^{๙๔} ก ^{๙๕} อน ^{๙๖} ลาย	หา ^{๙๕} ธา ^{๙๖} ดู ^{๙๗} สาม ^{๙๘} เข้า ^{๙๙} จ ^{๑๐๐} ัง ^{๑๐๑} แล ^{๑๐๒} ว ^{๑๐๓} เม ^{๑๐๔} อ ^{๑๐๕} ก ^{๑๐๖} อน ^{๑๐๗} ลาย
ส ^{๙๖} ไ ^{๙๗} ท ^{๙๘} ไ ^{๙๙} น ^{๑๐๐} บ ^{๑๐๑}	ส ^{๑๐๕} ไ ^{๑๐๖} ท ^{๑๐๗} ไ ^{๑๐๘} น ^{๑๐๙} บ ^{๑๑๐}
๙. มี ^{๑๐๒} ๑๒๐๕ สก ^{๑๐๓} ปี ^{๑๐๔} ม ^{๑๐๕} แม ^{๑๐๖} พ ^{๑๐๗} ุ ^{๑๐๘} ชน ^{๑๐๙} ราม ^{๑๑๐} คำ ^{๑๑๑} แห ^{๑๑๒} ง	มี ^{๑๑๕} ๑๒๐๕ ศก ^{๑๑๖} ปี ^{๑๑๗} มะ ^{๑๑๘} แม ^{๑๑๙} พ ^{๑๒๐} อ ^{๑๒๑} ขุน ^{๑๒๒} ราม ^{๑๒๓} คำ ^{๑๒๔} แห ^{๑๒๕} ง
หา ^{๑๑๓} ไ ^{๑๑๔} คร ^{๑๑๕} ไ ^{๑๑๖} จ ^{๑๑๗}	หา ^{๑๒๕} ไ ^{๑๒๖} คร ^{๑๒๗} ไ ^{๑๒๘} จ ^{๑๒๙}
๑๐. ใน ^{๑๑๘} ใจ ^{๑๑๙} แล ^{๑๒๐} ไ ^{๑๒๑} ศ ^{๑๒๒} ไ ^{๑๒๓} ลาย ^{๑๒๔} ส ^{๑๒๕} ไ ^{๑๒๖} ท ^{๑๒๗} ไ ^{๑๒๘} น ^{๑๒๙} ลาย ^{๑๓๐} ส ^{๑๓๑} ไ ^{๑๓๒} ท ^{๑๓๓} ไ ^{๑๓๔} น ^{๑๓๕}	ใน ^{๑๓๕} ใจ ^{๑๓๖} แล ^{๑๓๗} ไ ^{๑๓๘} ศ ^{๑๓๙} ไ ^{๑๔๐} ลาย ^{๑๔๑} ส ^{๑๔๒} ไ ^{๑๔๓} ท ^{๑๔๔} ไ ^{๑๔๕} น ^{๑๔๖} นี้ ^{๑๔๗} ลาย ^{๑๔๘} ส ^{๑๔๙} ไ ^{๑๕๐} ท ^{๑๕๑} ไ ^{๑๕๒} น ^{๑๕๓} นี้ ^{๑๕๔}
จ ^{๑๓๖} ัง ^{๑๓๗} มี ^{๑๓๘} เ ^{๑๓๙} เ ^{๑๔๐}	จ ^{๑๕๕} ัง ^{๑๕๖} มี ^{๑๕๗} เ ^{๑๕๘} เ ^{๑๕๙} —
๑๑. อ ^{๑๔๑} ุ ^{๑๔๒} ชน ^{๑๔๓} ผู้ ^{๑๔๔} น ^{๑๔๕} น ^{๑๔๖} น ^{๑๔๗} ไ ^{๑๔๘} ไ ^{๑๔๙} ว ^{๑๕๐} ไ ^{๑๕๑} พ่อ ^{๑๕๒} ขุน ^{๑๕๓} พระ ^{๑๕๔} ราม ^{๑๕๕} คำ ^{๑๕๖}	อ ^{๑๕๕} ุ ^{๑๕๖} ชน ^{๑๕๗} ผู้ ^{๑๕๘} น ^{๑๕๙} น ^{๑๖๐} น ^{๑๖๑} ไ ^{๑๖๒} ไ ^{๑๖๓} ว ^{๑๖๔} ไ ^{๑๖๕} พ ^{๑๖๖} อ ^{๑๖๗} ขุน ^{๑๖๘} พระ ^{๑๖๙} ราม ^{๑๗๐} คำ ^{๑๗๑}
แห ^{๑๕๖} ง ^{๑๕๗} น ^{๑๕๘} น ^{๑๕๙} หา	แห ^{๑๗๕} ง ^{๑๗๖} น ^{๑๗๗} น ^{๑๗๘} น ^{๑๗๙} หา
๑๒. เป ^{๑๖๐} น ^{๑๖๑} ท ^{๑๖๒} ้าว ^{๑๖๓} เป ^{๑๖๔} น ^{๑๖๕} พ ^{๑๖๖} ร ^{๑๖๗} ญ ^{๑๖๘} า ^{๑๖๙} ก ^{๑๗๐} แ ^{๑๗๑} ก ^{๑๗๒} ไ ^{๑๗๓} ท ^{๑๗๔} ง ^{๑๗๕} ห ^{๑๗๖} ล ^{๑๗๗} า ^{๑๗๘} ห ^{๑๗๙}	เป ^{๑๗๕} น ^{๑๗๖} ท ^{๑๗๗} ้าว ^{๑๗๘} เป ^{๑๗๙} น ^{๑๘๐} พ ^{๑๘๑} ระ ^{๑๘๒} ยา ^{๑๘๓} ก ^{๑๘๔} แ ^{๑๘๕} ก ^{๑๘๖} ไ ^{๑๘๗} ท ^{๑๘๘} ง ^{๑๘๙} ห ^{๑๙๐} ล ^{๑๙๑} า ^{๑๙๒} ห ^{๑๙๓}
เป ^{๑๗๘} น	เป ^{๑๙๕} น
๑๓. คุ ^{๑๘๐} ร ^{๑๘๑} า ^{๑๘๒} จ ^{๑๘๓} า ^{๑๘๔} ร ^{๑๘๕} ย ^{๑๘๖} ส ^{๑๘๗} ง ^{๑๘๘} ส ^{๑๘๙} อน ^{๑๙๐} ไ ^{๑๙๑} ท ^{๑๙๒} ง ^{๑๙๓} ห ^{๑๙๔} ล ^{๑๙๕} า ^{๑๙๖} ห ^{๑๙๗} ไ ^{๑๙๘} ห ^{๑๙๙} ู ^{๒๐๐} ร ^{๒๐๑}	คุ ^{๑๙๕} ร ^{๑๙๖} า ^{๑๙๗} จ ^{๑๙๘} า ^{๑๙๙} ร ^{๒๐๐} ย ^{๒๐๑} ย ^{๒๐๒} ส ^{๒๐๓} ง ^{๒๐๔} ส ^{๒๐๕} อน ^{๒๐๖} ไ ^{๒๐๗} ท ^{๒๐๘} ง ^{๒๐๙} ห ^{๒๑๐} ล ^{๒๑๑} า ^{๒๑๒} ห ^{๒๑๓} ไ ^{๒๑๔} ห ^{๒๑๕} ู ^{๒๑๖} ร ^{๒๑๗}
๑๔. ุ ^{๒๐๒} บ ^{๒๐๓} น ^{๒๐๔} ู ^{๒๐๕} ร ^{๒๐๖} ั ^{๒๐๗} ธ ^{๒๐๘} ร ^{๒๐๙} ม ^{๒๑๐} ม ^{๒๑๑} ท ^{๒๑๒} แ ^{๒๑๓} ท ^{๒๑๔} แ ^{๒๑๕} ค ^{๒๑๖} น ^{๒๑๗} อ ^{๒๑๘} น ^{๒๑๙} น ^{๒๒๐} มี ^{๒๒๑} ใน ^{๒๒๒} เ ^{๒๒๓} ม ^{๒๒๔} อ ^{๒๒๕} ง	บุ ^{๒๑๕} ญ ^{๒๑๖} ร ^{๒๑๗} ั ^{๒๑๘} ธ ^{๒๑๙} ร ^{๒๒๐} ม ^{๒๒๑} ม ^{๒๒๒} ท ^{๒๒๓} แ ^{๒๒๔} ท ^{๒๒๕} แ ^{๒๒๖} ค ^{๒๒๗} น ^{๒๒๘} อ ^{๒๒๙} น ^{๒๓๐} มี ^{๒๓๑} ใน ^{๒๓๒} เ ^{๒๓๓} ม ^{๒๓๔} อ ^{๒๓๕} ง
ไ ^{๒๒๖} ท ^{๒๒๗} ด ^{๒๒๘} ว ^{๒๒๙} ย ^{๒๓๐}	ไ ^{๒๓๕} ท ^{๒๓๖} ด ^{๒๓๗} ว ^{๒๓๘} ย ^{๒๓๙}

คำจารึก

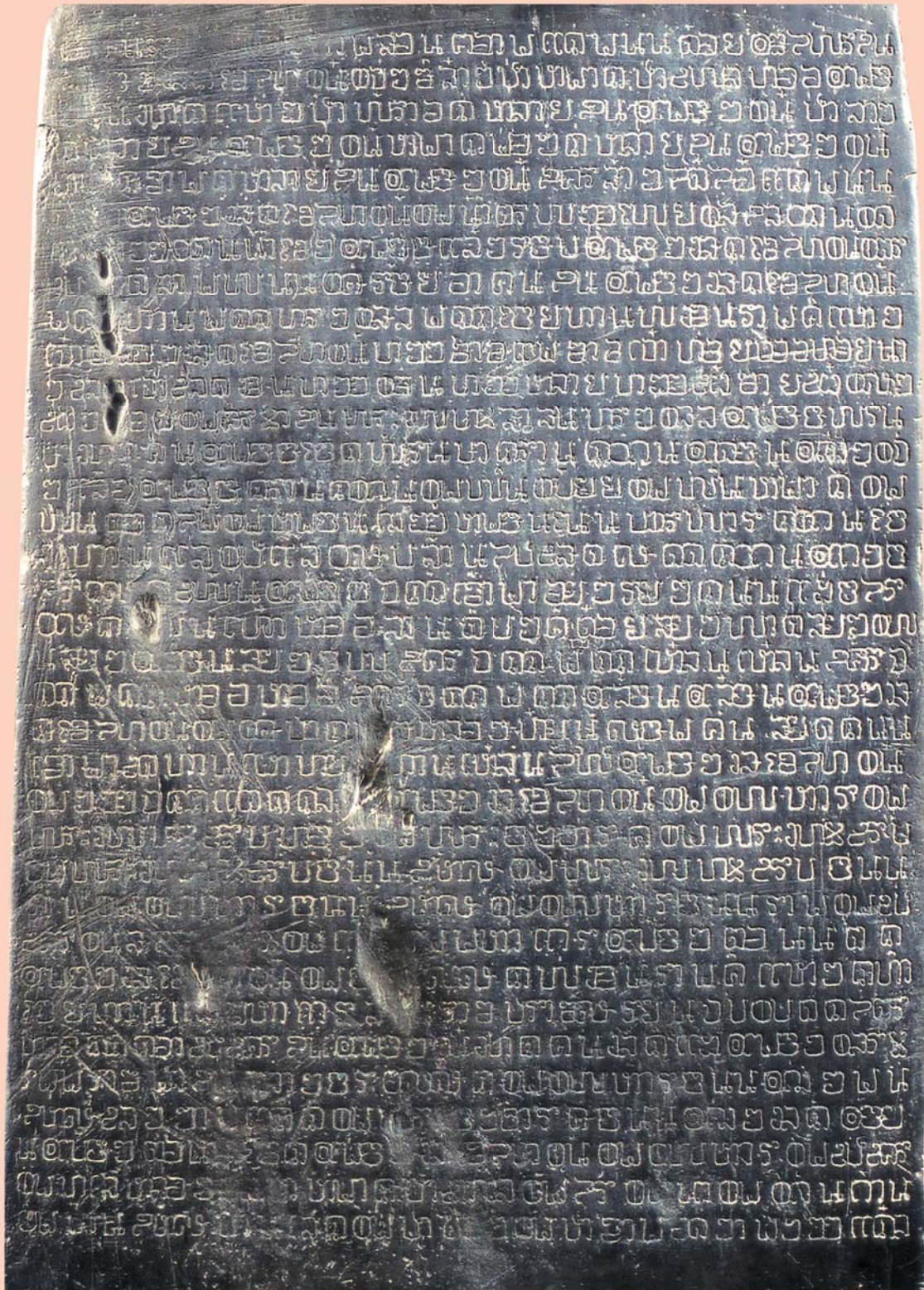
๑๕. รู้ด้วยหลวกกตด้วยแก้ลวดด้วยหานด้วย
แคะ
๑๖. ด้วยแรงหาคนจกเสมอมิได้ อาจ
ปราบฝูงข้า
๑๗. มีเสกมีเมืองกว้างช้างหลายปราบ
เบื้องตวนหอ
๑๘. อกรอดสรลงสองแคว ลุ่มบายสคา
เท้าฝั่งขอ
๑๙. ถึงเวียงจันทน์เวียงคำเป็นที่แล้ว บัง
หาว
๒๐. นอนรอดคนมีท พระบางแพรกสุ
พรรณภูมิ
๒๑. มราชบุรีเพชร (บุรี)ศรีธรรมราช
ฝั่งทะเล
๒๒. สมุทรเป็นที่แล้ว เบื้องตวันตก
รอดเมื่อ
๒๓. งนอดเมือง..หงสาวดีสมุทร
หาเป
๒๔. นแดนวเบื้อง(ตวัน)นอนรอดเมือง
แพลี่เม
๒๕. องม่านเมืองน...เมืองพลวพันฝั่ง
ของ
๒๖. เมืองชาวเป(น)ที่แล้ว วปลูกเลี้ยง
ฝูงลูกบ้า
๒๗. นุสกลเมือง(น)นชอบด้วยธรรม
ทุกคน

คำอ่าน

- รู้ด้วยหลวก ด้วยแก้ลวดด้วยหาญ ด้วย
แคะ^{๑๐๒}
- ด้วยแรง หาคนจกเสมอมิได้ อาจ
ปราบฝูงข้า
- เสก มีเมืองกว้างช้างหลาย ปราบ
เบื้องตวันหอ—
^{๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗}
- อก รอด สรลง สองแคว ลุ่มบายสคา
เท้าฝั่งขอ—
- ถึงเวียงจันทน์เวียงคำเป็นที่แล้ว เป้(อ)ง
หัว^{๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐}
- นอน รอดคนที่ พระบาง แพรก สุ
พรรณภูมิ—^{๑๑๑}
- มี ราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช
ฝั่งทะเล
- สมุทรเป็นที่แล้ว เบื้องตวันตก
รอดเมื่อ—
- งนอด เมือง...น หงสาวดี สมุทร
หาเป้—
- นแดน ว เบื้องตวันนอน รอดเมือง
แพลี่เม—^{๑๑๒}
- องม่าน เมืองน... เมืองพลว พันฝั่ง
ของ^{๑๑๓}
- เมืองชาว เป้นที่แล้ว ว ปลูกเลี้ยง
ฝูงลูกบ้า—
- นุสกลเมืองนั้น ชอบด้วยธรรม
ทุกคน

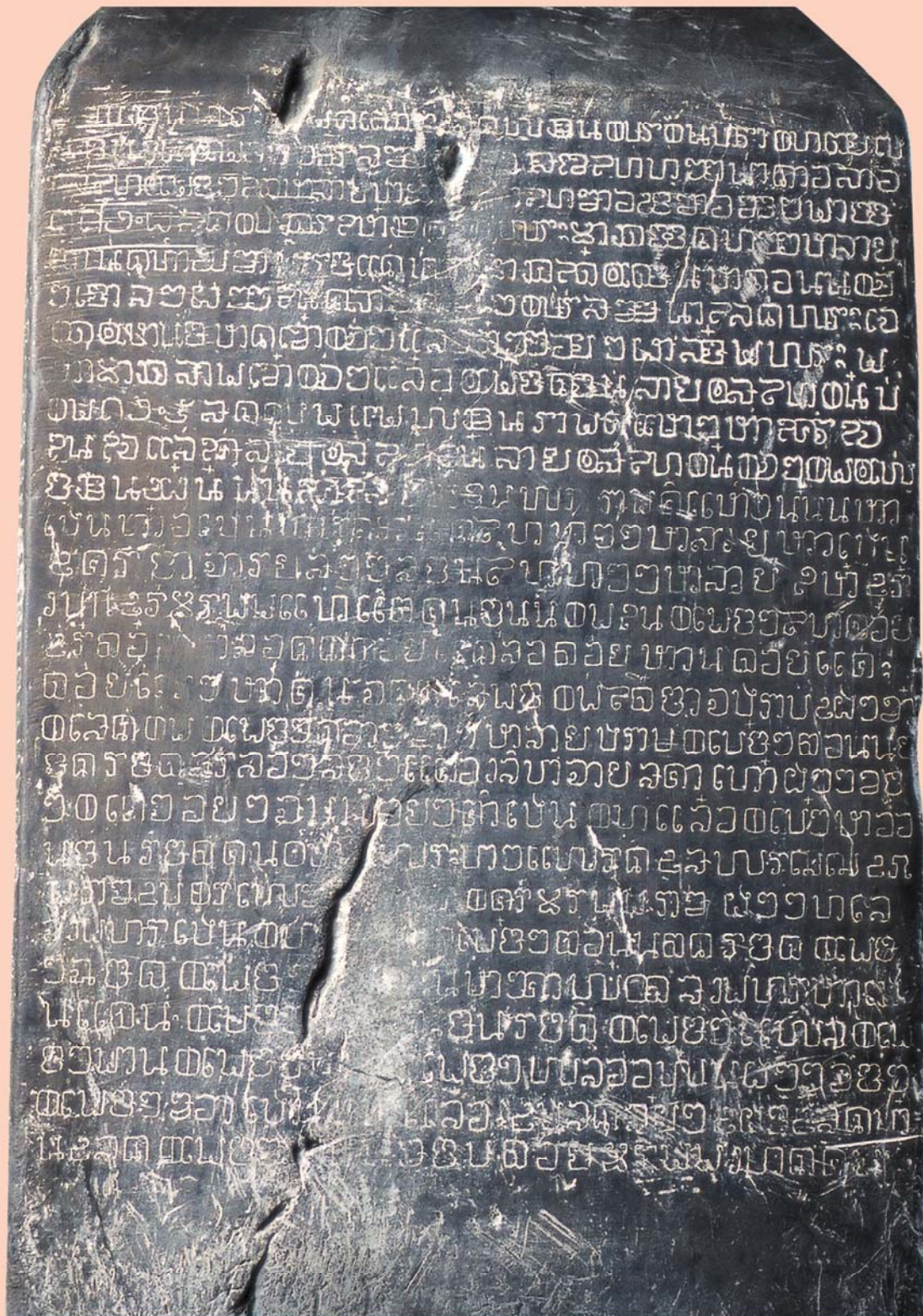
จารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ ๑

จารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ ๒

จารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ ๓

จารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ ๔

ข้อสังเกตและความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับคำบางคำ

ข้อสังเกตและความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับคำบางคำนี้ ได้จากผู้เข้าสัมมนา เห็นว่ามีประโยชน์ และอาจช่วยในการพิจารณาคำที่คล้ายคลึงกันนี้ ที่มีใช้ในที่อื่นได้ จึงรวบรวมมาลงพิมพ์ไว้ เป็นความรู้ทั่วไปด้วย ข้อความบางตอนในวงเล็บนั้นได้มาจากข้อคิดเห็นในหนังสือบางเล่ม เห็นว่า น่าสนใจจึงรวบรวมไว้ด้วย

รหัส	บอกที่ปรากฏของคำในจารึก มีดังนี้
เลขตัวแรก	หมายถึงด้าน มี ๔ เลข คือ ๑, ๒, ๓, ๔
เลขตัวที่สอง	บอกลำดับบรรทัดในแต่ละด้าน เช่น ๑-๓ หมายถึง ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๓
ชื่อผู้ให้คำอธิบายหรือจำกัดความ ใส่ไว้ในวงเล็บข้างหน้า	
ประเสริฐ	คือ ดร.ประเสริฐ ณ นคร
ฉันทิชย์	คือ นายฉันทิชย์ กระแสสินธุ์
ประสาร	คือ นายประสาร บุญประคอง
พิฑูร	คือ นายพิฑูร มลิวัลย์
ทองสืบ	คือ นายทองสืบ ศุภะมาร์ค
มานิต	คือ นายมานิต วัลลิโกดม

ด้านที่ ๑

๑-๑ เสียง

ในที่นี้อาจแปลได้ว่ารุ่งเรือง

(พิฑูร) เสียงน่าจะมีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า **เสียง** ซึ่งแปลว่ารุ่งอรุณ ชาวอีสานนิยมพูดเป็นคำซ้อนว่า **เสียงสาง** เช่น พอเสียงสาง หมายความว่า พอรุ่งอรุณ พอสว่าง (ฉันทิชย์) ในภาษาไทยพยางค์ มีคำว่า **เซื่อง** ออกเสียงคล้าย เสียง แปลว่า ซ้ำ-ซ้ำ

๑-๑ บานเมือง

ในที่นี้เป็นชื่อคน แปลว่า ทำให้บ้านเมืองเบิกบาน บานเป็นคำไทย ไม่ใช่ **บาล** ซึ่งเป็นคำภาษาบาลี แปลว่า **คุ้มครอง**

(พิฑูร) คำว่า **เมือง** ภาษาไทยอีสาน แปลว่า รุ่งเรือง สุกใส เช่น **ฟ้าแลบเมือง** หมายความว่า ฟ้าแลบเป็นแสงแวววาบ เรืองรอง

(ประเสริฐ) คำว่า **เมือง** ในที่นี้ ควรคงไว้ในความหมายว่า บ้านเมือง พระมหากษัตริย์ของสุโขทัยพระองค์อื่นๆ ก็มีพระนามเป็นภาษาไทย เช่น พญาสิทธิไทย พญาเลอไทย เป็นต้น

๑-๒ **เฝือ**

แปลว่า เรา เป็นพหูพจน์

(พิฑูร) คำว่า **เฝือ** ทางอีสานมีใช้แต่ในวรรณคดี หมายความว่า เป็นทวีพจน์ คือ เรา (สองคน) ข้า (สองคน) เช่นเดียวกับคำ **เขือ** ซึ่งแปลว่า ท่าน (ทั้งสอง) เธอ (ทั้งสอง)

๑-๓ **เจียมแต่**

แปลว่า ตั้งแต่

(พิฑูร) สมัยหนึ่ง ในวรรณคดีอีสาน มีคำว่า **เจียม** หรือ **เจียมแต่** เช่น เจียมจากเจ้า หมายความว่า ตั้งแต่จากเจ้า เสียง ต กับ จ ใช้แทนกันได้

๑-๔ **สืบเก่าเข้า**

หมายความว่า อย่างเข้าสืบเก่าปี

(พิฑูร) คำ **เข้า** ควรจะหมายถึง อย่างเข้า ไม่ควรหมายความว่า ปี ในวรรณคดีอีสาน มีที่หลายแห่ง ซึ่งแปลว่า ปี เช่น อายุได้ ๑๖ เข้า หมายความว่า อย่างเข้า ๑๖ ปี ในศิลปจาริกสุโขทัยหลักที่สอง ก็มีข้อความว่า อายุยี่สิบเก่าเข้าสามสิบ

๑-๕ **ท**

แปลว่า ดี รับประทาน กวาดต้อน

(พิฑูร) ภาษาอีสาน **ท** แปลว่า **กวาดต้อน** ก็ได้

(ทองสืบ) ภาษาเขมร **ทร** แปลว่า **ดี** (ดูพจนานุกรมเขมร เล่ม ๑ หน้า ๔๑๓)

พจนานุกรมอีสาน **ท้อ** แปลว่า กระตบกระทั่ง ปะทะ

๑-๕ **ห้วยซ้ายห้วยขวา**

หมายความว่า ทางซ้ายทางขวา

(ฉันทิชย์) **ห้วย** หมายถึง มุม หรือ ทิศ ก็ได้ ในวรรณคดีมีที่ใช้บ่อยๆ ในความหมายนี้

(ทองสืบ) แปลว่า ด้าน ก็ได้ เช่นเดียวกับการที่รถแล่นไปตามถนน คือ แล่นทางด้านซ้ายก็ได้ ขวาก็ได้ ในกรณีนี้กองทัพทั้งสองฝ่ายเคลื่อนมาในทางตรงกันข้าม ฝ่ายหนึ่งมาทางด้านซ้าย อีกฝ่ายหนึ่งเคลื่อนมาทางขวา ฝ่ายขุนสามชนมองเห็นข้าศึกก่อน จึงได้เคลื่อนเข้าตี

(พิฑูร) ห้วยซ้าย น่าจะหมายถึงทิศเหนือ ห้วยขวา หมายถึงทิศใต้ ในวรรณคดีเรื่องท้าวฮุ่งกล่าวถึงกระบวนทัพโบราณว่า มีการจัดขบวนเป็นรูปปีกกา คือ แบ่งเป็นปีกซ้ายปีกขวา ตอนท้ายทัพแบ่งเป็นสามกอง คำว่า ห้วยซ้าย ห้วยขวา จึงน่าจะมีความหมายดังกล่าว

๑-๖ **เคลื่อน**

หมายความว่า ตาหน้ากันเข้าไป

(ฉันทิชย์) คำนี้มีใช้ในลิลิตยวนพ่ายบ่อยๆ ว่า เคลื่อนพลในความหมายว่า เคลื่อนพล

๑-๖ **ไพร่ฟ้าหน้าใส**

หมายถึง ไพร่พล ประชาชน

(ฉันทิชย์) คำนี้มีใช้ในมหาชาติคำหลวงกัณฑ์มหาพน หมายถึง ประชาชน “ไพร่ฟ้าหน้าใส ชาวเซตบุตร กำจัดท้าวจร จากเมืองมานาน”

(ประเสริฐ) พจนานุกรมไทย-ยวน แปลคำนี้ว่า **ราษฎร** ในสมัยก่อนพลเรือนทุกคนเป็นทหารเมื่อถึงคราวต้องรบ ไม่มีการแยกเป็นทหารและพลเรือน

(พิฑูร) โดยทั่วไป คำนี้คงหมายถึง ประชาชน แต่ในที่นี้น่าจะหมายถึงไพร่พล หรือทหารกองหน้าของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์

๑-๖ **หนีญญ่ายพายจะแจ้น**

หนีกระจัดกระจาย แยกย้ายกันไป

(ประเสริฐ) คำ “**ญ่าย**” มีปรากฏในเรื่องพระลอ ว่า เหย่าไยไย ไล่กระชั้น เป็นลักษณะของการวิ่ง **ญ่าย** เป็นคำย่อของ ญ่าย ญ่าย

(ทองสืบ) คำ **ญ่าย** ทางภาคเหนือ แปลว่า เติลตเปิดเปิง

(พิฑูร) ภาษาอีสาน ญะ แปลว่า แยก **ญ่าย** แปลว่า ย้าย หนีญญ่าย หมายถึง หนีแยกย้ายกันไป หนีไม่เป็นขบวน ในตะเลงพ่ายมีคำว่า ไญ่ ไญ่ แปลว่า อย่างรวดเร็ว ชุลมุน

(มานิต) ในบางแห่ง คำ **ญ่าย** เขียน **ยะย้าย**

(ทองสืบ) **พาย** ในภาษาไทยใหญ่ ออกเสียงว่า ป้าย แปลว่า หนี

ภาษาเขมร **พาย** แปลว่าวิ่ง, **จะแจ้น** เขมรแปลว่า เหยียบย่ำ

(พิฑูร) พาย ในวรรณคดีอีสาน แปลว่า ไป แหกไป คำนี้ไม่เคยพบที่ใช้ในภาษาพูด **จแจ้น** น่าจะตรงกับคำว่า **แจนแจน** ในภาษาอีสานซึ่งแปลว่า ชุลมุน วุ่นวาย อีกที

๑-๗ **เบกพล**

แปลว่า บุกพล ชับพล ไล่ต้อนทหาร

(ทองสืบ) เบก ภาษาเขมรโบราณ แปลว่า เปิด ชับ ไล่ต้อน เคลื่อน ปัจจุบันใช้ว่า เบิก

(ฉันทิชย์) สงสัยว่าทำไมในที่นี้จึงใช้คำว่า **พล** ซึ่งเป็นภาษาบาลี ในเมื่อในที่อื่นๆ ใช้ว่าไพร่ฟ้าหน้าใส คำ **เบกพล** จะเป็น **เบิกพล** ซึ่งหมายความว่า เพชรพลเป็นชื่อช้างได้หรือไม่?

(ประเสริฐ) น่าจะเป็น **เบิก** คือพุ่งเข้าไป

(พิฑูร) **เบก** กับ **เบิก** มีความหมายอย่างเดียวกัน เสียงสระ **เอ** กับเสียงสระ **เออ** มักใช้แทนกันได้ **เบกพล** ก็คงมีความหมายว่า **เบิกพล** คือบุกพลเข้าไป แหกพลเข้าไป หรือนำพลเข้าไป

หมายเหตุ : คำนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอ่านไว้ว่า **บุกพล** ศาสตรา-
จารย์ ยอร์ช เซเดส์ อ่านว่า **เนกพล** อธิบายว่าเป็นคำย่อจาก **อเนกพล** คือ มีกำลังมาก
ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ อ่านว่า **เบกพล**

๑-๗ ต่อข้าง

แปลว่า ชนข้าง

(พิฑูร) ต่อ แปลว่า ชน ก็ได้

๑-๑๔ ดีหนังวังข้าง

(ประเสริฐ) ดีหนัง แปลว่า ข้างบ่วงไปคล้องข้าง วังข้าง คือ เอาข้างเข้าไปอยู่ในที่ล้อม
(ฉันทิชย์) ดีหนัง เป็นภาษาที่ใช้ในการจับข้าง หมายถึงการเอาหนังมาทำเป็นเชือกคล้อง
วังข้างแปลว่า ล้อมข้าง มีใช้ในสมุทรโฆษคำฉันท์

(ทองสืบ) ทางเหนือมีคำว่า **เหนียง** ซึ่งทางอีสานเรียกว่า **น่าง** หมายถึงตาข่ายสำหรับ
ดักหมูป่าและอีเก้ง มีตาโตกว่าข่ายดักกระต่าย ฉะนั้น คำว่า **ดีหนัง** อาจหมายความว่า
ดักสัตว์ประเภทนั้นด้วย เครื่องดักที่เรียกว่าหนังหรือเหนียงหรือน่าง ตามเสียงท้องถิ่น
เช่นเดียวกับการจับปลาด้วยอวนก็เรียกว่า ตีอวน

(พิฑูร) สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเขียนเล่าถึงวิธีจับข้างว่ามีอยู่ ๔ อย่าง
ดีหนัง น่าจะหมายถึงการคล้องข้างแบบใช้บ่วงบาศ หรือหนังปะกำใส่คล้องข้างปาดอย่าง
การต่อข้างที่ทำกันอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ **วังข้าง** น่าจะหมายถึงการจับข้างโดยวิธีล้อม
หรือสร้างคอกจับ

๑-๑๕ ได้ข้างได้วง

หมายถึง ได้ข้าง

(ประเสริฐ) คำนี้บางคนบอกว่า **งวง** ควรเป็น **วัว** เพราะเป็นคำที่คล้องจองกับข้อความ
ต่อไป คือ ได้บัวได้นาง แต่พิจารณาตัวสะกดในจารึกแล้ว เห็นได้ชัดว่าเป็น **งวง**

(ทองสืบ) ทราบจาก ดร.บรรจบ พันธุเมธา ว่า ไทยบางถิ่นมีคำพูดว่า ได้ข้างได้โง
คำว่า **งวง** ใช้คู่กับ **ข้าง**

(ฉันทิชย์) **งวง** เป็นลักษณนามของคำ **ข้าง** มีคำกล่าววว่า มีวัวสิบหาง มีข้างสิบวง

๑-๑๕ ได้บัวได้นาง

แปลว่า ได้บริวารชายหญิง

(ประเสริฐ) คำที่ใกล้เคียงกับ **บัว** คือ **บ่าว** ซึ่งแปลว่า ผู้ชาย เช่น เจ้าบ่าว ทางอีสานมี
คำว่า **บัวนาง** แปลว่า **นางสนม** แต่คำนี้เดิมอาจหมายถึงคนรับใช้ทั้งหญิงชายก็ได้
ภายหลังความหมายของคำเปลี่ยนไป ดร.เก็ดนีย์* เคยบอกว่าไทยบางพวก คำว่า นาง

* Dr.J. Gedney อาจารย์ทางสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมิชิแกน สหรัฐฯ มีความเชี่ยวชาญทางภาษาไทยถิ่น

แสดงว่าเป็นหญิงซึ่งมียศ เช่น เจ้าหญิง แต่ในบางแห่งเช่นในบรรทัดที่ ๒๙ ของจารึกนี้ บมีปัวบมีนาง คำว่านางคงไม่ได้หมายถึงหญิงที่มียศศักดิ์

(ฉันทิชัย) ในกฎหมายเตียรบาล มีคำว่า **บัวนาง** แปลว่า สนม

(ทองสืบ) ภาษาไทยใหญ่ คำว่า **นาง** แปลว่า **คน** เช่น มีลูก ๕ นาง คำว่า **ขุนนาง** ที่เรา ใช้กันอยู่ ก็ไม่ได้แปลว่า ผู้หญิง ภาษาจีนแต้จิ๋วว่า **นัง** จีนไหหลำว่า **นาง** แปลว่า **คน** เขมรปัจจุบันเรียกผู้ชายว่า **นาง** ก็มี คำว่า **ปัว** ยังไม่ได้พบว่ามิใช่ในหมู่คนไทยพวกไหน อยากให้แปลความนี้ว่า ได้ผู้ใดคนเพราะคำว่า **ผู้** แปลว่า **คน** ก็ได้ เพศชายก็ได้ ส่วน **นาง** แปลว่า **คน** ก็ได้

(พิฑูร) ในภาษาอีสาน **ปัว** เป็นคุณศัพท์ แปลว่าใหญ่หลวง เช่น เมืองปัว แปลว่า เมือง หลวง, ลุงปัว แปลว่า ลุงใหญ่, ท้าวปัว-พระมหากษัตริย์, ลูกปัว-ทหาร, หัวปัว-แม่ทัพ, ช้างปัว-ช้างหลวง เป็นคำนาม แปลว่า ประมุขหรือกษัตริย์ คำ **ปัว** ที่ใช้คู่กับคำ **นาง** แปลว่า ชาววัง ปัวเป็นข้าราชการฝ่ายหน้า นางเป็นข้าราชการฝ่ายใน ในเรื่องท้าวฮุ่ง มีข้อความว่า **เทพัวเทนาง** หมายความว่า มอบข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายในให้หมด **ปัวนาง** ในที่นี้อาจใช้ในแง่นี้ได้ หรืออาจเป็นคำเดียวกัน หรือ **ปัวนาง** หมายความว่าเพียงนาง หรือ **นางสนม** **นาง** แปลว่า อ่อน อ่อนโยน เช่น หน่อไม้นาง คือ หน่อไม้อ่อน ในที่นี้อาจ ใช้ว่าบริวารหญิงชายส่วนจะเป็นบริวารระดับไหนก็ขึ้นอยู่กับผู้เป็นนาย ถ้านายเป็นระดับ พ่อขุน บริวารก็เท่ากับข้าราชการบริวาร ถ้าม่ากว่านั้นก็เป็นบริวาร ที่ใช้อยู่ในด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๑๑ ความในนั้นว่า ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า **ท่วยปัวท่วยนาง** ไม่ได้หมายถึงคน ธรรมดาทั่วไป แต่เป็นคนประเภทหนึ่ง

(ทองสืบ) เข้าใจว่า **ปัว** และ **นาง** ในที่นี้ ไม่น่าจะเป็นคนใหญ่คนโต เพราะไม่เข้ากับ เรื่องที่พูดถึง

(ประเสริฐ) กริสวอลด์** มีความเห็นว่าเป็นคนชั้นสูง สูงกว่าชาวแม่ชาวเจ้าอาจใช้ว่า ข้าราชการบริวารหญิงชาย

(พิฑูร) ข้อความที่ว่า “พาเมืองมาสู่” นั้น แสดงให้เห็นแล้วว่าคนที่พาเมืองมาให้นั้น ต้องเป็นเจ้าเมือง จึงอยู่ในฐานะที่มีบริวารได้

(ประสาร) ลาวโซ่งที่ราชบุรี เรียกผู้ชายว่า **ปัว** เรียกผู้หญิงว่า **นาง**

๑-๑๘ เมื่อชั่ว

หมายความว่า ในสมัยเมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง หมายความว่า ตลอดเวลาที่พ่อขุน รามคำแหงทรงมีชีวิตอยู่

** A.B. Griswold ผู้เชี่ยวชาญการอ่านจารึกและประวัติศาสตร์ไทย ได้อ่านจารึกสมัยสุโขทัยร่วมกับ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ผลงานทางด้านนี้ตีพิมพ์ในวารสารของสยามสมาคม

(ประเสริฐ) คำ **เมื่อ** มักใช้แสดงเวลาในอดีต **เมื่อชั่ว** บ่งว่า รัชกาลที่สิ้นไปแล้ว ถ้าเป็นเช่นนั้นจริงก็อาจตีความได้ว่า จารึกตั้งแต่บรรทัดนี้ทำขึ้นหลังจากที่พ่อขุนรามคำแหงสวรรคตแล้ว

(ทองสืบ) **ชั่ว** ในภาษาเขมร ออกเสียง **จั่ว** แปลว่า เรียงต่อกันมา ใช้กล่าวถึงอดีต เช่น ชั่วปู่ตายาย

(ประเสริฐ) แต่คำนี้อาจใช้บอกอนาคตก็ได้ เช่น ชั่วลูกชั่วหลาน **ชั่ว** หมายถึง **รัชสมัย** สำหรับการจารึกหลักนี้ข้อความตรงนี้หม่อมเจ้าสุภัทรดิศเคยประทานความเห็นว่าจะจารึกหลังจากสิ้นรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงไม่มากนัก ถ้ามีฉะนั้นก็คงจะใช้วิธีเขียนอย่างแบบในจารึกสุโขทัยหลักอื่นๆ

๑-๑๙ **เจ้าเมือง**

ในที่นี้ หมายถึง พ่อขุนรามคำแหง

(ประเสริฐ) ในที่นี้พูดถึงสุโขทัยเท่านั้น เจ้าเมืองจึงหมายถึงพ่อขุนรามคำแหง ถ้าหมายถึงราชอาณาจักร มักกล่าวว่า ศรีสัชชนาลัยสุโขทัย

๑-๑๙ **จกอบ**

หมายถึง ภาษีผ่านด่าน จังกอบ (จกอบเป็นภาษาเขมร)

(ประเสริฐ) หมายถึงภาษีในการใช้ทาง ที่เคยมีผู้สงสัยว่า ถ้าไม่เก็บภาษีผ่านด่านแล้วสุโขทัยจะเอาเงินจากไหนมาใช้ เข้าใจว่าคงเอาเงินมาจากที่อื่นๆ

(ฉันทิชย์) คำว่า จังกอบ ซึ่งหมายถึงภาษีผ่านด่าน มีใช้ในหนังสือหลายเล่มที่แต่งขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

(ทองสืบ) สมัยรัชกาลที่ ๖ เราเรียกภาษีบำรุงท้องที่ชาวทะเลบางส่วนที่อำเภอชะอำและอำเภอหัวหินว่า ภาษีจังกอบ

๑-๑๙ **ในไพร่**

ใน แปลว่า **ของ**

(ประเสริฐ) ปัจจุบันนี้ คำ **“ใน”** ใช้แสดงหมายความว่า **ของ** ก็ยังมี เช่น พระมเหสี **ใน** รัชกาลที่...

(ทองสืบ) **ใน** ในภาษาเขมรตรงกับภาษาไทยว่า **แห่ง** หรือ **ของ**

๑-๑๙ **ลูทาง**

แปลว่า โดยเสรี สะดวก

(ฉันทิชย์) **ลูทาง** คือ **ทางเดิน** ในความนี้ เก็บภาษีตามทางเดิน

(ประเสริฐ) ทางอีสานมีสำนวนว่า **ยูทาง** แปลว่า **สะดวก**

(พิฑูร) คำนี้ใกล้เคียงกับคำทางภาคอีสานว่า **ยูทาง** ซึ่งบางตำบลออกเสียงเป็นลูทาง หมายความว่า สนุก สะดวก เสรี ในเรื่องทำนองนี้มีข้อความว่า อย่าได้บีบไพร่น้อย ยีย่ำเอาสิน **ยูทาง** ไทเทียวสิน ปล่องดินแดนคำ ซึ่งเป็นคำสอนไม่ให้บีบบังคับข่มเหงเอา

ทรัพย์สินประชาชน ให้ประชาชน (ไท) ไปมาค้าขายโดยสะดวก ให้เสรีในการไปมา
ค้าขาย ทางภาคเหนือมีคำ ยู่ทาง เช่น ในตำนานพระเจ้าเจ็ดองค์ว่า ไพร่ **ยู่ทาง** คำ (ออก
เสียงยู่ต่าง) คือค้าขายได้อย่างเสรี ในไตรภูมิโลกวิเนจฉัยตอนพระอินทร์จับเวปจิตราสูร
ได้แล้ว ปล่อยให้เวปจิตราสูรดำ่ว่าต่างๆ ก็ใช้ว่ายู่ทาง ตัวพยัญชนะ ร ย ล มักใช้แทน
กันได้ ความในจารึกตอนนี้อาจแยกวรรคได้ว่า **เจ้าเมืองบ่เอาจกอบในไพร่** ลู่ทางเพื่อน
จูงวัวไปค้า

(ประเสริฐ) อาจารย์สุกิจ นิมมานเหมินท์ และ ศาสตราจารย์ ร.ต.ท.แสง มนวิthur มี
ความเห็นเช่นนี้เหมือนกัน พจนานุกรมภาคเหนือ เขียนว่า ลู่ต่าง ในยวนพ่ายมีใช้ว่า
อยู่ข้าง ถ้าจะพิจารณาให้ถี่ถ้วน จะเห็นว่ามีไม้เอกเหนือคำ **ทาง** เป็น **ลู่ทาง** เช่น รู่ทาง
อี๊กฮักหักหาญ กักขพะหยาบช้า...มันก็รูทางข่มขี่คนมีปัญญา
(ฉันทิชย์) ในลิลิตพระลอ ก็มีคำนี้ใช้หลายแห่ง

๑-๒๐ เพื่อน

หมายถึง เขา (เพราะในที่นี้)

(ประเสริฐ) ในปัจจุบัน คำ **เพื่อน** หรือ **เป็น** เป็นสรรพนามบุรุษที่หนึ่งก็ได้ ที่สามก็ได้
(ทองสืบ) ทางภาคอีสาน ออกเสียงว่า **เผิ่น** ใช้เฉพาะบุรุษที่สามเท่านั้น

๑-๒๐ จูง

ในจารึกเขียน **จูง**

(ประเสริฐ) ไทยบางพวก มีคำว่า **จ่อง** หมายความว่า เกะกันไป จูงกันไป

๑-๒๒ แล้

เป็นคำแยกประธาน ตรงกับความว่า ผู้ใดผู้หนึ่ง หรือแต่ละคน

(ประเสริฐ) แล้เป็นคำสำหรับแยกประธานในประโยค ว่า จะเป็นไพร่ฟ้าหน้าใสก็ได้
ลูกเจ้าลูกขุนก็ดี ผู้ใดแล้-คนใดคนหนึ่ง

๑-๒๒ กว่า

แปลว่า ไป

(ฉันทิชย์) ในมหาชาติคำหลวง และ ไตรภูมิพระร่วง มีใช้หลายแห่งตรงกับ ความ
หมายความว่า ไป หายกว่า หรือ หายไป

(ประเสริฐ) ศาสตราจารย์ เซเดส์ แปลคำนี้ว่า เสีย

(ทองสืบ) ไทยใหญ่ออกเสียงว่า ก่า บ้าง กั่ว บ้าง แปลว่า ไป

๑-๒๒ อย้าวเรือน

หมายถึง เหย้าเรือน ทรัพย์ศฤงคาร

(ประเสริฐ) หมายถึง ทรัพย์ศฤงคาร มีความหมายในประโยคต่อไปว่า มีป่าหมาก
ป่าพลู ฯลฯ ของพ่อเชื้อเชื้อคำมัน

๑-๒๒ พ่อเชื้อเสื่อคำมัน

หมายถึง พ่อ (ที่ตายไปแล้ว)

(ประเสริฐ) พ่อเชื้อเสื่อคำ เป็นคำเดียวกัน ในวรรคต่อไปใช้สั้นๆ ว่า **พ่อเชื้อ** เท่านั้น **เชื้อ** กับ **เสื่อ** เป็นคำเดียวกัน ไทยโบราณหมายถึง ฝักระบุษ มัน เป็นคำต่อท้าย แสดงความยกย่อง ไทยอาหมพูดว่า พ่อมัน ลูกมัน หมายความว่า **พ่อท่าน ลูกท่าน พ่อเชื้อมัน** หมายถึง พ่อเชื้อท่าน หรือ พ่อเชื้อมัน คือบรรพบุรุษ

(พิฑูร) ทางภาคอีสานมีคำใช้หมายถึง คนที่ตายแล้วอยู่สามคำ คือ คำที่ใช้หน้าหน้าผู้ตาย ได้แก่ **สัง** และ **มलग** หรือ **लग** เช่นสังพ่อ มलगพ่อ แปลว่า พ่อที่ตายไปแล้ว คำตามหลังใช้ว่า **เชื้อ** ออกเสียงว่า **เสื่อ** เช่น **พ่อเชื้อ** (อ่านว่าพ่อเสื่อ) แปลว่าพ่อที่ตายไปแล้ว และถือว่าไปเป็นผีในเรื่องท้าวสูง มีคำว่า พ่อเชื้อหลายแห่ง เช่น **ด้าพ่อเชื้อ** - ฝัของพ่อที่ตายไปแล้ว **ด้า** คือผี **พ่อเชื้อ** ในจารึกนี้หมายถึงพ่อที่ตายไปแล้ว ปัจจุบันนี้ยังใช้อยู่ในเวลาที่ต้องการประชิด เช่น พ่อเชื้อไม่สอนรี ในเวสสันดรชาดก มีคำว่า **พ่อเชื้อญาติผู้ใหญ่**

(ประเสริฐ) **เสื่อคำ** เป็นสร้อยคำของพ่อเชื้อ ถ้าเป็น **เสื่อด้า** จะชัดเจนมากแต่จารึกเป็น **คำ** ชัดเจน

(พิฑูร) เสื่อคำน่าจะหมายถึงผีพ่อที่ตายไปแล้ว คำว่าพ่อเชื้อเสื่อคำ จึงน่าจะหมายความว่า **พ่อเชื้อ** ที่เป็น **เสื่อด้า** คือ ฝัพ่อบังเกิดเกล้าที่มาคุ้มครองอยู่ ส่วนคำว่า **लग** บางแห่งแปลว่า **สว่าง** ก็มี

(ประเสริฐ) **เสื่อ** ไทยอาหม แปลว่า วิญญาณบรรพบุรุษ คำว่า **ด้า** ไทยต่งเกียก็มีใช้

(ทองสืบ) **ด้า** ไทยอาหมหมายถึงผี เช่น วกด้า คือ เช่นผีบ้าน นอกจากนี้ยังมีคำพังเพยว่า ฝัซ้าด้าพลอย **लग** ตรงกับภาษาจีนแต้จิ๋วว่า **เซียง** จีนกลางว่า **ซาง** หมายถึงผู้ที่ตายไปแล้ว

๑-๒๓ ช้างขอ

แปลว่า ช้างที่ฝึกแล้ว

(ประเสริฐ) หมายถึง ช้างเลี้ยง ช้างที่อยู่กับขอ

(ฉันทิชย์) มีสำนวนว่า ช้างเหลือขอ คือ ฝึกไม่อยู่ คำนี้มีใช้ในตำราปราบช้างสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

๑-๒๓ เยียข้าว

แปลว่า ฉางข้าว ยุ้งข้าว

(ประเสริฐ) ไทยใหญ่เรียก ฉางข้าว ว่า เยียข้าว ทางอีสาน ก็ว่า เยียข้าว

๑-๒๓ ไพร่ฟ้าข้าไท

หมายถึง บริวารของลูกเจ้าลูกขุน

(ประเสริฐ) ไพร่ฟ้าข้าไท ดูจะเป็นคนชั้นต่ำกว่า ไพร่ฟ้าหน้าใส ซึ่งมีบริวารได้ แต่ ไพร่ฟ้าข้าไทเป็นบริวาร หรือ คำ **ข้าไท** นี้อาจเป็นเพียงสร้อยคำก็ได้ ยากที่จะกล่าวได้ว่า มีการแบ่งชั้นไพร่ฟ้า เพราะไม่เคยพบตำราการแบ่งชั้น และความในนี้ก็ไม่ว่ากันว่า ใครเป็นผู้มีบริวาร

ถ้าจะมีเจ้าของ เจ้าของไพร่ฟ้าข้าไทนี้ คงเป็นคนชั้นสูง ทางภาคเหนือถือว่าช้าง เป็นเครื่องเฉลิมพระมหากษัตริย์ คนสามัญมีไม่ได้ ความในวรรคก่อนบอกว่าผู้นี้เป็นคนซึ่งมีช้าง จึงต้องเป็นคนชั้นสูง

(ทองสิม) ไพร่ฟ้าข้าไท ในที่นี้หมายความว่า เป็นผู้สังกัดอยู่ในกรมกองต่างๆ มิใช่ ข้าทาส ส่วนช้างนั้นทางภาคอีสานและภาคใต้ใครๆ ก็มีช้างได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นคนชั้นสูง

๑-๒๔ ไพร่ฟ้า

หมายถึง ไพร่ฟ้าหน้าใส เช่นเดียวกับในบรรทัดที่ ๒๑ ซึ่งหมายถึงประชาชน

หมายเหตุ : คำนี้จะต้องค้นคว้าต่อไปอีก ยังไม่เป็นที่ยุติ

๑-๒๕ ผิแล

ผิ - หมายถึง หาก ถ้า

แล - เป็นคำแยกประธาน เช่นเดียวกับคำว่า แล ในบรรทัดที่ ๒๒

๑-๒๕ ผิดแผกแสงว้างกัน

แปลว่า แตกแยกความคิดกัน ความเห็นไม่ตรงกัน ผิดใจกัน ทะเลาะเบาะแว้งกัน

(ฉันทิชย์) คำ **แสงว้าง** มิใช่ในกฎหมายเก่าหลายแห่ง คำว่า **แสง** บางแห่งแปลว่า **ชัดเจน** เช่น กลางวันแสงๆ

(ประเสริฐ) **ว้าง** ก็เหมือนกับ **บ้าง** แปลว่า แหว่ง ไม่ตรง

(ทองสิม) แสง หมายถึง แตก หรือ แยก ก็ได้ เช่น แสกก้าง แสกกกลาง

๑-๒๕ สนวนดู

แปลว่า ไต่สวน สอบสวน

(ทองสิม) ภาษาเขมร สวร แปลว่า ถาม คำว่า สนวนดู จึงน่าจะแปลว่าถามดู สอบถาม

๑-๒๖ แล่งความ แก่ชาด้วยชื่อ

แล่งความ หมายถึง ตัดสินความ แปลตรงตัวว่า ผ่าความ แล่ง แปลว่า ผ่า ขา หมายถึง เขาทั้งหลาย

(พิฑูร) **ขา** ที่แปลว่า เขาทั้งหลาย มักหมายถึงสองคน เช่นในเวสสันดร ภาคอีสานว่า “พนธน์ อันว่าเชือกผูกมัดฮัดพันธนา บุญจิตวาก็หลุดชุดจากศอก **สองขา**” สองขา ในที่นี้ หมายถึง เขาทั้งหลาย คือ ชาลีและกัณหา คำว่า ขา ถ้าเป็นสรรพนามบุรุษที่สาม ทางภาคอีสานใช้หมายความว่าทวิพจน์ ในจารึกนี้ ขา น่าจะได้แก่โจทก์และจำเลย ชื่อ หมายถึง ตรง ยุติธรรม

๑-๒๖ บเข้าผู้ลักมัก

ลัก แปลว่า ขโมย มัก แปลว่า ชอบ เข้าข้าง

(พิทุร) ทางอีสาน คำว่า **ลัก** แปลว่าขโมยก็ได้ เอาเปรียบก็ได้ (ออกเสียงว่าลัก)

(ฉันทิชย์) ในความหมายว่า **ชอบ** คำว่า **มัก** มีใช้ในไตรภูมิพระร่วงหลายแห่ง เช่น
อย่าได้เลือกที่รัก **มัก**ที่ชัง

๑-๒๗ ผู้ช้อน

หมายถึง ผู้ซึ่งเก็บของตกได้และช้อนไว้ ผู้รับฝากของโจรแล้วช้อนไว้

๑-๒๗ พิน

แปลว่า ใครได้ ยินดี

(ประเสริฐ) ถ้าจะพิจารณาตามความหมายในวรรคหนึ่งที่ว่า “เห็นสินท่านบใคร่เดือด” วรรคหน้าก็ควรจะแสดงความไม่ชอบใจเช่นกัน เดือด ทางภาคเหนือแปลว่า **โกรธ** ส่วน คำว่า **พิน** นั้น คำที่ใกล้เคียงที่สุด คือ **วิน** แปลว่า มัวเมา ตัว **ว** แผลงเป็น **พ** แปลได้ว่า เห็นทรัพย์ท่านก็ไม่มัวเมา อาจจะมีอีกคำหนึ่งที่ใกล้เคียงกับคำนี้ คือ **พิน** เช่น พินเสีย เดือด โกรธ

(ฉันทิชย์) ความนี้ต่อกับวรรคก่อนว่า ในการตัดสินความไม่เข้าข้างผู้ใดและในวรรคนี้ อาจหมายความว่า เมื่อใครเอาเข้ามาให้ก็ไม่ยินดี **พิน** แปลว่า **ยินดี** ในศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๕ มีประโยคอย่างเดียวกัน กล่าวถึงทศพิธราชธรรมว่ารู้ปรานีแก่ไพร่ทั้งหลาย เห็นเข้าท่านบใคร่พิน เห็นสินท่านบใคร่เดือด

(พิทุร) โดยทั่วไป ในภาษาไทยไม่ค่อยมีการแปลงพยัญชนะ **ว** เป็น **พ** **วิน** เป็น **พิน** จึงไม่ค่อยสนิทนัก ถ้าจะสมมติว่าคำนี้กร่อนมาจากคำบาลีว่า วินฺทติ แผลงเป็น พินฺทติ แล้วย่อเหลือเพียง **พิน** แปลว่า ได้ **ใคร่พิน** คือ ใคร่ได้ อยากได้ ในไตรภูมิพระร่วง มีใจความว่าเห็นของท่านจะใคร่ได้แก่ตน เห็นสินท่านจะใคร่รังเกียจเอา **เห็นเข้า ท่านบใคร่พิน** แปลว่า เห็นของท่านไม่อยากได้ **เห็นสินท่านบใคร่เดือด** เดือด หมายถึง ริษยา คำภาษาบาลีในภาคอีสาน มีหลายคำซึ่งเป็นคำกร่อน เช่น **เภท** (แตก) ใช้ว่า เภ ท่านั้น อหนึ่ง คำนี้ใช้บอกลักษณะทั่วไปของจิตใจ ไม่จำเป็นต้องใช้ในการตัดสิน ความเท่านั้น

(ทองสีก) ถ้าใช้ในทางทศพิธราชธรรม น่าจะแปลว่า ริษยา แต่คำว่า เดือดในภาษาไทยใหญ่ หมายความว่า ร้อนใจ ใช้เป็นคำคู่ว่าเดือดร้อน

หมายเหตุ : คำนี้จะต้องศึกษาค้นคว้าต่อไป

(พจนานุกรม Ahom-Assamese-English Dictionary แปลคำว่า pin ว่า เป็น หรือ เอา to become; to get)

๑-๒๘ พาเมืองมาสู่

หมายความว่า เอาเมืองมาขึ้น

(ประเสริฐ) สู้ แปลว่า ขอ หรือ อยู่กับ มีใช้หลายแห่ง เช่น ในมังรายศาสตร์ ชายไปสู่หญิง หมายถึง ชายไปแต่งงาน แล้วไปอยู่บ้านหญิง หญิงมาสู่ชาย หมายถึง หญิงแต่งงานแล้วไปอยู่กับชาย
(พิฑูร) ภาษาอีสาน มีคำว่า สู้ แปลว่า ขอ เช่น เขยสู้คือเขยที่สู้ขอตามธรรมเนียม

๑-๒๙ กู้

หมายความว่า อุ้มชู ดูแล ปกป้อง
(ฉันทิชย์) ภาษาถิ่น กู้ แปลว่า ยกขึ้น อุ้มชู
(ประเสริฐ) กริสโวลด์ บอกว่า ภาษาไทยน้อย มีคำว่า ยก แปลว่า ดูแล ปกป้อง

๑-๓๐ ดวง

แปลว่า จน จนกระทั่ง ให้
(ประเสริฐ) ดวง ในที่นี้ควรแปลว่า จนกระทั่ง คล้ายกับที่ใช้ในจารึกสุโขทัยหลักอื่น ซึ่งกล่าวถึงลักษณะโจรตอนหนึ่งว่า “ตนจะพึงได้บำเหน็จแลฤฯ อันนี้เป็นอุเบกขา แลอยู่ ดวง เจ้าของไปถึง” ในมังรายศาสตร์ มีข้อความว่า “ผิผู้ผู้บ่ยอมจักไหม ดวงได้-ให้มันยกขอบนา ผุ่งนั้นเสียดังเก่า ดวงดี -- ให้เฝ้าหื้อไหม้ดวงดี”
(ฉันทิชย์) ภาษาถิ่น ดวง หมายถึง เอาจากที่อื่นซึ่งเต็มแล้วมาใส่ให้แก่ใครก็ได้
ดวง เป็นบ้านเป็นเมือง คือ ให้เป็นบ้านเป็นเมือง
(พิฑูร) คำว่า ดวง น่าจะหมายความว่า ทำให้เต็ม ทำให้บริบูรณ์ อย่างในตะเลงพ่ายว่า “ดูประดุจเต็ม ดวง ท่งกว้าง”

๑-๓๑ ข้าเลือก

หมายถึง ข้าศึก
คำ เลือก-เลิก-ศึก เป็นคำเดียวกัน สระเอือ-เออ-อี เพี้ยนกันได้

๑-๓๑ หัวพุ่งหัวรบ

หมายถึง ทหารชั้นหัวหน้า นายทหาร
(ประเสริฐ) กริสโวลด์ให้ความหมายว่า เป็นข้าศึกชั้นหัวหน้า หัวหมู่ นายหมู่

๑-๓๒ ปากปุต

หมายถึง ปากประตู
(พิฑูร) ในจารึกเขียนสระอุ นำหน้าตัว ป จะอ่าน ปุต ได้หรือไม่
ปากปุต อาจหมายถึงชื่อสถานที่ซึ่งใช้เป็นที่พักแวนกระดิ่ง ได้หรือไม่

๑-๓๒-๓๓ ไฟรฟ้าหน้าปก

หน้าปก หมายถึง เตือดร้อน มีทุกข์
(ประเสริฐ) ได้อ่านพบในพงศาวดารโยนก ตอนเวียงกุมกามว่า ขุนเม็งรายไปที่เวียงกุมกามอยากทราบว่าราชภรรยาผู้ใดมีทุกข์ จึงไปดูที่ราชภรรยาลงอาบน้ำในคลอง ผู้ใด

มีผมปรกหน้า หมายความว่า ผู้นั้นเตือตร้อน
(ฉันทิชย์) ปก หรือบก แปลว่า แห้ง

ด้านที่ ๒

๒-๑ เมื่อ

แปลว่า ไป

(พิฑูร) การแบ่งวรรคในตอนนี้ ควรแบ่งดังนี้ “ไต้ยีน เรียกเมื่อถาม” หมายความว่า พ่อขุนไต้ยีนเสียงกระดิ่ง จึงเรียกไปถาม
(ที่ประชุมยังไม่ตกลงในเรื่องการแบ่งวรรค อาจแบ่งได้ว่า “ไต้ยีนเรียก เมื่อถาม” ก็ได้)

๒-๒ จึงชม

หมายความว่า จึงชม

(ประเสริฐ) คำนี้ ผู้ศึกษาชาวตะวันตกบางท่านตีความหมายว่า **นิยม** และจัดแบ่งวรรคข้อความตอนนี้ว่า “จึงชมสร้างป่าหมากป่าพลู” คือ นิยมสร้างป่าหมากป่าพลู แต่บางท่านว่าชมพ่อขุนรามคำแหงที่สวนความแกล้มด้วยชื่อ

(ทองสืบ) ถ้าชมพ่อขุนรามคำแหง ความชื่อนี้ก็ขาดตัวประธานสำหรับประโยคถ้าแยกข้อความเป็น จึงชมสร้างป่าหมากป่าพลู ก็หมายความว่า ชาวสุโขทัยชอบสร้างป่าหมากป่าพลู

(หลวงวิจิตรวาทการ เคยให้ความเห็นว่า หมาก หมายถึง ไม้ประเภทกินผล พลู หมายถึงไม้ประเภทกินใบ)

หมายถึง : ความชื่อนี้ต้องศึกษาค้นคว้าต่อไป

๒-๓ ลาง

แปลว่า **ขนุน** เป็นคำไทยใหญ่

(หลังจากการสัมภาษณ์แล้ว นายพิฑูร มลิวัลย์ ได้แจ้งมาทางหอสมุดแห่งชาติว่าทางภาคอีสานมีต้นไม้ชนิดหนึ่งเป็นจำพวกปาล์ม คล้ายมะพร้าว แต่ผลของมันมีเนื้อหวาน โดยเฉพาะที่กาบ เมื่อลูกลูกยังเขียวอยู่ กาบมีรสหวาน รับประทานได้ มอบต้นหมากกลาง ซึ่งนำมาจากจังหวัดอุดรธานีให้แก่หอสมุดแห่งชาติต้นหนึ่ง และให้ข้อคิดว่า หมากกลางในศิลปจาริกอาจหมายถึง ต้นไม้ชนิดนี้ก็ได้)

๒-๖ ตระพังโพยสี่

ตระพัง หรือ สะพัง แปลว่า สระ บ่อ ตัว **ต** และ **ส** ใช้แทนกันได้

โพยสี่ ชื่อสระน้ำ

(ทองสืบ) สุโขทัยมีสระน้ำอยู่ ๔ สระ คือ ตระพังเงิน ตระพังทอง ตระพังตะกวน และ ตระพังโพย คำว่า **ตะกวน** เป็นภาษาเขมร แปลว่า ผักบุง ตระพังโพย จะหมายถึง

สระพังพวย ได้หรือไม่ ภาษาเขมรปัจจุบันเรียกพังพวยว่า กอมพังพวย ถ้าเขียนให้เต็ม ก็เขียนว่า ตระพังพังพวย เพราะพังพวยทำให้น้ำใสสะอาด มีสีใส กินได้ดี คู่กับตระพังผักบุง (ประเสริฐ) ศาสตราจารย์เชเดส์ อธิบายว่า คำนี้ตรงกับคำไทยเฉียง ออกเสียงพวย แปลว่า อัจฉริยะ ทางภาคเหนือ มีคำว่า **พอย** แปลว่า โดดเดี่ยว

(พิฑูร) ในหนังสือพระราชนิพนธ์ เทียบเมืองพระร่วง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอธิบายว่า สระนี้เป็นสระศักดิ์สิทธิ์ ทางอีสานมีคำว่า พอย แปลว่า อันตราย เช่น พอยภัย คำว่า ตระพังพอย จึงน่าจะหมายถึง บ่อ หรือ สระศักดิ์สิทธิ์ หรือที่หวงห้าม ข้อความวรรคนี้ที่เขียนไว้เดิมว่า “มีน้ำตระพังพอย สีใสกินดี” นั้น ควรแยกวรรคดังนี้ “มีน้ำตระพังพอยสี ใสกินดี” เพราะว่าพอยสีน่าจะจะเป็นชื่อสระ ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระวันรัตน์ มีใจความว่า “เสด็จไปทางสุโขทัย ก็ตั้งทัพหลวงตำบลฤๅษี ฯลฯ เอน้ำในบ่อพระสยามภูวนาถ แลเอน้ำ**ตระพังพอยสี**มาตั้ง” (พระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระวันรัตน์ พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๑๕, หน้า ๑๔๔, ฉบับหอพระสมุดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๕, หน้า ๑๔๔, ฉบับพระราชหัตถเลขาฯ พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๑๑, หน้า ๑๓๔) (ศาสตราจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณ เคยแยกวรรคนี้ว่า มีน้ำตระพังพอยสี-ใส-กินดี)

๒-๖-๗ กินดีดั่งกินน้ำโขงเมื่อแล้ง

(ประเสริฐ) ความตอนนี้อาจแสดงได้ว่า พ่อขุนรามคำแหงเคยอยู่ริมแม่น้ำโขงมาก่อน จึงระลึกได้

(ฉันทิชย์) หากความตอนนี ผู้อื่นเป็นผู้จารึก ก็ต้องหมายความว่า ราชวงศ์พระร่วงเคยอยู่ทางริมแม่น้ำโขงมาก่อน

(มานิต) ได้ทราบว่ามีถนนพระร่วงไปยังแม่น้ำโขง อยู่แถวเมืองพะเยา

๒-๗-๘ ตรีบูร

หมายถึง กำแพงสามชั้น

(มานิต) เคยเห็นกำแพงดินที่สุโขทัย แต่ไม่แน่ใจว่าสามชั้น P. Schmitt กล่าวว่าคำนี้มีความหมายอย่างเดียวกับ **ตรีบูรณ** ในจารึกวัดเชียงมั่น

(พิฑูร) ตามรูปศัพท์ บูร แปลว่า ที่ป้องกันศัตรู อาจหมายถึงกำแพง หรือ ป้อม หรือ เมืองก็ได้ ตรีบูร ในที่นี้น่าจะหมายถึงกำแพงสามชั้น

(กริสโวลด์ อธิบายไว้ในบทความเรื่อง The Inscription of King Rama Gamhen of Sukhodaya 1292 A.D. - J.S.S Vol. 59 part 2 p. 209) และให้อ่านเพิ่มเติมในหนังสือ Towards a History of Sukhodaya Art หน้า ๘ ซึ่งเขาเป็นผู้เขียนด้วยว่า ที่สุโขทัยยังมีร่องรอยกำแพงดินสามแห่ง กำแพงทางเหนือและทางใต้ วัดใต้ ๑,๘๐๐ เมตร ทางตะวันออกและตะวันตกวัดใต้ ๑,๓๖๐ เมตร รวมทั้งหมดเป็นกำแพงยาว ๖,๓๒๐ เมตร มาตรากำหนดเป็นวาระนั้นคงจะเท่ากับ ๑.๘๖ เมตร)

๒-๙ **มักทาน-มักโอยทาน**

มัก หมายถึง ชอบ มักทาน ชอบให้ทานแก่คนทั่วไป

มักโอยทาน ให้ทานด้วยความอ่อนน้อม คือถวายทานแก่พระสงฆ์

๒-๑๔ **พนมเบี๋ย**

หมายถึง พุ่มเบี๋ย พนม แปลว่า พุ่ม

(ประเสริฐ) **เบี๋ย** อาจหมายถึง เงิน หรือ พืชผัก เช่น ผักเบี๋ย ภาษาเขมรในจารึกหลักที่ ๔ แปล เบี๋ย ว่า ขวด ไม่ทราบว่าจะไรกันแน่

(ทองสืบ) ขวท เป็นคำเขมร อ่านออกเสียง **ขวัท** หมายถึง เบี๋ย (เงิน) คำว่า **เบี๋ยหวัด** อาจเลื่อนมาจากคำ **เบี๋ยขวท**

๒-๑๕ **หมอนนั้ง หมอนโนน**

หมอนนั้ง คือ หมอนอิง หมอนพิง ของโบราณที่ยังเหลือมาทุกวันนี้ คือหมอนขวาน ซึ่งเป็นหมอนสามเหลี่ยม

หมอนโนน คือ หมอนที่ใช้หนุนหัวเวลานอน

๒-๑๘ **ดงบงคมกลอง (ย)**

หมายถึง ตีประโคมกลอง

(พิฑูร) บง แปลว่า ตี อาจเป็นสำนวนว่า **ลั่น** เช่น ลั่นฆ้อง ได้ทราบจากผู้มีอายุมาก ในจังหวัดสุรินทร์ว่า ก่อนนี้มีคำว่า คำบงคำกลอย คำบง แปลว่า คำที่กล่าวขึ้นก่อน คำกลอย คือ คำที่กล่าวทีหลัง ในการพิธีมีคนกล่าวคำบง เช่น โห้ และมีผู้ขานคำกลอย คือ อ้าว คำนี้อาจเป็นสำนวนโบราณว่าคำไพเราะ ลั่นวาจาไพเราะ

(ประเสริฐ) คำกลอย นี้ ในจารึกปรากฏว่า ตัว **ย** เป็นตัวตก เดิมเข้ามาทีหลัง ดูไม่ออกว่าเป็นตัว **ย** หรือ **ง** แน่ ถ้าเป็น **ย** กลอย แปลว่า ร่วม ความหมายใช้ได้ในที่นี้ ถ้าเป็นตัว **ง** กลอง ความก็ใช้ได้เหมือนกัน พิจารณาจารึกแล้ว เป็นตัว **ง** แน่

(ทองสืบ) ดง ภาษาเขมร แปลว่า ตี บงคำ คล้ายคำ **ปรัค** ในภาษาเขมร แปลว่า ประโคม

๒-๑๙ **เลี่ยน**

เลี่ยน การอ่านหนังสือเป็นทำนอง เสียงเอื้อน

(ทองสืบ) **เลี่ยน** ตรงกับภาษาไทยถิ่น ว่า **เลิ่น** หมายถึงการอ่านหนังสือ เอื้อนเสียงเป็นทำนอง

(ฉันทิชย์) เสียงเลี่ยนเสียงขับ คือการร้องเป็นทำนองเสนาะ

๒-๒๔ **พระอฏฐารศ**

หมายความว่า พระพุทธรูปยืน

(พิฑูร) อฏฐารศ แปลว่า สิบแปด หมายถึงคุณสมบัติสิบแปดประการของพระพุทธเจ้า

(คำพรรณนาตอนนี้ ศาสตราจารย์เชเดส์เข้าใจว่า เป็นการกล่าวถึงวัดมหาธาตุ ดู Coedès,

Les Premières Capitales du Siam aux XIII e – XIV e. siècles – ใน Arts Asiatiques III/4 p. 247) ยังมีซากวิหารใหญ่ และพระพุทธรูปยืน สูง ๑๘ ศอก

๒-๓๐ ลูกแต่เมืองศรีธรรมราชมา

ลูกแต่ ใช้ควบกับ มา แปลว่า มาจาก

(พิฑูร) คำไทยใหญ่ ลูก แปลว่า จาก เช่น มิ่งลูกเมืองโตมา หมายความว่า คุณจากเมืองไหนมา ในวรรณคดีอีสานมีใช้หลายแห่ง

๒-๓๑ มีพิหารอันนี้ มน

มน หมายถึง สี่เหลี่ยม

(ประเสริฐ) คำนี้ไทยแทบทุกเผ่า แปลว่า กลม แต่ในที่นี้จะแปลว่าสี่เหลี่ยม เพราะไม่ปรากฏว่ามีวิหารกลม ทางอีสานและประเทศลาวเรียก ผ้าเช็ดหน้าสี่เหลี่ยมว่า ผ้ามน (กริสโวลด์ เสนอว่า อาจหมายถึง ใหญ่ และอธิบายว่า คำว่า มน ในปัจจุบันหมายถึงกลม ความนี้ไม่เข้ากันกับที่ใช้ในที่นี้อีก เพราะวิหารทุกแห่งย่อมมีรูปร่างเป็นสี่เหลี่ยม ผืนผ้าอยู่แล้ว แบรดเลย์ อธิบายว่าคำนี้เขียนผิด ควรเขียน มนน)

๒-๓๒ งามแก่กม

แก่กม แปลว่า ที่สุด

(ประเสริฐ) ทางภาคเหนือ มีคำว่า นักแก แปลว่าที่สุด

๒-๓๔ ทะเลหลวง

หมายถึง ที่กว้าง ทะเลหลวง คือ น้ำกว้าง

(ฉันทิชย์) ทะเล อาจหมายถึง ทำเล

(ทองสืบ) คำเขมร ตอนเล แปลว่า แม่น้ำ คำไทยหมายถึง ทำเลใหญ่ เช่น ทะเลชุบศร ในจังหวัดลพบุรี

(พิฑูร) รัชกาลที่ ๖ ทรงกล่าวว่า แถบนี้มีตำบลทุ่งหลวง เข้าใจว่า เป็นที่กว้างมีน้ำขัง เช่น ทุ่งเขางู ที่ราชบุรี

๒-๓๕-๓-๑ งามดั่งแกลังแต่่ง

แกลัง ตั้งใจทำ เช่นเดียวกับคำไทยโบราณว่า แสร้ง

(พิฑูร) ในไตรภูมิพระร่วง คำ แกลัง แสร้ง ใช้อย่างเดียวกัน แปลว่า ตั้งใจ

(ประสาร) เมื่อพิจารณาศิลาจารึกโดยถี่ถ้วนแล้ว เห็นได้ว่าตอนที่ต่อจากคำ ดั่งแกลัง นั้น เป็นรอยหินกะเทาะ ประมาณพอที่จะมีอักษรได้อีกสามตัว แต่ไม่เห็นตัวอักษรชัดเจน รอยหินที่กะเทาะนี้มีเส้นปรากฏเห็นรางๆ เป็นดิน ตัว ฎ และหลังตัว ฎ นี้ เป็นอักษรตัว ง ชัดเจน ตามหลักวิธีอ่านที่เคยอ่านมาแล้วนั้น เห็นว่า พอจะบรรจุอักษรได้อีกคือ ง แ และ ฎ จะอ่านได้ว่า แกลัง(งแ)ง (แต่่ง)

ด้านที่ ๓

๓-๑ เบื้องดินนอน

ดินนอน คือ ทิศเหนือ

(ทองสืบ) ภาษาทางภาคใต้ เรียกทิศใต้ว่า ปละห้วนอน เรียกทิศเหนือว่า ปละตีน

๓-๑-๒ ตลาดปสาน

หมายความว่า ตลาดที่ตั้งขายของเป็นประจำ

(พิทุร) คำปสาน อาจมาจากภาษาบาลีก็ได้ ในมิลินทปัญหา มีข้อความกล่าวว่า อาปนา ปสฺสริตา โหนฺติ แปลว่า มีตลาดประสาร ประสาร แปลว่า คลี่ออก เหยียดออก (ประเสริฐ) กริสโวลด์ ได้อธิบายไว้ว่า ปสาน มาจากคำเปอร์เซียว่า บาซาร์ คือ ตลาดที่ถาวร ซึ่งในประเทศตะวันออกมีตลาดประเภทนี้อยู่แล้ว และได้พบกระเบื้องมุงหลังคาแถวถนนพระร่วงซึ่งอาจเป็นห้องแถวตลาดที่เรียงรายไปได้ อาจเป็นตลาดประจำคู่กับตลาดที่นัดกันเอาของมาขายเป็นคราวๆ ก็ได้

(ฉันทิชย์) ปสาน แปลว่า ที่ทอด คือที่เอาของมาวางขาย

(ทองสืบ) ปสาน หมายถึง ตลาดที่ขายของเป็นประจำ อย่างที่พูดกันว่า ตลาดยี่สาน

๓-๒ พระอจนะ

อจน-อจฺจนะ แปลว่า สิ่งที่ควรบูชา ในภาษาบาลีเขียน อจฺจน ภาษาสันสกฤต อรฺจนา แปลว่า การบูชา การเซ่นสรวง

(ประเสริฐ) กริสโวลด์ให้แปลว่า ไม่เคลื่อนที่ **อจนะ** ในจารึกนี้ เป็นนามเฉพาะของพระพุทธรูป

๓-๒ มีปราสาท

คือ ปราสาทหิน (วัดพระพายหลวง ในปัจจุบัน)

๓-๖ น้ำโคก

หมายถึง น้ำที่ดอน น้ำตก

(ประสาร) น้ำโคก คือ น้ำที่ตกจากภูเขา

(พิทุร) น้ำโคก คือ น้ำโคก ทางภาคอีสานออกเสียง น้ำโซก แปลว่า ลำธารที่ไหลออกจากภูเขา ไหลไปในที่ไม่มีทางออก ในหนังสือเรื่อง เที้ยวเมืองพระร่วง มีคำว่าโซกชมพู่ (น้ำโซกพระร่วง) ตัว ค ในจารึกอาจเป็น ศ ได้หรือไม่

(ทองสืบ) ภาษาเขมรมีคำว่า **โคก** แปลว่า บก เช่น ทหารโคก บางครั้งก็แปลว่าแห่ง เช่น กว๊านเตียวโคก

(ประเสริฐ) ขอให้แปลคำว่า น้ำโคก เท่ากับ น้ำดอนไปก่อน

๓-๖ พระขพง

พระขพง เป็นชื่อ ภูเขา

(ประเสริฐ) ขพง เป็น ขพง เป็นชื่อภูเขา มีอยู่ในจารึกปู่สบทหลาน* กล่าวว่า ปู่เจ้าเขาขพง
ในนิตยสารศิลปากร ปีที่ ๘ เล่ม ๕ มีกล่าวถึง เขาพระขพงหลวง

๓-๙ อัน

คือ อัน ปัจจุบันใช้ว่า นั้น นั้น คำ อัน กับ หั้น เป็นอย่างเดียวกัน

๓-๑๐ หาย

หาย คือ สิ้นสูญ อันตรธาน ล่มจม

๓-๑๖ ฝิไซ

หมายถึง ถ้าไม่ใช่

๓-๑๘-๑๙ ถือบ้านถือเมือง

หมายถึง สั่งราชการ ปกครอง

(ประเสริฐ) ใช้ในความหมายว่า การปกครองบ้าน ปกครองเมือง การพิจารณาราชการ
การสั่งราชการ

หมายเหตุ : ความตอนนี เดิมเคยอ่านว่า ถือบ้านถือเมืองกัน แต่นายประสารแจ้งว่า
ได้ตรวจสอบใหม่ เมื่อ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๕ พบว่า ที่เห็นเป็นตัว ก แต่เดิมนั้น คือตัว ค
ที่ประชุมได้พิจารณาสำเนาจารึกอีกครั้ง ลงมติว่า เป็นตัว ค คนน คือ ครั้น และไม่ควร
อยู่ในวรรคเดียวกับ ถือบ้านถือเมือง จึงแยกเป็น ครั้นวันเดือนดับเดือนเต็ม

๓-๑๒ กระพัตลยาง

กระพัต คือ สายรัดสัปดาห์หรือกูปบนหลังช้าง

ลยาง คือ ภู เครื่องประดับหัวช้าง

(ทองสืบ) ภาษาเขมร กระพัต แปลว่า สายสำหรับผูกสัปดาห์ หรือกูป สายที่รัดสัปดาห์
ซึ่งเหนี่ยวไว้กับโคนหางของช้าง

ลยาง เป็นภาษาเขมร เขียน รยาง อ่านว่า รอยียง หมายถึง สัปดาห์ เชือกพวน
รากไทรย่อย

๓-๒๐ เทียรย้อมทองงา (ซ้าย) ขวา

เทียรย้อมทองงา - ประดับด้วยทอง สำเร็จด้วยทอง

(ประเสริฐ) กริสโวลด์ อธิบายว่า เทียรย้อม แปลว่า โดยปกติ เสมอๆ

(พิฑูร) ภาษาอีสาน แปลว่า ประดับด้วย สำเร็จด้วย

* จารึกสุโขทัยหลักที่ ๘ ข ในหนังสือประชุมศิลาจารึกหลักที่ ๑ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๑๕ ในงานพระราชทานเพลิง
พระราชพิธีศพคุณ วัดราชธานี จังหวัดสุโขทัย

หมายเหตุ : ในจารึกคำต่อท้ายคำ งาม ลบหายไป ที่ประชุมเห็นควรให้เติมคำ

๓-๒๐ ชื่อรูกาครี

ชื่อข้างนี้ เดิมอ่านได้ว่า **รูกาครี** แต่เมื่อตรวจดูจารึกอีกครั้ง ปรากฏว่าที่ตัว **ศ** ไม่มีเส้นที่จะแสดงว่าเป็น **ศ** ที่ถูกต้องตัว **ค**

(พิฑูร) ข้างรูกาครี เป็นข้างในตระกูลที่ดีที่สุดในคัมภีร์โลกบัญญัติมีกล่าวไว้ในกัณฑ์รูกาครี

๓-๒๕ ในกลวงป่าตาล

กลวง คือ บริเวณ ภายใน กลาง

(ทองสีบ) ในภาษาเขมร มีคำว่า กำลู่ แปลว่า ระหว่างกลาง

(ประเสริฐ) ทางพ่ายัพ มีคำว่า ช่วง หมายถึง บริเวณ

ด้านที่ ๔

๔-๑ เป็นขุน

ขุน เจ้าแผ่นดิน เจ้าเมือง

๔-๒ มากาวลาวไท

มา กาว ลาว ไท เป็นชื่อของไทยเผ่าต่างๆ

(ประเสริฐ) มา ลาว กาว เป็นพวกไทยที่อยู่ทางภาคเหนือ คำว่า **กาว** มีคำใช้อยู่ เช่น วงศ์กาว ได้แก่ไทยเผ่าหนึ่งที่อยู่ทางเมืองน่าน และในจารึกปู่สบลหลาน มีคำกล่าววว่า พงศ์กาว

ส่วนคำว่า **มา** นั้น กริสโวลด์อธิบายว่า อาจเป็นชนชาติที่อยู่ใกล้เคียงเมืองน่าน ส่วนพวก **กาว** อาจอยู่ทางแถบแม่น้ำน่านตอนเหนือลาว ได้แก่พวกหลวงพระบาง **ไท** เป็นพวกที่อยู่ใกล้พวน (เมืองไคหล้า คือเมืองไกล ในกฎหมายตราสามดวงมีคำว่า ไคหล้าฟ้าเขียว) แสดงว่า ขณะนั้นอาณาจักรสุโขทัยยังไม่ได้ขยายลงมาทางใต้ (ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เคยมีศัพท์เรียกพวกที่อยู่ทางอีสานว่า ลาวกาว ทางเหนือเรียก ลาวเฉียง)

๔-๓ ชาวอุขาวของ

เป็นชนชาติที่อยู่ตามริมแม่น้ำอุ และแม่น้ำของ

แม่น้ำอุ อยู่ทางทิศเหนือของหลวงพระบาง แม่น้ำของ คือ แม่น้ำโขงในปัจจุบัน ชาวอีสานขณะนี้ยังเรียกว่าแม่น้ำของ

๔-๔ ๑๒๐๗ ศก ปีกุน

ปี ๑๒๐๗ ในที่นี้เป็นมหาศักราช ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๒๘ ปีระกา ไม่ใช่ปีกุน บรรทัด

ที่ ๙ เขียนว่า ๑๒๐๕ ศก ปีมะแม ถ้าคือปีกุน ก็ต้องเป็นมหาศักราช ๑๒๐๕ ผู้จารึกอาจคัดผิดไปได้

(ประเสริฐ) เรื่องนับศักราชของไทยนี้ ทางเมืองน่านในยุคสุโขทัย นับศักราชผิดอยู่ ๒ ปี (ดูประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๐)

๔-๗ ตั้งเวียงผา

หมายถึง กำแพงหิน **เวียง** คือ กำแพง หรือ เมือง **ผา** คือ หิน

๔-๘-๙ ลายสือไทยนี้มี

ลายสือ หมายถึง ตัวหนังสือ

(ทองสืบ) ลายสือ ภาษาจีน แปลว่า พระบรมราชโองการก็ได้ ภาษาจีนแต่จิวว่า **จือ** จีนกลางว่า **สือ** ไทยใหญ่เรียกตัวอักษรว่า **หลิก** รัชกาลที่ ๖ ได้พระราชนิพนธ์ไว้เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๔๖๐ ว่า พ่อขุนรามคำแหงปรับปรุงตัวหนังสือเก่าที่เคยมีมาแล้ว จัดวางสระเสียใหม่ คำว่า **สือ** อาจหมายถึงการกระทำเช่นนี้

(ประเสริฐ) ข้อความนี้บ่งชี้ชัดว่า แต่ก่อนไม่มีตัวหนังสือไทยแบบนี้ เท่าที่ทราบยังไม่เคยมีผู้พบว่าตัวหนังสือไทยแบบอื่นใช้มาก่อนสมัยสุโขทัย

ลาย เป็นภาษาไทยอาหม แปลว่า ตัวหนังสือ **สือ** อาจตรงกับ **จือ** ในภาษาพวยัพ และภาษาลาว แปลว่า จดจำ ขอให้ดูตำนานอักษรไทยของศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์เพิ่มเติมด้วย

ที่มีผู้เสนอว่า **ลายสือ** เป็นภาษาจีน แปลว่า พระบรมราชโองการนั้น ความไม่เข้ากับข้อความในจารึกนี้ จึงไม่ควรแปลว่า พระบรมราชโองการ

(พิฑูร) ลายสือ น่าจะหมายถึง ตัวอักษร หรือ ตัวหนังสือ หรือ ข้อความที่จารึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทางอีสานคนเก่าๆ พูดว่า **หลังสือ** ไม่ใช่ หนังสือ

(มานิต) ลายสือ คือลักษณะตัวอักษร และวิธีสะกดการันต์ที่มีใช้อยู่เฉพาะหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงเท่านั้น จารึกอักษรที่ภาพชาดกที่ผนังอุโมงค์วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย น่าจะเป็นอักษรที่มีมาก่อนตัวอักษรจารึกของพ่อขุนรามคำแหง

๔-๙ หาใครใจในใจ

หมายความว่า หากคิดในใจ

(ประเสริฐ) หา คือ หาก ซึ่งแปลว่า เอง นั่นเอง และในไตรภูมิพระร่วงมีที่ใช้หลายแห่ง การที่ไม่มีตัว ก อยู่ด้วยนั้น ทางภาคเหนือ ใช้ไม้หันอากาศแทนตัว ก เช่น **จัก** เขียน **จ้** **ลูก** เขียน **ลู**

คำ **หา** หรือ **หาก** นี้ คนโบราณใช้สำหรับเน้นข้อความ มีความหมายคล้ายกับคำ **นั่นเอง** หรือ **พระองค์เอง** ขอฝากให้นักศึกษาค้นคว้าต่อไป คำนี้จะตรงกับภาษาอังกฤษว่า **self** หรือไม่

ส่วนคำ **ใคร่ใจ** นั้น แปลว่า คิด ภาษาอาหมว่า **ไซใจดู** คือ **ใคร่ใจดู** ซึ่งแปลว่า คิดใคร่ใจ ในใจ หมายถึงคิดในใจ

(พิฑูร) ทางภาคอีสาน จะใช้เครื่องหมาย ๐ อยู่บนตัวอักษรใช้แทนตัว ก คำ **หาก** ก็จะเขียน **हां** เช่นเดียวกับที่ทางภาคเหนือใช้ไม้หันอากาศแทน เช่น **ลูก** เขียน **ลู้** มีอีกคำหนึ่งที่ภาคอีสานใช้ไม้หันอากาศแทนตัว ก คือ **เหมาะ** จะเขียน **มี้** = มักว่า แต่ในมหาชาติคำหลวง เขียน **ม** ตัวเดียว อ่านว่า มัก

(ทองสืบ) คำ **หาก** ทางภาคใต้ออกเสียงครั้งเดียว เป็น **หะ**

คำ **หา** ในที่นี้ อาจใช้ในความหมายได้ ๓ อย่าง คือ

๑. เป็นกริยานุเคราะห์ เช่นคำว่า **ได้**
๒. เป็นสันธาน เช่นคำว่า **ผู้ที่ซึ่ง**
๓. เป็นคำนำหน้าคำปฏิเสธ ใช้คู่กับคำว่า **ไม่** เช่น **หาไม่** และ **หา** คำนี้อาจแปลว่า **คือ** ก็ได้

(ประสาร) คำว่า **หา** พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ใช้ความหมายไว้ว่า คั่น สืบ เสาะ แสวง ในที่นี้ควรใช้ในความหมายว่า **ที่** เช่น **หาเป็นแดน** หมายถึง **ที่เป็นแดน**

๔-๑๕-๑๖ ด้วยแคะด้วยแรง

หมายความว่า ด้วยความว่องไว และเข้มแข็ง

(ทองสืบ) หมายถึง ด้วยเร็วด้วยแรง

(ประเสริฐ) **แคะ** แปลว่า เปรี๊ยะ ไม่เชื่อง

(พิฑูร) ภาคอีสาน มีคำว่า **แคะ** แปลว่า ไม่เชื่อง เปรี๊ยะ

อธิบายคำ

๑ กู	- เรา ฉัน ข้าพเจ้า (เป็นเอกพจน์)
๒ ตู	- เราทั้งหลาย ฉันทั้งหลาย ข้าพเจ้าทั้งหลาย (เป็นพหูพจน์)
๓ ผู้หญิงสอง	- ผู้หญิงสอง
๔ เผื่อ	- เรา (เป็นพหูพจน์)
๕ อ้าย	- พี่ชายคนแรก
๖ เตียมแต่	- ตั้งแต่
๗ สิบเก้าเข้า	- ปี ในสมัยสุโขทัย นับปีอย่าง เช่น สิบเก้าเข้า เท่ากับ
อายุย่างเข้า ๑๙ ปี เหมือนกับที่นิยมใช้กันอยู่ปัจจุบัน
๘ เมืองฉอด	- ชื่อเมืองโบราณตั้งอยู่ริมแม่น้ำเมย แถบอำเภอสอด
จังหวัดตาก
๙ ที่	- ที่ ครอบงำ กวาดต้อน
๑๐ หัวซ้าย	- ด้านซ้าย
๑๑ หัวขวา	- ด้านขวา
๑๒ เคลื่อน	- เคลื่อน ดาหน้ากันเข้าไป
๑๓ ไพร่ฟ้าหน้าใส	- ทหาร ไร่พล ประชาชน ไพร่พล
๑๔ หนีญญาญพายจจ้าน	- หนีกระจัดกระจาย หนีอย่างซุลมุนวุ่นวาย
๑๕ กูบหนี	- กูไม่หนี (หนี หรือ หนีๆ ทางเหนือแปลว่า หลีกไป)
๑๖ เบกพล	- เบิกพล บุกพล (เบิกในภาษาเขมร แปลว่า ขับ ต้อน)
๑๗ ต่อข้าง, ฟุ้งข้าง	- ขนข้าง ฟุ้งข้าง-รบ ฟุ้ง แปลว่า รบ เช่น รบฟุ้ง
๑๘ มาสเมือง	- ชื่อข้าง
๑๙ แพ้	- ชนะ
๒๐ ฟ่าย	- ปราชัย แพ้
๒๑ เพื่อกู	- เพราะกู
๒๒ เมื่อชั่ว	- เมื่อครั้ง เมื่อรัชสมัย
๒๓ บำเรอ	- ประนบัติ
๒๔ หมากส้มหมากหวาน	- ผลไม้เปรี้ยวผลไม้หวาน
๒๕ ดีหนังวังข้าง	- คล้องข้าง จับข้าง (หนัง บางแห่งใช้นาง, หนาง แปลว่า
ตาข่าย หมายความว่าเช่นเดียวกับ ดีวนคือจับสัตว์เล็ก)
๒๖ ได้ปั่วได้นาง	- ได้ผู้ชายได้ผู้หญิง ได้ผู้ใดคน
๒๗ ได้เงิน	- ได้เงิน

๒๘ เวน	- มอบให้ ถวาย
๒๙ พรำบ่าเรอ	- บ่อยๆ สม่่าเสมอ เป็นประจำ บ่าเรอ-ปรนนิบัติ รับใช้ บำรุง
๓๐ ทังกลม	- ทั้งหมดทั้งสิ้น
๓๑ จกอบ	- ภาษีผ่านด่าน
๓๒ ลูท่าง	- สะดวกสบาย
๓๓ แล้	- แล และ
๓๔ กว่า	- ไป
๓๕ พ่อเชื้อเลื้อคำ	- พ่อผู้ให้กำเนิด พ่อที่ล่องลับไปแล้ว (เลื้อคำ เป็นคำใช้คู่กับพ่อเชื้อ)
๓๖ เยียข้าว	- ฉางข้าว (ในภาคอีสานเรียกว่าเล้าข้าวหรือเยียข้าว)
๓๗ ไฟรฟ้าข้าไท	- ประชาชน บริวาร
๓๘ ผิดแผกแซกกว้างกัน	- ผิดใจแตกแยก เป็นความกัน (ในกฎหมายตราสามดวง ใช้ว่า ผิดแผกแซกกว้าง)
๓๙ สวนดูแท้แล	- สอบสวนดูแน่แล้ว สอบถามดูแน่แล้ว ไต่สวน
๔๐ จึ่งแล่งความแก่ชาด้วยชื่อ	- ตัดสินความแก่เขาทั้งสองโดยยุติธรรม
๔๑ บ่เข้าผู้ลักมักผู้ซ่อน	- ไม่เข้ากับผู้ร้ายลักทรัพย์ ไม่เห็นแก่ผู้รับของโจร (มัก แปลว่า ชอบ เห็นแก่)
๔๒ บ่ใคร่พิน	- น่าจะหมายถึงไม่ยินดี
๔๓ บ่ใคร่เดือด	- น่าจะหมายถึงไม่ยินร้าย ไม่เดือดร้อน
๔๔ มาสู่	- มาอยู่ด้วย
๔๕ ซ่อยเหนือเพือกุ	- ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกอบกู้ (ซ่อย = ช่วย, เหนือ = เหลือ, กุ = ยก อุ้มชู ดูแล)
๔๖ ตวง	- จน จนกระทั่ง
๔๗ ข้าเสือกข้าเสื่อ	- ข้าศึก
๔๘ หัวฟุงหัวรบ	- หัวหน้า แม่ทัพนายกอง
๔๙ อันฉิ่ง	- อันหนึ่ง
๕๐ หั้น	- นั้น
๕๑ ไฟรฟ้าหน้าปก	- ประชาชนที่มีทุกข์ร้อน
๕๒ ถึง	- ถึง
๕๓ บ่ไร้	- ไม่ยาก
๕๔ ลาง	- ชน (ไทยใหญ่) อีสาน-ต้นไม้ชนิดหนึ่งคล้ายมะพร้าว

๕๕	ตระพังโพลี	- สระชื่อโพลี
๕๖	ตรีบูร	- กำแพงสามชั้น
๕๗	โอยทาน	- ให้ทาน
๕๘	ห่วย	- ผุง หมู่
๕๙	พนม	- พุ่ม
๖๐	หมอนโนน	- หมอนนอน
๖๑	แล่ปีแล่ญิบล้าน	- ปีละสองล้าน (ญิบ แปลว่า สอง)
๖๒	สูด	- สวด
๖๓	อไรญิก	- อรัญญิก เสนาสนะป่า
๖๔	พุ้น	- โพน
๖๕	เวียง	- เมือง
๖๖	เท้าหัวลาน	- ถึงที่เตียน ถึงหัวสนาม เท้า = ถึง, หัวลาน = หัวสนาม ที่กว้าง
๖๗	ดงบงคมกลอง	- ดง แปลว่า ตี, บงคม แปลว่า ประโคม, ดงบงคมกลอง หมายถึง ตีประโคมกลอง
๖๘	เสียงเลื้อน	- เสียงร้องเอื้อน เสียงร้องเป็นทำนองเสนาะ
๖๙	เทียรยอม	- ย่อมมี ธรรมดา โดยปกติ มีใช้หลายแห่ง ในหนังสือไตรภูมิพระร่วง
๗๐	ราม	- กลาง อีสาน แปลว่า ใหญ่
๗๑	นีสัยมุตกั	- ผู้พ้นจากนีสัย ได้แก่ พระภิกษุผู้ศึกษาอบรมดีแล้ว และมีพรรษาห้า
๗๒	หลวัก	- รู้หลัก ฉลาด หลักแหลม
๗๓	ลูกแต่	- ใช้ควบกับ มา เป็นลูกแต่...มา แปลว่า ออกจาก มาจาก เข้ามา
๗๔	แกกม	- ที่สุด
๗๕	ดั่งแกล้ง	- ดั่งตั้งใจ
๗๖	เบื่องตีนนอน	- ทิศเหนือ
๗๗	ตลาดปสาน	- ตลาดร้านค้า
๗๘	อจันะ	- ชื่อพระพุทธรูป
๗๙	เบื่องหัวนอน	- ทิศใต้
๘๐	สรีดภงส์	- ทำนบ (ภาษาสันสกฤตว่า สรितภงค)
๘๑	น้ำโคก	- น้ำตก

๘๒ พระขพุง	- ชื่อภูเขา
๘๓ ๑๒๑๔	- มหาศักราชตรงกับพุทธศักราช ๑๘๓๕
๘๔ เดือนดับ	- วันสิ้นเดือน วันแรม ๑๕ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ
๘๕ เดือนโอกแปดวัน	- ขึ้นแปดค่ำ
๘๖ เดือนเต็ม	- วันเพ็ญ วันกลางเดือน
๘๗ เดือนบ้างแปดวัน	- แรมแปดค่ำ
๘๘ กระพัตลยาง	- กระพัต แปลว่า ผูก ลยาง แปลว่า สัปคับ รวมความว่า สายรัดผูกข้างไม่ให้เคลื่อนที่
๘๙ รุจาครี	- ชื่อช้าง (ดูคัมภีร์โลกบัญญัติ กัณฑ์รุจาครี)
๙๐ ถ้ำพระรามแลถ้ำรัตนธาร	- ดูหนังสือพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖ เรื่องเที่ยวเมืองพระร่วง ฉบับพิมพ์ ๒๔๙๘ โรงพิมพ์อักษรบริรักษ์ หน้า ๑๗๙-๑๘๒ เรื่องที่ตั้งของถ้ำ และจารึกซึ่งพบในสมัยนั้น
๙๑ ในกลวง	- ในภายใน ในบริเวณ
๙๒ มากาวลาว	- คือ ๑. มา = ชนชาติไทยที่น่าจะอยู่ใต้เมืองน่านลงมา ๒. กาว = ชนชาติไทยในจังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน ดังปรากฏในจารึกหลักที่ ๔๕ พ.ศ. ๑๙๓๕ เรียกผีบรรพบุรุษราชวงศ์น่านว่า ต้าพงศ์กาว ๓. ลาว = ชนชาติไทยในประเทศลาวปัจจุบัน
๙๓ ชาวอุขาวของ	- ผู้ที่อยู่ตามริมแม่น้ำอุ และแม่น้ำโขง
๙๔ มาออก	- มาขึ้น
๙๕ ๑๒๐๗ ศก ปีกุน	- มหาศักราช ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๒๘ นับตามแบบปัจจุบัน เช่น ปีระกา มหาศักราช ๑๒๐๙ ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๓๐
๙๖ เวียงผา	- กำแพงหิน
๙๗ ลายสือ	- ตัวหนังสือ
๙๘ ๑๒๐๕	- มหาศักราช ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๒๖
๙๙ หาใครใจในใจ	- หากคิดในใจ
๑๐๐ หาเป็นท้าวเป็นพระยา	- หากเป็นท้าวเป็นพระยา คือเป็นอย่างแน่นอน
๑๐๑ หาเป็นครูเป็นอาจารย์	- หากเป็นครูเป็นอาจารย์
๑๐๒ แคะ	- เรียว เปรี๊ยะ ว่องไว
๑๐๓ รอด	- ถึง ทางอีสานออกเสียงเป็น ฮอด

๑๐๔ สรลง

- เดิมเข้าใจว่าได้แก่จังหวัดพิจิตร ซึ่งไม่น่าจะเป็นไปได้ เพราะพิจิตรอยู่ใต้พิษณุโลก (สองแคว) ลงไปการกล่าวชื่อเมืองในจารึกนี้ กล่าวตามลำดับจากเมืองที่อยู่ใกล้สุโขทัย และไกลออกไปตามลำดับคือ “สรลง สองแคว ลุมบาจาย” จารึกหลักที่ ๘ บอกชื่อเมือง เริ่มต้นจากตะวันออก กวาดลงไปทางใต้แล้วไปทางทิศตะวันตกขึ้นไปจนถึงทิศเหนือ คือ สรลง สองแคว (พิษณุโลก) ปากยม (พิจิตร)... เห็นได้ว่า สรลง อยู่สูงกว่าสองแคว หรือมีฉะนั้น สรลง กับ สองแคว ต้องเป็นเมืองแฝดกัน

๑๐๕ สองแคว

- ชื่อพิษณุโลกสมัยโบราณ

๑๐๖ ลุมบาจาย

- น่าจะเป็นชื่อเมืองโบราณอยู่แถบลุ่มแม่น้ำสักมีปรากฏในจารึกหลักที่ ๘

๑๐๗ สคา

- ชื่อเมืองโบราณ เข้าใจว่าอยู่แถวแควป่าสัก

๑๐๘ คนที่

- บ้านโคก อยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง อำเภอเมืองจังหวัดกำแพงเพชร

๑๐๙ พระบาง

- ชื่อเมืองนครสวรรค์ในสมัยโบราณ

๑๑๐ แพรก

- เมืองสรรค์บุรี จังหวัดชัยนาท

๑๑๑ สุพรรณภูมิ

- ชื่อเมืองโบราณอยู่บริเวณจังหวัดสุพรรณบุรีปัจจุบัน

๑๑๒ สมุทรหาเป็นแดน

- สมุทรหากเป็นแดน สมุทรนั้นแหละเป็นแดน

๑๑๓ เมืองมาน

- ชื่อเมืองโบราณ อยู่ระหว่างจังหวัดแพร่กับน่าน

๑๑๔ เมืองพลัว

- ปัจจุบัน คือ อำเภอปัว จังหวัดน่าน

๑๑๕ เมืองขวา

- ปัจจุบัน คือ เมืองหลวงพระบาง

หนังสืออ้างอิงที่ใช้ในการสัมมนา

คณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมถิ่นอีสาน. **การะศัพท์อีสาน ฉบับปณิธานสมเด็จ**. พระนคร : โรงพิมพ์พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐. ๒๒๘ หน้า.

ไตรภูมิพระร่วงของพระยาสิทธิไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๘. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๕. ๓๒๗ หน้า. ภาพประกอบ. ๑๙ ซม. ๓๐.

ไตรภูมิโลกวิเนจย จำลองจากฉบับหลวง. [โดย พระยาธรรมปรีชา (แก้ว)]. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕).

บรรจบ พันธุเมธา. **กาเลหม่านไต**. กรุงเทพฯ : สมาคมภาษาและหนังสือ, ๒๕๐๙. ๓๖๔ หน้า. ภาพประกอบ. แผนที่.

ปรมาณูชิตชิโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมสมเด็จพระ. **ลิลิตเตลงพ่าย**. นครหลวงฯ : บรรณาการ, ๒๕๑๔. ๑๙๗ หน้า.

ประชาภิกรจักร, พระยา (แช่ม บุนนาค). **พงศาวดารโยนก ฉบับหอสมุดแห่งชาติ**. พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ค.ศ. ๑๙๖๑ (พ.ศ. ๒๕๐๔), ๕๘๔ หน้า.

พงศาวดารเหนือ. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๔. ๗๔ หน้า.

พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์พระอธิบายประกอบ, พระนคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๐๕.

มกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **เรื่องเที่ยวเมืองพระร่วง**. มีคำอธิบายของสมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. พระนคร : โรงพิมพ์ธนาคารออมสิน, ๒๔๘๖. ๒๕๕ หน้า. ภาพประกอบ, ฝังแสดง.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๓**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ : ๒๕๑๑.

ลิลิตยวนพ่าย. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๑๗. ๖๔ หน้า.

พจนานุกรมอังกฤษ-เขมร. เรียบเรียงโดย ปา-วณณา ทิก-คาม เลข ๙๕ วิถียุคนธรพนมเปญ ๒๕๑๑. ๑๕๐๒ หน้า.

สงวน โชติสุรัตน์. **อุ้มคำเมือง คู่มือหัตถุภาษาไทยพายัพ**. [โดย แสน เมืองมา]. เชียงใหม่ : ประเทืองวิทยา, ๒๕๑๒. ๔๔ หน้า.

สงวน โชติสุขรัตน์. **อุ้มคำเมือง คู่มือหัตถ์พูดภาษาไทยเหนือและลานนาภาคใต้**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๐๖. ๒๕๒ หน้า.

สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมธโร). **พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง ฉบับปณิธาน สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (ติสฺสมหาเถระ)**. [จัดทำโดย สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมธโร) และคนอื่นๆ]. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕. ๕๒๕ หน้า.

หนังสือเรื่องท้าวฮุ่งหรือเจือง. พระนคร : โรงพิมพ์มิตรไทย, ๒๔๘๖. ๓๙๕ หน้า

Bernard, J.B. **Dictionnaire Cambodgien–Français**. Hongkong : Imprimeries de la Société des Missions Etrangères, 1902. 386 p.

Cushing, J.N. **Shan and English Dictionary**. Rangoon : American Mission Press, 1881. 600 p.

Dictionnaire Cambodgien 2nd ed. Editions de L’Institut Bouddhique, 1951. 2v.

Halliday, R.O. **Mon–English Dictionary**. Rangoon : Mon Cultural Section, Ministry of Union Culture, Government of the Union of Burma, 1955. 512 p.

Judson’s Burmese–English Dictionary. [revised and enlarged by Robert C. Stevenson, and Rev. F.H. Eveleth], Rangoon : Baptist Board of Publications, 1953. 1123 p.

Petit dictionnaire Français–Khmer. Phnom–Penh : Librairie Phnom–Penh, 1967, 1377 p.

Rai Sahip Golap Chandra Borua, Compiler. **Ahom–assamese–English Dictionary**. Published under the authority of the Assam Administration. Calcutta : The Beaptist Mission Press, 1920

ศิลปาคาริกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เอกสารมรดกไทย-เอกสารมรดกโลก*

เมื่อปลายเดือนตุลาคม ๒๕๔๖ นายปองพล อดิเรกสาร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษา-ธิการในฐานะประธานคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยความร่วมมือกับยูเนสโก (องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organizations - UNESCO) ได้รับหนังสือลงวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๔๖ จากผู้อำนวยการ ยูเนสโกแจ้งว่า ยูเนสโกได้ขึ้นทะเบียนศิลปาคาริกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชไว้ในทะเบียน ความทรงจำแห่งโลก (Memory of the World Register) พร้อมกับหนังสือฉบับนี้ ได้แนบ ใบประกาศการขึ้นทะเบียนมาให้ประเทศไทย เนื่องจากเอกสารมรดกของไทยซึ่งยูเนสโกได้ รับรอง ให้เป็นเอกสารมรดกของโลกแล้วนี้ มีคุณค่าต่อชาวโลกเป็นอันมาก ขอแนะนำให้ใส่กรอบ ใบประกาศและติดไว้ในที่แห่งเดียวกับศิลปาคาริกเพื่อให้คนทั่วไปที่มาชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ที่เก็บศิลปาคาริกหลักนี้ไว้ได้ทราบทั่วกัน

การขึ้นทะเบียนเอกสารมรดกที่มีคุณค่าล่านั้นเป็นแผนงานของยูเนสโกเพื่ออนุรักษ์ เอกสารมรดก และเผยแพร่ให้บุคคลทั่วโลกได้รู้จักและเข้าใจเนื้อหาสาระในเอกสารมรดก สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ในการปฏิบัติงาน ในการศึกษาเล่าเรียน และการ เข้าใจแนวคิดปรัชญา และประวัติ เรื่องราวของบุคคล ชุมชน และสังคมที่แตกต่าง เชื้อชาติ และ วัฒนธรรมแต่ก็นับเป็นชาวโลกเดียวกัน ความเข้าใจเรื่องราวในชีวิตของกันและกัน ตั้งแต่ครั้ง อดีตจนถึงปัจจุบันจะเป็นพื้นฐานการสร้างสังคมที่สงบสุข และเอื้อเพื่อช่วยเหลือกันต่อไปจนถึง อนาคต

แผนงานของยูเนสโกเกี่ยวกับการอนุรักษ์และเผยแพร่เอกสารมรดกของโลกนี้มีชื่อภาษาอังกฤษว่า Memory of the World Programme เรียกชื่อในภาษาไทยว่า แผนงานความทรงจำ แห่งโลก มีวัตถุประสงค์ที่จะอนุรักษ์หนังสือและสื่ออื่นๆ ที่ได้มีการผลิตขึ้นในแต่ละสังคมหรือ แต่ละประเทศ ตั้งแต่อดีต-ย้อนหลังไปถึงครั้งแรกที่มนุษย์ได้เริ่มคิดวิธีบันทึกของตน เพื่อ กันลืมหรือเพื่อแจ้งให้ผู้อื่นได้ทราบด้วย วิธีการบันทึก เริ่มจากการเขียนภาพคล้ายของจริง

* ศาสตราจารย์ คุณหญิงแม้นมาส ชวลิต

แล้วได้มีวิวัฒนาการมาเป็นลายลักษณ์ที่เป็นสัญลักษณ์ และเป็นตัวอักษรในลำดับต่อมา วัสดุที่ใช้บันทึกมีหลากหลาย ตั้งแต่แท่งศิลาจารึก เปลือกไม้ ใบลาน กระดาษทำด้วยมือ จนถึงกระดาษที่ทำด้วยเครื่องจักร แผ่นฟิล์ม แผ่นดิสก์ และแผ่นซีดีรอม

วัสดุที่ใช้บันทึกความรู้ก็มีลักษณะเปราะบาง แม้แท่งศิลาก็ยังสึกกร่อน เพราะปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ เช่น แสงแดด ฝน น้ำท่วม ไฟไหม้ แมลงต่างๆ รวมทั้งมนุษย์ มีส่วนทำลายวัสดุเอกสาร ทำให้เนื้อหาในเอกสารนั้นๆ ก็ถูกทำลายไปด้วย การสืบทอดทางปัญญาโดยอาศัยเอกสารจึงไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร จะเหลืออยู่แต่ความทรงจำในตัวบุคคล เมื่อบุคคลนั้นเสียชีวิตไปแล้ว ทรัพย์สินทางปัญญาอันมีค่ามหาศาลก็พลอยสูญหายไปเลย อาจไม่เหลือแม้ในความทรงจำ

นอกจากนั้น เนื่องจากเอกสารมรดกตั้งแต่แรกเริ่มได้เกิดขึ้นในแต่ละกลุ่มเชื้อชาติ กลุ่มภาษาและกลุ่มวัฒนธรรม บางเรื่องมีเนื้อหาที่เป็นประโยชน์แก่คนทั้งโลก แต่คนต่างวัฒนธรรมต่างภาษาก็ไม่อาจทราบได้ ตามอุดมการณ์ซึ่งเกิดภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ และชัดเจนขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ว่าโลกเราเป็นหนึ่งเดียวกัน แม้จะมีหลายเชื้อชาติหลายภาษา และมีวัฒนธรรมหลากหลายแต่เราก็เป็นหนึ่งเดียวกันทั้งโลก

ยูเนสโก ซึ่งเป็นองค์กรหนึ่งในเครือสหประชาชาติ ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการในด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม ให้สร้างความเข้าใจระหว่างกัน โดยใช้หนังสือและสื่ออย่างอื่นที่มีการผลิตขึ้นในโลก ไม่ว่าโดยชาติไหน และภาษาใด วัตถุประสงค์ของยูเนสโกที่ได้รับการประกาศตั้งแต่ปีแรกตั้งองค์กร คือ **หนังสือสำหรับทุกคน**

เมื่อมองย้อนหลังในประวัติการดำเนินงานของยูเนสโก เพื่อการพัฒนาและสร้างเสริมความสงบสุขในโลก จะเห็นได้ว่ามีหนังสือเป็นเครื่องมือสำคัญตลอดมา ความก้าวหน้าครั้งสำคัญมีขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๑๕ (ค.ศ. ๑๙๗๒) ซึ่งยูเนสโกได้ประกาศให้เป็นปีหนังสือสากล (International Book Year) ประเทศไทยได้ร่วมฉลองปีสากล และได้ริเริ่มให้มีสัปดาห์หนังสือแห่งชาติขึ้นเป็นครั้งแรก

ประเทศสมาชิกของยูเนสโกได้เห็นพ้องกันในเรื่องความสำคัญของเอกสารมรดก และอันตรายที่เอกสารมรดกกำลังเผชิญอยู่ จึงได้เห็นพ้องต้องกันให้มีแผนงานความทรงจำแห่งโลก (Memory of the World Programme) ใน พ.ศ. ๒๕๓๙ และจัดให้มีสำนักงานเฉพาะเรื่องนี้ขึ้นเพื่อการประสานงาน ผู้อำนวยการยูเนสโก แต่งตั้งคณะกรรมการระหว่างประเทศที่ปรึกษาแผนงาน (International Advisory Committee) ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเทศสมาชิกคัดเสนอมีจำนวน ๑๔ คน ทำหน้าที่กำหนดหลักเกณฑ์การคัดเลือกเอกสาร กำหนดมาตรฐานของเอกสารมรดกที่จะได้รับการพิจารณาขึ้นทะเบียนเป็นเอกสารมรดกของโลก

ในระดับประเทศ ยูเนสโกได้เสนอให้รัฐบาลแต่งตั้งคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลกทำหน้าที่คัดเลือกเอกสารมรดกของประเทศตามหลักเกณฑ์กำหนดของยูเนสโกพิจารณา ในทางปฏิบัติสำนักงานแผนงานความทรงจำแห่งโลกจะส่งเอกสารให้คณะกรรมการระหว่างประเทศที่ปรึกษาแผนงานพิจารณา คณะกรรมการจะเสนอผลการพิจารณาให้อำนาวยการยูเนสโกลงนามในใบประกาศ และแจ้งให้รัฐสมาชิกผู้เสนอทราบผล

หลักศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลกของประเทศไทยว่าเป็นเอกสารมรดกซึ่งมีคุณสมบัติครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ที่องค์การกำหนด จึงได้นำเสนอประธานคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยความร่วมมือกับยูเนสโก ให้เสนอต่อยูเนสโก เมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๔๖ ได้รับการพิจารณาก่อนการขึ้นตอนจากคณะกรรมการดำเนินงาน แล้วนำเข้าสู่ที่ประชุมคณะกรรมการระหว่างประเทศฯ เมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๔๖ คณะกรรมการระหว่างประเทศฯ ได้เปิดโอกาสให้ผู้แทนจากประเทศไทยชี้แจงประเด็นสำคัญที่ว่าศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมีคุณค่าควรยกขึ้นเป็นเอกสารมรดกของโลกได้ ที่ประชุมได้ลงมติเป็นเอกฉันท์

หลักเกณฑ์การพิจารณา

และมาตรฐานกำหนดความสำคัญของเอกสารในระดับโลก มีโดยย่อดังนี้

๑. เป็นเอกสารมรดกตัวจริงแท้จริง (authenticity) มิใช่สำเนาหรือปลอม ได้มีการพิสูจน์แล้วมีหลักฐานยืนยันได้

๒. มีคุณค่าและความสำคัญในระดับโลก เป็นหนึ่งเดียว ไม่สามารถทดแทนได้ หากเกิดการสูญเสีย หรือสูญหายแล้ว จะเป็นการสูญเสียอย่างหนักแก่มรดกของมนุษยชาติ ได้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ต่อเนื่องกันมาเป็นเวลายาวนาน และมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมโดยเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งของโลก ต้องไม่มีเอกสารอื่นใดเทียบเท่าได้แล้ว

๓. พิสูจน์ได้ และยืนยันได้ว่ามีคุณลักษณะตามกำหนด ๕ ประการดังต่อไปนี้

๓.๑ **ระยะเวลาที่มีการสร้างเอกสารขึ้นนั้น** ระยะเวลาอาจยาวนานไม่สำคัญนัก แต่ควรเป็นเวลาที่มีเหตุการณ์สำคัญ เกิดวิกฤติการณ์ หรือการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เอกสารมรดกนั้นอาจเป็นตัวแทนหรือเครื่องชี้ให้เป็น “การเป็นเอกสารชิ้นแรก”

๓.๒ **สถานที่** สถานที่ซึ่งเอกสารมรดกได้รับการสร้างขึ้นมีความสำคัญมาก เอกสารมรดกนั้นอาจมีข้อความที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของโลก สถานที่ผลิตเอกสารอาจเป็นสถานที่ซึ่งมีความสำคัญต่อเรื่องราวที่กล่าวถึงในเอกสารมรดก อาจมีข้อความพรรณนาสภาพภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อมที่เป็นรูปแบบ เมือง หรือสถาบันที่ได้สูญหายไปแล้วจากโลก

๓.๓ บุคคล บริบททางสังคมและวัฒนธรรมในการสร้างเอกสารมรดกนั้นๆ บ่งบอกพฤติกรรมบางอย่างของมนุษย์ หรือของการพัฒนาด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง หรือสุนทรียศาสตร์ ก่อให้เกิดความก้าวหน้า หรือการเปลี่ยนแปลงยิ่งใหญ่ อาจมีผลด้านสร้างสรรค์ให้แก่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่เป็นหลักของสังคม

๓.๔ เนื้อหาและแก่นของเรื่อง อาจเป็นเนื้อหาทางด้านประวัติศาสตร์เหตุการณ์สำคัญ หรือการพัฒนาทางพุทธิปัญญาในด้านสังคม การเมือง ยุติธรรม การกีฬา หรือศิลปะหรือมนุษยศาสตร์

๓.๕ รูปแบบ และทำนองการสร้างสรรค มีความเด่นโดดเด่นในด้านสุนทรียภาพคุณค่าทางภาษาศาสตร์ เป็นการเสนอแบบอย่างพิเศษ เป็นรูปแบบหรือวัสดุบันทึกซึ่งสูญหายไปแล้ว

๔. คุณสมบัติเฉพาะ อีก ๔ ประการ คือ

๔.๑ ความหายาก เนื้อหา หรือวัสดุบันทึกเนื้อหา เป็นตัวอย่างของรูปแบบที่หายากและที่ยังคงได้รับการรักษาไว้จนถึงปัจจุบัน

๔.๒ ความสมบูรณ์ของเนื้อหาที่ปรากฏอยู่บนวัสดุที่ใช้บันทึก มิใช่เพียงบางส่วนไม่มีการชำรุด หรือแก้ไข เปลี่ยนแปลง ซ่อมแซม

๔.๓ ความทนทาน ไม่เสี่ยงต่อการเสื่อมสลาย ได้รับการปกป้อง ระวังรักษาอย่างดี

๔.๔ โครงการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ คู่ควรกับความสำคัญของเอกสารมรดก มียุทธศาสตร์ชัดเจนในการอนุรักษ์ และเผยแพร่ให้คนเข้าถึง

การนำเสนอศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชต่อยูเนสโก

คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลกของประเทศไทย ซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ และมีประสบการณ์ยาวนานเกี่ยวกับเอกสารมรดกของไทยทุกรูปแบบ ตั้งแต่แรกมีในประวัติศาสตร์ของไทย ได้พิจารณาศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ตามหลักเกณฑ์ของยูเนสโกดังกล่าวข้างต้น คณะกรรมการนี้มีผู้ชำนาญด้านจารึกและอักษรโบราณเป็นที่รู้จักในนานาประเทศคือ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านหนังสือตัวเขียนและจารึกของหอสมุดแห่งชาติ ดร.ม.ร.ว.รจยา อาภากร ผู้มีประสบการณ์ยาวนานในด้านการอนุรักษ์เอกสารมรดกของไทย นายสมชาย ณ นครพนม นักโบราณคดีผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนครได้ร่วมกันวิเคราะห์เนื้อหาของจารึกในแง่มุมต่างๆ ตามข้อกำหนดของยูเนสโก ได้ศึกษาเอกสาร เช่น หนังสือ เรื่อง ๗๐๐ ปีลายสือไทย โดย ศาสตราจารย์ กำธร สติรกุล ผู้เชี่ยวชาญด้านตัวอักษรของชาติต่างๆ โดยเฉพาะ

ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หนังสือของนักประวัติศาสตร์ชาวต่างประเทศที่ศึกษาประวัติศาสตร์ไทยแบบเข้ม เช่น ดร.เดวิด เค ไวแอท (David K. Wyatt) หนังสือของ ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ นักวิชาการที่กล่าวว่า ศิลปจาริกสุโขทัยหลักที่หนึ่งนั้นเป็นจารึกซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (ดูรายการบรรณานุกรมแนบท้าย) รายงานการศึกษาวิจัย เรื่อง การตรวจพิสูจน์ศิลปจารึกหลักที่ ๑ ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ โดย นางจิราภรณ์ อธิษะนาถ นักวิทยาศาสตร์ ฝ่ายอนุรักษ์ศิลปวัตถุ กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร เป็นต้น

ในการนำเสนอเอกสารมรดกต่อยูเนสโกนั้น ประเทศสมาชิกหรือองค์กรที่ต้องการนำเสนอจะต้องกรอกข้อความอธิบายตามหลักเกณฑ์กำหนดลงในแบบกรอกข้อความซึ่งยูเนสโกกำหนดคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลกของประเทศไทย ได้ร่วมกันจัดทำคำชี้แจง ข้อไหนต้องให้ข้อมูลลึกซึ้งและรายละเอียดที่ไม่ทราบกันทั่วไปก็ขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิเฉพาะด้านเป็นผู้ชี้แจง เช่น ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ให้รายละเอียดเกี่ยวกับคุณลักษณะพิเศษของลายสือไทย นายสมชาย ณ นครพนม ให้ภาพถ่ายและมาตรการในการอนุรักษ์ศิลปจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งปัจจุบันอยู่ในความดูแลของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร ม.ร.ว.รจยา อาภากร เสนอแนะประเด็นหลักที่ควรชี้แจงเพิ่มเติม โดยเฉพาะกรณีถูกกล่าวหาว่าเป็นศิลปจารึกที่สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๔ ศาสตราจารย์ ดร.อดุลย์ วิเชียรเจริญ อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร ผู้เคยดำรงตำแหน่งในคณะกรรมการบริหารของยูเนสโก ได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับความสำคัญของศิลปจารึกหลักนี้ ซึ่งนักประวัติศาสตร์ไทย ชาวต่างประเทศ เช่น นาย ดับเบิลยู. เอ. อาร์. วูด (W.A.R. Wood) ได้เคยเขียนไว้ในหนังสือ A History of Siam พรรณนาถึงสุโขทัยว่าเป็น “A mighty state” ซึ่งได้มีการติดต่อกับประเทศจีนสมัยพระเจ้ากุบไลข่าน นักวิชาการชาวอังกฤษชื่อ เรจินัลด์ เลอ เมย์ (Reginald le May) ได้กล่าวเปรียบเทียบศิลปจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชว่าเท่ากับ “The Magna carta of Siam”

ข้อสรุปคำชี้แจงในแบบกรอกข้อความเสนอเอกสารมรดกต่อยูเนสโก ดังนี้

๑. ความเป็นเอกสารตัวจริงของจริง พิสูจน์ได้โดยข้อเท็จจริงที่ว่า นับแต่ปีที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงค้นพบศิลปจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๖ ได้มีนักวิชาการประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ทั้งชาวไทยและต่างประเทศหลายท่านได้ศึกษาวิเคราะห์ตีความแปลเป็นภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส ตลอดเวลาเกือบร้อยปีที่ผ่านมา เช่น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์

นาย เอ.บี. กริสเวลด์ (A.B. Griswold) เป็นต้น การที่มีบางคนกล่าวว่า เป็นจารึกที่ทำขึ้นในรัชกาลที่ ๔ นั้น ก็ได้มีการศึกษาข้อกล่าวหาทุกข้อ และชี้แจงในที่ประชุมทางวิชาการแล้ว นอกจากนี้ยังมีการตรวจพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับอายุของศิลา และรอยจารึกอีกด้วย

๒. ความสำคัญของเนื้อหาสาระ ข้อความในศิลาจารึกแบ่งเป็น ๓ ตอน ตอนแรก (บรรทัดที่ ๑-๑๘) เป็นพระราชประวัติตอนแรกเริ่ม ตอนที่สอง (ตั้งแต่บรรทัดที่ ๑๘ จนถึงบรรทัดที่ ๘ ของด้านที่ ๔) พรรณนารายละเอียดของสุโขทัย ทั้งในสภาพภูมิศาสตร์ การปกครอง และสังคม ตอนที่สาม (ตั้งแต่บรรทัดที่ ๘ ถึงบรรทัดที่ ๒๔ ของด้านที่ ๔) กล่าวถึงพระปรีชาสามารถในด้านประดิษฐ์อักษรไทยและการขยายพระราชอาณาเขต

๓. ความสำคัญในระดับโลก มีข้อความแสดงถึงคุณค่าทางด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ซึ่งมีคุณค่าต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ไม่เฉพาะสำหรับประเทศไทยเท่านั้น คือ

๓.๑ การปกครองโดยธรรม ไม่ข่มเหงไพร่ฟ้า ให้ความยุติธรรมทั่วหน้า ให้โอกาสในการร้องทุกข์

๓.๒ เสรีภาพในการค้า และเศรษฐกิจการตลาด ชาวสุโขทัยประสงค์จะค้าขายสินค้าใดๆ ก็ย่อมทำได้ ได้รับการสนับสนุนโดยรัฐไม่เก็บภาษีการค้า

๓.๓ สิทธิของปวงชน เช่น สิทธิในการครอบครองสมบัติที่ตนหามาได้ สิทธิในการร้องทุกข์ และสิทธิในการมีส่วนร่วมในการปกครองบ้านเมือง

๔. ศรัทธาในพุทธศาสนา สุโขทัยเป็นรัฐพุทธศาสนา พ่อขุนทรงนับถือพระพุทธศาสนา แต่ยังรักษาไว้ซึ่งความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับเทพดาอารักษ์ผสมผสานกับนิยายที่นับถือในศรีลังกา เป็นแนวคิดใหม่ที่เป็นสากล จารึกได้บรรยายถึงความเคร่งครัดในศีลในธรรมของชาวสุโขทัย ในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาโดยการสร้างวัด สร้างพระพุทธรูปมากมาย ถือศีลในวันพระ ทอดกฐินเมื่อออกพรรษา

๕. เสรีภาพในการแสดงออกโดยใช้ภาษาเขียนของชาติ ศิลาจารึกเป็นประจักษ์พยานที่หาได้ยากมาก ในการก้าวเข้าสู่วัฒนธรรมการเขียนโดยใช้ตัวอักษรของชาติ นับเป็นการประกาศเสรีภาพในการแสดงออกซึ่งความรู้สึก ความคิด และเรื่องราวของประเทศ ไม่ต้องพึ่งพาอาศัยตัวอักษรของขอมซึ่งมีอิทธิพลอยู่ในแหลมสุวรรณภูมิเมื่อ ๗๐๐ ปีที่ผ่านมาแล้ว ตัวอักษรไทยของพ่อขุนรามคำแหง นอกจากใช้กันในสมัยสุโขทัยแล้ว ยังแพร่หลายไปยังที่อื่นด้วย เนื่องจากตัวอักษรไทยสร้างขึ้นตามแบบอย่างอักษรอินเดียโบราณ ซึ่งได้สืบทอดจากอักษรกรีกโบราณ จึงนับว่าได้มีส่วนทำให้อักษรโบราณเหล่านั้นมีชีวิตอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน แม้จะมีความแตกต่างตรงที่ได้นำมาใช้และสร้างตัวพยัญชนะและสระเพิ่มเติมรวมทั้งรูปวรรณยุกต์ให้สอดคล้องกับธรรมชาติของคำไทย

๖. ความสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ที่กำหนดโดยยูเนสโก

๖.๑ กาลเวลา ศิลปจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้มีการสร้างขึ้นพร้อมกับจารึกอื่นอีก ๓ หลัก ปรากฏว่าจารึกนี้เป็นหลักเดียวเท่านั้น ที่คงอยู่มาตลอดกว่า ๗๐๐ ปี จารึกได้กล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญในประวัติของสุโขทัยที่เข้าสู่อการเปลี่ยนแปลงในทางดีในช่วงเวลาที่พวกมอญถูกรุกรานลงมาจากทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อาณาจักรมอญและขอมกำลังเสื่อมอำนาจลง คนไทยบางกลุ่มได้สร้างรัฐของตนขึ้นในอัสสัม และทางตอนเหนือของพม่าแต่ไม่ได้เป็นอาณาจักรรุ่งเรืองมาจนทุกวันนี้ กลุ่มไทยที่สร้างเชียงใหม่ใหม่นั้นพ่อขุนรามคำแหงก็ได้มีส่วนร่วมในการสร้างและเชียงใหม่ก็ได้รุ่งเรืองมาพร้อมกัน การสร้างอักษรไทยและศิลปจารึกนับเป็นเหตุการณ์สำคัญที่วางรากฐานวรรณกรรมและสังคมการอ่านเขียนของไทย

๖.๒ สถานที่ ศิลปจารึกหลักนี้ตั้งอยู่ใกล้กับพระแท่นมณีศิลปาตรในสุโขทัยเมืองเก่า ซึ่งยูเนสโกได้ขึ้นทะเบียนว่าเป็นมรดกโลก (World Heritage Site) คำพรรณนาเกี่ยวกับภูมิสถาน และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เป็นประจักษ์พยานของความยิ่งใหญ่ ที่ทำให้สุโขทัยมีคุณสมบัติตามหลักเกณฑ์กำหนด สถานที่มรดกโลก

๖.๓ บุคคล พ่อขุนรามคำแหงมหาราชนับเป็นบุคคลสำคัญยิ่ง ได้มีส่วนสร้างสรรค์ประวัติการณ์และวัฒนธรรมของโลก นอกจากนี้ยังทรงเป็นพุทธศาสนิกชน และทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้สืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้

๖.๔ เนื้อหาและแก่นของเรื่อง ศิลปจารึกได้บรรจุเนื้อหาสาระซึ่งมีความเป็นสากล เช่น ความก้าวหน้าทางความคิดด้านอุดมการณ์ทางการเมือง การปกครอง ซึ่งทันสมัยอยู่ตลอดกาลและไม่จำกัดเขตแดน การสร้างภาษาเขียนทำให้มีโอกาสด้านการศึกษาเล่าเรียนอย่างกว้างขวาง การปกครองในรูปแบบธรรมราชา การให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนในการมีส่วนร่วมในการปกครองบ้านเมือง เสรีภาพในการร้องทุกข์ เสรีภาพในการเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่หามาได้ เหล่านี้ล้วนเป็นแนวคิดและการปฏิบัติที่ไม่ปรากฏในประเทศอื่นในสมัยเดียวกัน ในเวลา ๗๐๐ กว่าปีก่อนที่สหประชาชาติจะเกิดขึ้น และได้ประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

๖.๕ รูปแบบและทำนองเขียน ศิลปจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเป็นตัวอย่างแบบฉบับทั้งในด้านความสวยงามของแท่งศิลาและของตัวอักษรที่เขียนอย่างเป็นระเบียบแสดงถึงความภาคภูมิใจและความเฉลียวฉลาดสามารถของผู้สร้าง สำนวนภาษา ทำนองเขียนเรียบง่าย กระชับ มีพลังและความเคร่งขรึม สอดคล้องเหมาะสมกับการประกาศเหตุการณ์ยิ่งใหญ่ของชาติ

๗. ความสอดคล้องกับเงื่อนไขกำหนดของยูเนสโก ๔ ประการ

๗.๑ ความหายาก ศิลาจารึกหลักนี้ เป็นจารึกภาษาไทยที่เก่าที่สุด รูปแบบตัวอักษรการเรียงเรียง และเนื้อหา นับเป็นเด่นโดดเด่นไม่มีจารึกและข้อเขียนบนวัสดุอย่างอื่นจะเทียบได้อีกแล้วทั้งในอดีตและปัจจุบัน

๗.๒ ความสมบูรณ์ ไม่มีรอยแตกหักของจารึก ตัวอักษรยังคงอ่านได้ง่ายตลอดทั้งหลัก

๗.๓ ความเสี่ยงต่ออันตราย ศิลาจารึกได้รับการดูแลอย่างดี เก็บไว้ในอาคารที่มีการควบคุมอุณหภูมิ มียามเฝ้าระวังตลอด ๒๔ ชั่วโมง

๗.๔ โครงการบริหารจัดการ ศิลาจารึกอยู่ในความดูแลของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เป็นไปตามพระราชบัญญัติ การคุ้มครองโบราณสถาน ศิลปะและโบราณวัตถุ ซึ่งตราขึ้นตามกฎหมายมาตรฐานสากล มีแผนงานป้องกันในกรณีเกิดไฟไหม้ น้ำท่วม สงคราม การก่อการร้าย และอื่นๆ ที่เป็นอันตรายต่อศิลาจารึก

๘. รายละเอียดเกี่ยวกับการคุ้มครองตามกฎหมาย

๘.๑ เจ้าของ รัฐบาลเป็นเจ้าของและได้มอบอำนาจการดูแลให้แก่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

๘.๒ การเข้าถึง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เปิดให้ประชาชนเข้าชมได้สัปดาห์ละ ๕ วัน มีค่าเข้าชมคนละ ๔๐ บาท ซึ่งคนไทยทั่วไปสามารถจ่ายได้ ได้มีการจัดพิมพ์ข้อความในจารึกเผยแพร่ โดยพิมพ์ตัวอักษรเดิม และตัวอักษรที่ปริวรรตเป็นปัจจุบัน มีคำอธิบายศัพท์ มีการแปลเป็นภาษาฝรั่งเศส และภาษาอังกฤษ ในโอกาสฉลอง ๗๐๐ ปีลายสือไท ได้มีเอกชนขออนุญาต จัดทำศิลาจารึกจำลองขนาดเล็กแจกโรงเรียนต่างๆ

๘.๓ ลิขสิทธิ์ ข้อความในศิลาจารึกเป็นสมบัติสาธารณะของรัฐ ผู้จัดพิมพ์เผยแพร่เฉพาะข้อความบนจารึก ไม่ต้องจ่ายค่าลิขสิทธิ์ แต่ถ้าจะพิมพ์คำอ่านที่ใช้ตัวอักษรปัจจุบันซึ่งหอสมุดแห่งชาติจัดทำขึ้น โดยมารยาทควรต้องขออนุญาต

๘.๔ การบริหารจัดการ มีคณะกรรมการที่รับผิดชอบ ดังนี้ :

- ก. มีคณะกรรมการอำนวยการว่าด้วยมาตรฐานการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
- ข. คณะกรรมการของกรมศิลปากร ว่าด้วยการบริหารจัดการสมบัติวัฒนธรรม

๘.๕ เรื่องอื่นๆ ตามกฎหมายว่าด้วยโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถาน พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕ การจำลองศิลาจารึกตามขนาดจริงจะกระทำมิได้

๙. องค์การที่รับผิดชอบข้อมูลเกี่ยวกับจารึก

๙.๑ **เจ้าของ ผู้ดูแล** กระทรวงวัฒนธรรมเป็นผู้รับผิดชอบ ดูแล ทำหน้าที่ ประหนึ่งเจ้าของ

๙.๒ **คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลก** คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยความร่วมมือกับยูเนสโก ได้แต่งตั้งคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลกชุดปัจจุบัน เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๕ คณะกรรมการฯ ได้มีการประชุมเดือนละครั้งเพื่อการคัดเลือกเอกสารมรดกของไทย ที่สมควรเสนอยูเนสโก ให้ขึ้นทะเบียนเป็นเอกสารมรดกของโลก

๑๐. **คำชี้แจงเพิ่มเติม** คณะอนุกรรมการกลั่นกรองข้อเสนอ ในคณะกรรมการระหว่างประเทศว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลกได้ขอรายละเอียดเพิ่มเติม เพื่อการสนับสนุนความสำคัญในระดับเอกสารมรดกโลก คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลกของประเทศไทย ได้ส่งข้อความเพิ่มเติมโดยสรุป ดังต่อไปนี้

๑๐.๑ **ความสำคัญของอักษรไทย** เปรียบเทียบกับอักษรของชาติอื่นๆ การยอมรับและการนำไปใช้ในประเทศอื่น

ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ ผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดี และภาษาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กล่าวว่า ตัวอักษรไทยได้แบบอย่างจากอักษรเทวนาครีและอักษรพราหมี ซึ่งสืบทอดจากตัวอักษรที่พวกอารยันใช้อยู่ในราว ๓๐๐-๔๐๐ ปี ก่อนพุทธกาล จึงมีความสำคัญยิ่งในการสืบทอดตัวอักษรโบราณ เข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งนอกจากสุโขทัยแล้ว ก็มีการใช้ในล้านนา ล้านช้าง (สาธารณรัฐประชาชนลาวในปัจจุบัน) และรัฐฉาน หรือไทยใหญ่ในพม่า

ศาสตราจารย์ กำธร สติรกุล ผู้เชี่ยวชาญตัวอักษรตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบันกล่าวไว้ในหนังสือ “๗๐๐ ปี ลายสือไท” ว่า ตัวอักษรพ่อขุนรามคำแหงมหาราช มีการใช้ และเป็นแบบอย่างตัวอักษรลาว กัมพูชา และพม่า

ดร.ม.ร.ว. รุจยา อาภากร ผู้เชี่ยวชาญด้านอนุรักษภูมิปัญญาไทย ชี้แจงว่า นักภาษาศาสตร์ระดับระหว่างประเทศ ได้แบ่งกลุ่มภาษาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็น ๔ กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มจีน-ทิเบต, กลุ่มไทหรือไต, กลุ่มมอญ-เขมร (หรือออสโตรเอเชียติก) และกลุ่มมาเลย์-โพลินีเซียน (หรือออสโตรเนเซียน) กลุ่มภาษาไทหรือไต รวมภาษาที่ใช้ในชนเผ่าไทที่อยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เช่น ลาวโซ่ง ไทยดำ ไทยพวน ลาว และผู้ไทย ในสาธารณรัฐประชาชนลาว และเวียดนาม ไทยใหญ่ ไทยเขิน ในเมียนมาร์ ไทยลื้อ ในเมียนมาร์และยูนาน ประเทศจีน ระบบการเขียนหนังสือไทยของพ่อขุนรามคำแหงนั้นเป็นตัวแทนภาษาไทยที่ใช้ในกลุ่มไททั้งหมดมีอิทธิพลเหนือการเขียนของไทยอาหมในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย ไทเม้า ไทเหนือ และไทเดฮอง ในเมียนมาร์ และยูนาน มีตัวพยัญชนะ สระ และรูปวรรณยุกต์

ที่ใช้แทนเสียงในภาษาไทยได้ครบถ้วน และนำมาประกอบเป็นคำได้สะดวก ต่างกับตัวเขียนภาษาจีนซึ่งพัฒนาจากภาพของจริง วัฒนธรรมการใช้ตัวอักษรเพื่อการเขียนได้แพร่หลายไปทั่วแหล่งอารยธรรมตามลุ่มแม่น้ำโขง ทำให้สามารถบันทึกความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของแต่ละสังคมลงในใบลาน ลงในกระดาษที่ทำด้วยมือ และแท่งศิลา ทั้งในด้านพุทธศาสนา และความรู้ทางวิชาการอื่นๆ สืบทอดมาได้จนถึงทุกวันนี้

๑๐.๒ ความสำคัญของเนื้อหา ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงให้ข้อความเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชนเผ่าไททั้งหมด ให้ทราบถึงภูมิปัญญาไทยในด้านเกษตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ระบบการปกครองแบบธรรมราชา สิทธิของคนไทยในการร่วมปกครองบ้านเมือง ในทรัพย์สินส่วนตัว ในการร้องทุกข์ และได้รับการไต่สวนอย่างยุติธรรม สิทธิในการนับถือศาสนา สิทธิในหนันทนาการ สำหรับสังคมหรือเมืองอื่นที่ได้ทำสงครามกัน เมื่อเป็นผู้แพ้ และต้องการความช่วยเหลือให้ตั้งตัวได้ใหม่ ก็จะได้รับความช่วยเหลือ เชลยศึกได้รับความปรานี ไวชีวิต

ที่กล่าวมาทั้งหมดโดยสังเขปนั้น แสดงให้เห็นถึงหลักการ กระบวนการ และวิธีการวินิจฉัยคุณค่าเอกสารมรดกที่ได้รับการเสนอให้ยูเนสโก พิจารณาขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก คณะกรรมการระหว่างประเทศที่ปรึกษาแผนงานความทรงจำแห่งโลก และคณะอนุกรรมการกลั่นกรองเบื้องต้น พิธีพินในการให้ได้รับข้อมูล และคำชี้แจงตามหลักเกณฑ์จนเป็นที่พอใจ

หลังจากการติดต่อทางการเอกสาร ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๕๖ แล้ว คณะกรรมการแห่งชาติของประเทศไทยว่าด้วยความร่วมมือกับยูเนสโก ก็ได้รับเชิญให้เข้าร่วมฟังการพิจารณาข้อเสนอของประเทศต่างๆ ในฐานะผู้สังเกตการณ์ และได้รับโอกาสให้ชี้แจงเพิ่มเติมด้วยวาจาต่อที่ประชุม ณ เมือง กดานซ์ (Gdansk) ประเทศโปแลนด์ ระหว่างวันที่ ๒๙-๓๐ สิงหาคม ๒๕๕๖ ซึ่งเป็นการประชุมครั้งที่ ๖ ของคณะกรรมการชุดนี้

ผู้แทนจากประเทศไทยมีสามคนคือ นางสาวตรี สุวรรณสถิตย์ รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ในฐานะเลขาธิการคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยความร่วมมือกับยูเนสโก ศ.ดร.อดุลย์ วิเชียรเจริญ ผู้ทรงคุณวุฒิในด้านกิจการของยูเนสโก และ ศ. คุณหญิงแมนมาส ชวลิต ประธาน คณะกรรมการแห่งชาติ ว่าด้วยแผนงานความทรงจำแห่งโลกของประเทศไทย

ในการประชุมครั้งนี้ มีเอกสารมรดกซึ่งประเทศต่างๆ นำเสนอเพื่อการขึ้นทะเบียนเอกสารมรดกโลก ๔๓ รายการ คณะกรรมการพิจารณาแล้ว ลงมติสนับสนุนการจดทะเบียน ๒๓ รายการ ซึ่งมีเอกสารมรดกของไทยรวมอยู่ด้วย

คณะกรรมการระหว่างประเทศฯ นำเสนอผลการพิจารณาต่อผู้อำนวยการยูเนสโกซึ่งได้ลงนามรับรอง เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๖

สัญลักษณ์แผนงานความทรงจำแห่งโลก
เอกสารมรดกซึ่งยูเนสโกรับรองแล้วว่ามีคุณค่าในระดับระหว่างประเทศ
จะได้รับอนุญาตให้ใช้สัญลักษณ์นี้ได้

แผนงานของยูเนสโกว่าด้วย “ความทรงจำแห่งโลก”
เพื่ออนุรักษ์เอกสารมรดกภูมิปัญญาแห่งโลก ในรูปแบบที่หลากหลาย
Unesco’s “Memory of the World” Programme to Safeguard
the Documentation Heritage

MEMORY OF THE WORLD

 Documentary heritage reflects the diversity of languages, peoples and cultures.

It is the mirror of the world and its memory. But that memory is fragile. Every day, fragments, if not entire sections, of the documentary heritage disappear for ever.

To guard against collective amnesia, it must remain our aim and hope to preserve manuscripts and other rare and valuable archive and library material existing in any form, whether written, audio-visual or electronic, and to ensure their wider dissemination. For this reason, UNESCO has launched a vast and ambitious programme entitled “Memory of the World”.

Please make your contributions payable to: UNESCO “Memory of the World” (Ref 408 TNC IG)

THE WORLD

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture

7, place de Fontenoy
75352 Paris 07 SP

1, rue Miollis
75732 Paris cedex 15

Tel : +33 (0)1 45 68 10 00
Fax : +33 (0)1 45 67 16 90

**The Assistant Director-General for
Communication and Information**

Ref: CI/INF/ABID/03/96/1

16 OCT 2003

Dear Mr Adireksarn,

It is with pleasure that I inform you that, upon the recommendation of the International Advisory Committee of the "Memory of the World" Programme, at its sixth meeting held in Gdansk, Republic of Poland, from 28 to 30 August 2003, the Director-General has decided to include in the "Memory of the World" Register:

the King Ram Khamhaeng Inscription

held by the National Museum, Bangkok. On this occasion, I have the pleasure to send you herewith the certificate signed by the Director-General testifying this inscription.

The inclusion of this documentary heritage in the "Memory of the World" Register reflects its exceptional value and calls for it to be protected for the benefit of all humanity. It also offers an excellent opportunity for drawing attention to the importance of the collective memory and the need to safeguard it and to enable as many people as possible to have access to it.

You may wish to celebrate the designation of the King Ram Khamhaeng Inscription as part of the "Memory of the World" by affixing a plaque which could be unveiled at a special ceremony at the National Museum.

Yours sincerely,

Abdul Waheed Khan

Mr Pongpol Adireksarn
Chairman
Thai National Commission for UNESCO
Ministry of Education, Rajadamnoen Nok Avenue
Dusit, Bangkok 10300
Kingdom of Thailand

cc: Permanent Delegation of the Kingdom of Thailand
UNESCO Office Bangkok
Prof. Khunying Maenmas Chavalit, Chairperson, Memory of the World National
Committee of the Kingdom of Thailand

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช หรือศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ เป็นจารึกหลักแรกที่ใช้ภาษาไทยและตัวอักษรไทย ซึ่งพ่อขุนรามคำแหงทรงประดิษฐ์ขึ้นเป็นต้นเค้าของตัวอักษรและวิธีเขียน หนังสือไทยในปัจจุบัน โดยมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบ้างแต่ยังคงเอกลักษณ์เดิม

ศิลาจารึกหลักนี้มีลักษณะเป็นแท่นหินรูปสี่เหลี่ยม ยอดกลมมน สูง ๑ เมตร ๑๑ เมตร หน้า ๓๕ เซนติเมตร เป็นหินชนวนสีเขียรมีจารึกทั้ง ๔ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๓๕ บรรทัด ด้านที่ ๒ มี ๒๕ บรรทัด ด้านที่ ๓ มี ๒๗ บรรทัด และด้านที่ ๔ มี ๒๗ บรรทัด ทุกหน้ามีรอยชำรุด ชีตซ้อน และถูกกระแทะเนื่องจากทิ้งร้างเป็นเวลานานหลายร้อยปีก่อนที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในสมัยที่ทรงผนวชและเสด็จจุดธูปไปสุโขทัยเมืองเก่า ทรงพบศิลาจารึกแท่งนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๖ มีข้อความปรากฏในสมุดจดหมายเหตุของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ว่า “เมื่อศักราช ๑๑๙๕ ปีมะเส็ง เบญจศก จะเสด็จขึ้นไปประภาสเมืองเหนือ มีศักราชเจดีย์ฐานต่าง ๆ... ทรงพบ “เสาศิลา” ที่มาแต่เมืองสุโขทัย มีข้อความเกี่ยวกับหนังสือไทยแรกมีขึ้นในเมืองนั้น โปรดเกล้าฯ ให้นำพร้อมกับพระแท่นมนังคศิลา ลงมาไว้ที่วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) ซึ่งทรงประทับอยู่ เมื่อเสด็จมาประทับที่วัดบวรนิเวศ ก็โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายมาไว้ที่วัดนั้นด้วย” คงจะได้ทรงศึกษาตัวอักษรและข้อความระหว่างนั้น ครั้นเสด็จเสวยราชย์แล้วโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายไปไว้ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตั้งไว้ที่ศาลารายข้างด้านเหนือพระอุโบสถหลังที่สองนับจากตะวันตก จนถึง พ.ศ. ๒๔๖๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายมารวมกับศิลาจารึกหลักอื่นๆ ที่ได้พบภายหลังเก็บไว้ที่ตึกถาวรวัตถุหน้าวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ให้อยู่ในความดูแลของหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร (หอสมุดแห่งชาติปัจจุบัน) ต่อจากนั้นมีการย้ายที่เก็บอีกหลายครั้ง จนในปัจจุบันเก็บอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร

การอ่านจารึก

ผู้อ่านจารึกได้เป็นคนแรกคือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เข้าใจว่าคงเริ่มพยายามศึกษาตั้งแต่ครั้งยังทรงผนวชอยู่ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจารึกนั้นโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงเป็นแม่กองคณะนักปราชญ์ราชบัณฑิตช่วยกันคัดตัวอักษรจากแผ่นศิลาจารึกลงบนแผ่นกระดาษ ดังปรากฏตัวอย่างหน้าแรกที่พระราชทานเซอร์ ยอห์น โบว์ริง (John Bowring) เอกอัครราชทูตอังกฤษ และได้รับการตีพิมพ์ในหนังสือ The Kingdom and People of Siam ของ เซอร์ จอห์น โบว์ริง นอกจากนี้ยังได้พระราชทานราชทูตฝรั่งเศสชุดหนึ่งด้วย

การคัดสำเนาศิลปจารึกหลักนี้มีหลายครั้ง และมีการตีพิมพ์คำอ่านครั้งแรกในหนังสือ วรรณานตตอนที่ ๓๖ เดือนกันยายน ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐) หน้า ๓๕๔๓-๓๕๗๗ ให้ชื่อเรื่องว่า “อภินิหารการประจักษ์” ต่อมาเมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ขณะทรงดำรงตำแหน่งสภานายกหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ได้ทรงรวมเรื่องศิลปจารึกเกี่ยวกับสุโขทัยไว้ในหนังสือชุดประชุมพงศาวดาร พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๕๗

ต่อมาเมื่อหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครได้จ้างศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ (Goerge Coedes) เป็นบรรณารักษ์ใหญ่ คณะกรรมการหอพระสมุดฯ ได้มอบหมายให้ท่านเป็นผู้ตรวจค้นสอบสวนอ่านแปลศิลปจารึกภาษาต่างๆ ที่หอพระสมุดได้รวบรวมไว้ ได้พิมพ์คำอ่านศิลปจารึกสุโขทัยหลายหลัก รวมทั้งศิลปจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ ในงานทำบุญฉลองอายุครบ ๔ รอบ ของพระยาราชนกุล (อวบ เปาโรหิตย์) เรียกหนังสือนี้ว่า “ประชุมจารึกสยามภาคที่ ๑ จารึกสุโขทัย มีทั้งภาษาไทยและภาษาฝรั่งเศส”

มีนักโบราณคดี และนักวิชาการชาวต่างประเทศหลายท่านอ่านและตรวจสอบศิลปจารึกหลักนี้หลายท่านดังปรากฏในหนังสือ “ศิลปจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ จารึกพ่อขุนรามคำแหง” ที่หอสมุดแห่งชาติจัดพิมพ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐

นักปราชญ์ไทยที่ได้ศึกษาจารึกหลักนี้อย่างลึกซึ้งหลายท่าน เช่น ศาสตราจารย์ ฉ่ำทองคำวรรณ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร นายประสาร บุญประคอง นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์ นายเทิม มีเต็ม เจ้าหน้าที่อ่านจารึกของหอสมุดแห่งชาติ และศาสตราจารย์ กำธร สติรกุล ผู้เชี่ยวชาญด้านตัวอักษรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ศิลปจารึกหลักที่ ๑ จริงหรือปลอม

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ ได้แสดงปาฐกถาที่สยามสมาคมฯ และต่อมาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ใจความว่า ศิลปจารึกหลักที่ ๑ เป็นผลงานสร้างขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ ๔ กรุงรัตนโกสินทร์ และแสดงคำอุทิศว่า การค้นคว้าอันนี้มอบให้นักปราชญ์ที่ฉลาดที่สุดที่สามารถปลอมศิลปจารึกนี้ขึ้นมาได้ในสมัยรัชกาลที่ ๔

นอกจากนี้ในปีเดียวกันยังมีนักประวัติศาสตร์ชื่อ ไมเคิล วิกเกอรี (Michael Vickery) เสนอบทความที่ออสเตอร์เลีย ว่าน่าสงสัยว่าจารึกหลักที่ ๑ อาจจะได้เขียนขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๙

เพื่อขจัดความสงสัย สยามสมาคมแห่งประเทศไทยได้เชิญนักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์ รวม ๓ ท่าน คือ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ศาสตราจารย์ ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล และ ม.ร.ว. ศุภวัฒน์ เกษมศรี มาร่วมแสดงการคิดวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๑ และได้กราบทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา

(พระอิสริยยศขณะนั้น) ทรงเป็นองค์ประธานการอภิปราย ณ ห้อง ๓๑๐๔ ตึกศูนย์รวม ๓ มหาวิทยาลัยศิลปากร สมาคมได้จัดพิมพ์เอกสารการอภิปรายครั้งแรกเมื่อเดือนมีนาคม ๒๕๓๒ มีภาพถ่ายประกอบได้บันทึกเสียงการอภิปรายไว้ด้วย

เนื่องจากในปัจจุบัน ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เพื่อวิเคราะห์หาอายุของหินตลอดจน อายุของรอยขีดข่วนบนแผ่นหินได้ก้าวหน้ามาก สามารถนำมาใช้พิสูจน์อายุของหินที่ใช้ ในการจารึกได้ นางจิราภรณ์ อริณยะนาถ นักวิทยาศาสตร์ฝ่ายอนุรักษ์ศิลปวัตถุของกอง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากรจึงได้วิเคราะห์หาอายุหินที่ใช้จารึกดังปรากฏในข้อความ เผยแพร่ในวารสาร SPAFA Digest ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓, ค.ศ. ๑๙๙๐ เป็นการตรวจพิสูจน์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๒

นอกจากศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแล้ว ต่อมาเมื่อมีการค้นพบหลักศิลา จารึกภาษาไทยสมัยสุโขทัยเพิ่มขึ้นอีกหลายหลัก นักโบราณคดีจึงได้กำหนดจารึกพ่อขุน รามคำแหงว่าเป็นศิลาจารึกหลักที่ ๑ ซึ่งจารึกเมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๕ เป็นจารึกหลักแรกที่เขียนภาษา ไทยด้วยตัวอักษรไทย ตามที่มีบอกไว้ในด้านที่ ๔ บรรทัดที่ ๘ ว่า “...เมื่อก่อนลายสีไทนี้ปมี ๑๒๐๕ ศก ปิมะแม พ่อขุนรามคำแหงหาใครใจในใจใส่ลายสีไทนี้ ลายสีไทนี้ จึงมี...” จารึกที่มีมา ก่อนหน้านี้ใช้ตัวอักษรขอม เขียนภาษาเขมรบ้าง สันสกฤตบ้าง ที่เขียนภาษาไทยมีเฉพาะคำ สองสามคำเท่านั้น เช่น จารึกหลังพระพุทธรูปนาคนปรก พ.ศ. ๑๗๕๖ ใช้อักษรขอมเขียนภาษา เขมรและสันสกฤต มีการใช้ภาษาไทยเพียง ๒ คำคือ คิด และ เถวเอง (ทำเอง) จารึกปราสาท เมืองสิงห์ พุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นอักษรขอม มีภาษาไทยคำเดียวคือ พรญาไชยกร (พระยาไชยกร)

ตัวอักษรไทยในจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

ตัวอักษรไทยที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงประดิษฐ์ขึ้นนั้นมีลักษณะรูปร่างสี่เหลี่ยม ผืนผ้า สระและพยัญชนะอยู่บนบรรทัดเดียวกัน แตกต่างจากการเขียนด้วยอักษรขอม ศาสตรา- จารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้อธิบายไว้ว่า พ่อขุนรามคำแหงมหาราชมิได้ทรงประดิษฐ์ตัวอักษร เท่านั้นยังทรงเปลี่ยนแปลงอักษรวิธีให้ดีขึ้นกว่าเดิมหลายประการคือ ๑) ประดิษฐ์ตัวพยัญชนะ และสระเพิ่มขึ้นจนสามารถเขียนภาษาไทยได้ตรงเสียงทุกคำ ๒) อักษรวิธีให้อ่านข้อความ ได้ชัดเจนไม่กำกวม ๓) นำพยัญชนะทุกตัวมาเรียงกันไว้ในระดับเดียวกัน ไม่มีพยัญชนะซ้อน แบบครู คือ อินเดีย ๔) นำสระทุกตัวมาไว้ในระดับเดียวกับพยัญชนะทำให้ประหยัดกระดาษไป ได้หนึ่งในสาม ๕) พยัญชนะและสระทุกตัวสูงเท่ากัน เวลาตีพิมพ์ตัวอักษรไม่หัก ไม่ต้องเปลี่ยน ตัวอักษรบ่อยๆ ๖) เขียนได้เร็ว เพราะพยัญชนะทุกตัวเส้นต่อกัน ไม่ต้องยกมือหลายครั้ง ๗) ประดิษฐ์วรรณยุกต์ทำให้สามารถอ่านได้ตรงเสียงวรรณยุกต์โดยไม่ต้องเดา (ประเสริฐ ณ นคร ; ๒๕๔๓ : ๑๓๑-๑๓๒)

หลักฐานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ศิลปจารึกสุโขทัยมีอยู่ด้วยกันรวม ๔๐ หลัก นักประวัติศาสตร์ได้นับเป็นเอกสารหลักฐานประวัติศาสตร์ชั้นที่ ๑ สำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์สุโขทัย (ประเสริฐ ณ นคร ; อ้างแล้ว : หน้า ๑๑๒-๑๑๓) จารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช กล่าวถึงพระราชประวัติ ภูมิสถาน และพระราชอาณาเขตพระพุทธศาสนา ศิลปกรรม การเกษตร และผังเมือง ลักษณะนิสัยของชาวสุโขทัย ระบบการปกครองแบบธรรมราชาที่เป็นแบบอย่างต่อไปถึงสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์

เนื้อหาสาระที่สำคัญ

๑. พระพุทธศาสนา

ข้อความในศิลปจารึกหลักที่ ๑ บ่งบอกวิถีชีวิตและแนวคิดที่ทันสมัยและเป็นสากลหลายประการเช่น

๑.๑ ความยึดมั่นในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ความกตัญญูรู้คุณบิดามารดา พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงจารึกไว้ในตอนแรกเกี่ยวกับการปรนนิบัติพระราชบิดา พระราชมารดา และพระเชษฐา “...เมื่อชั่วพ่อกู กุบ่าเรอแก่พ่อกู กุบ่าเรอแก่แม่กู ...พ่อกูตายยังพี่กู กุพรำบ่าเรอแก่พี่กู ดังบ่าเรอแก่แม่กู...”

ตามหลักการปฏิบัติต่อกันในครอบครัว บิดามารดาพึงเลี้ยงดูและยกย่องชมเชยเมื่อบุตรทำความดี เห็นได้ว่าเมื่อพระราชโอรสชนชั้นชนะเข้าศึกษาด้วยความกล้าหาญ พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ “...จึงขึ้นชื่อกูพระรามคำแหง”

๑.๒ มีการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เช่น สร้างวัด ทรงติดต่อกับเมืองที่มีชื่อเสียงว่ามีการปฏิบัติธรรมและมีความรู้ในพุทธศาสนา จารึกด้านที่ ๒ มีข้อความว่า “...สังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตร ทุกคนลุกแต่เมืองศรีธรรมราชมา...”

๑.๓ มีการเทศนาสั่งสอนธรรมแก่ประชาชน ซึ่งเป็นผู้ที่ “...มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน... มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา...” (จารึกด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๘-๑๒) และข้อความต่อมาในจารึกด้านที่ ๓ บรรทัดที่ ๑๓-๑๖ “...วันเดือนดับ วันเดือนโอก...ปู่ครู เกร มหาเถร...สูตธรรม แก่อุบาสกฝูงท่วยจำศีล...”

๑.๔ มีการปฏิบัติกิจกรรมทางพระศาสนาตามเทศกาล ดังปรากฏข้อความในด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๑๒-๑๓ ตอนหนึ่งว่า “...ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษากرانกฐิน...”

๑.๕ มีความเมตตากรุณา แม้กับผู้ที่เป็นข้าศึก ในจารึกด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๒๘-๓๑ “...คนใดขี่ช้างมาหา พาเมืองมาสู่ ช่วยเหนือเพื่อกู้ มันบ่มีช้างบ่มีม้า บ่มีบัวบ่มีนาง บ่มีเงื่อนบ่มีทอง ให้แก่มัน ช่วยมันตวงเปนบ้านเปนเมือง...” และ “...ได้ข้าเลือก ข้าเลือกหัวฟุ้งหัวรบก็ดี ป่ฆ่าป่ตี”

๒. สิทธิและเสรีภาพของประชาชน

โดยวิสัยระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช แม้ในลักษณะพ่อปกครองลูก ในนครรัฐเมื่อ ๗๐๐ ปีกว่ามาแล้วนั้น ผู้ปกครองบ้านเมืองย่อมถือได้ว่ามีสิทธิเหนือที่ดินทรัพย์สิน แม้กระทั่งชีวิตของบุคคลในอาณาเขตที่ครอบครอง ตามข้อความที่เขียนไว้ในศิลาจารึกบ่งชี้ว่า ชาวสุโขทัยได้รับพระราชทานสิทธิและเสรีภาพหลายประการ ซึ่งเป็นไปตามสิทธิมนุษยชน ดังประกาศปฏิญญาสากลของสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ที่องค์การสหประชาชาติได้ประกาศเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๑ ภายหลังการพระราชทานสิทธิแก่ชาวสุโขทัย เมื่อ ๗๐๐ ปีกว่ามาแล้ว สิทธิและเสรีภาพ บางประการซึ่งชาวสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้รับพระราชทาน เมื่อราว พ.ศ. ๑๘๐๐ นั้น ตรงกับสิทธิบางประการของชาวไทยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐

๒.๑ สิทธิในทรัพย์สินที่ตนหามาได้ มีข้อความในด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๒๒-๒๔ ว่า “ลูกเจ้าลูกขุนผู้ใดและล้มตายหายกว่า เหย้าเรือนพ่อเชื้อเชื้อค้ำมัน ช้างขอลูกเมียเยยเข้าไพร่ฟ้า ข้าไท ป่าหมาก ป่าพลูพ่อเชื้อมัน ไวแก่ลูกมันสิ้น...” ในด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๕ “...หมากขาม ก็ทลายในเมืองนี้ใครสร้างได้ไวแก่มัน...” ตรงกับ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนมาตรา ๑๗ (๑) ทุกคนมีสิทธิเป็นเจ้าของทรัพย์สินโดยลำพังหรือร่วมกับผู้อื่น และ (๒) ไม่มีผู้ใดถูกจำกัด สิทธิในการเป็นเจ้าของ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ มาตรา ๔๘ สิทธิของบุคคลในทรัพย์สิน ย่อมได้รับความคุ้มครอง...การสืบทอดย่อมได้รับความคุ้มครอง

๒.๒ สิทธิและเสรีภาพในการประกอบอาชีพ ในด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๑๙-๒๑ มีข้อความว่า “...เจ้าเมืองบ่เอาจกอบในไพร่ลูทาง เพื่อจูงวัวไปค้า ชีม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้าง คำ ใครจักใคร่ค้าม้า คำ ใครจักใคร่ค้าเงิน คำทอง คำ...”

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๕๐ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการประกอบกิจการ หรือประกอบอาชีพและการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม

๒.๓ สิทธิและเสรีภาพในการร้องทุกข์ ข้อความด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๓๒-๓๕ และด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๑ “...ในปากประตูมีกะดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้ ไพร่ฟ้าหน้าปก กลางบ้านกลางเมือง มีถ้อยมีความเจ็บท้องข้องใจ มันจักกล่าวถึงเจ้าถึงขุนบ่ไรไปสั่นกะดิ่งอันท่านแขวนไว้พ่อขุนราม คำแหงเจ้าเมืองได้ยินเรียกเมื่อถามสวนความแก่มันด้วยชื่อ...”

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ บุคคลย่อมมีสิทธิเสนอเรื่องราว ร้องทุกข์และได้รับแจ้งผลการพิจารณาในเวลาอันควร ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

๒.๔ สิทธิและเสรีภาพในการมีส่วนร่วมในกิจการบ้านเมือง ด้านที่ ๓ บรรทัดที่ ๑๖-๑๙ “...ผิไ้วันสูตธรรม พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรีสัชชนาลัย ขึ้นนั่งเหนือขดานหิน ให้ฝูงท่วยลูกเจ้าลูกขุน ฝูงท่วยถือบ้านถือเมือง...”

ปฏินญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชน มาตรา ๒๑ (๑) ทุกคนมีสิทธิในการมีส่วนร่วมในการปกครองบ้านเมืองของตน โดยตรงหรือโดยการเลือกผู้แทน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๗๖ รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายการตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจสังคมและการเมือง รวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ

๓. การปฏิบัติต่อข้าศึก

๓.๑ การคุ้มครองเชลยศึก จารึกในด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๓๑ “...ได้ข้าเลือก ข้าเสียหัวฟ่ง หัวรบก็ดี บ่ฆ่าบ่ตี” ข้อความนี้ตรงกับข้อตกลงเกี่ยวกับการคุ้มครองเชลยศึก Geneva Convention ๑๙๒๙ ซึ่งเป็นการประกาศครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. ๑๙๒๙ (พ.ศ. ๒๔๗๒) แต่บางประเทศไม่ยอมลงนามในสัตยาบรรณ ต่อมาใน ค.ศ. ๑๙๔๙ (พ.ศ. ๒๔๙๒) หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้มีข้อตกลงเจนีวาฉบับใหม่เพิ่มเติมมีรายละเอียดเกี่ยวกับสภาพและการคุ้มครองเชลยศึก จึงได้เป็นที่รับรองของหลายประเทศ

๓.๒ ความช่วยเหลือบ้านเมืองที่เป็นศัตรู การสงครามระหว่างนครรัฐเป็นกิจกรรมปกติในสมัยนั้น ถ้าไม่กล้าต่อสู้ก็ต้องยอมอยู่ในอำนาจแล้วแต่ความปรานีของอีกเมืองหนึ่ง ตามที่ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๒๘-๓๐ จารึกไว้ว่า “คนใดขี่ช้างมาหา พาเมืองมาสู่ ช่วยเหนือเพื่อกู้ มั่นบ่มีช้างบ่มีม้า บ่มีบัวบ่มีนาง บ่มีเงื่อนบ่มีทอง ให้แก่มัน ช่วยมันตวงเป็นบ้านเป็นเมือง”

มีข้อความตอนหนึ่งที่น่าสนใจและที่อาจนำมาเป็นข้ออธิบายเหตุผลในการพระราชทานสิทธิดังกล่าว ในด้านที่ ๔ บรรทัดที่ ๑๑-๑๖ “...พ่อขุนรามคำแหงนั้น หาเป็นท้าวเป็นพระยาแก่ไททั้งหลาย หาเป็นครูสั่งสอนไททั้งหลายให้รู้บุญรู้ธรรมแท้ แต่คนอันมีในเมืองไทรู้ด้วยหลวงด้วยแก้ว ด้วยหาญ ด้วยคะ ด้วยแรง หากคนจักเสมอ มิได้...”

อาจตีความได้ว่าพ่อขุนรามคำแหงนั้นนอกจากเป็นเจ้าของเมืองแล้วยังเป็นครูอาจารย์สอนศีลธรรมให้แก่ลูกศิษย์ซึ่งฉลาด ชยัน กล้าหาญ ว่องไว

น่าเสียดายที่ไม่ได้พบข้อความดังกล่าว ว่าได้ทรงสอนการอ่านอักษรวิธีแบบใหม่ที่ทรงประดิษฐ์แก่ใครบ้างและเมื่อไหร่ แต่การที่ทรงให้วางศิลาจารึกไว้ในที่ซึ่งใครๆ เห็นได้ ก็พออนุมานได้ว่าชาวสุโขทัยอ่านออก เขียนได้ คิดเป็น ทำเป็น มีส่วนร่วมในการสร้างความเจริญของบ้านเมือง

บรรณานุกรมบทความ หนังสือ วิทยานิพนธ์และงานวิจัย เกี่ยวกับศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

- กร่าง ไพรวรรณ. “ซุโขไทย.” **วัฒนธรรมไทย**. ๑๕, ๑๐ (ต.ค. ๒๕๑๙), ๒๗-๒๙.
- ก่องแก้ว วีระประจักษ์ (บรรณาธิการ). **ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ : จารึกพ่อขุนรามคำแหง**. กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ, ๒๕๓๓.
- การพิจารณาเรื่องศิลาจารึกหลักที่ ๑ ตามทฤษฎีของนายไมเคิล วิกเกอร์. **ปัญหาในประวัติศาสตร์ไทย**. ๒, ๑ (ธ.ค. ๒๕๒๙ - ส.ค. ๒๕๓๐), ๕๑-๕๒.
- จันทร์จิรายุ รัชนี้, ม.จ. **ใครปลอมศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง**. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๓๓.
- จิราภรณ์ อรัณยนาท. “ไม่ปลอมจารึกพ่อขุนรามคำแหง : จากมุมมองของนักวิทยาศาสตร์.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๑๑, ๑๑ (ก.ย. ๒๕๓๓), ๕๐-๕๘.
- จิราภรณ์ อรัณยนาท และศรีโสภา มาระเนตร์. “การตรวจพิสูจน์ศิลาจารึกหลักที่ ๑ ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์.” **ศิลปากร**. ๓๔, ๒ (๒๕๓๔), ๘๗-๑๐๓.
- จิรายุ นพวงศ์, ม.ล. “อักขรวิธีในศิลาจารึกหลักที่ ๑” **ภาษาและวรรณคดีไทย**. ๑, ๒ (ส.ค. ๒๕๒๗), ๓-๑๕.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช The Inscription of King Ramkamhaeng The Great**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.
- เจียร, แยน จอง. “จากสื่อดิบผู้จ้องถึงลายสื่อไทพ่อขุนรามฯ ข้อคิดจากหนังสือจ้อง.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๘, ๑ (พ.ย. ๒๕๒๙), ๑๕๖-๑๕๙.
- ฉ่ำ ทองคำวรรณ. **ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๙.
- ชนิดา รอดอินทร์. การสืบสร้างระบบเสียงพยัญชนะต้นในศิลาจารึก ๓ หลักช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ กับการเปรียบเทียบพยัญชนะต้นในศิลาจารึกหลักที่ ๑. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๔.
- ชลอ ช่วยบำรุง. “ไฟฟ้า-หน้าใส.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๑๙, ๑๒ (ต.ค. ๒๕๔๑), ๑๔๖-๑๔๙.
- _____. “ตระพังที่ไม่ใช่สระ” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๑๙, ๖ (เม.ย. ๒๕๔๑), ๑๓๘-๑๓๙.
- _____. “ตระพังโพย หรือโพยสี.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๑๙, ๗ (พ.ค. ๒๕๔๑), ๑๓๘-๑๓๙.
- _____. “จาก-ไตรภูมิถึง-ราชสกุลวงศ์ และศิลาจารึกหลักที่ ๑.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๕, ๓ (ม.ค. ๒๕๔๗), ๕๔-๕๖.

ชัชวาล ปุณฺณบัน. “ข้อสงสัยการตรวจพิสูจน์ศิลปจารึกหลักที่ ๑ ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๕, ๔ (ก.พ. ๒๕๔๗), ๓๕-๓๙.

“ดร. ประเสริฐ รื้อชิ้นมาได้ ใครว่าศิลปจารึกหลักที่ ๑ เป็นของปลอม!” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๑๙, ๖ (เม.ย. ๒๕๔๑), ๔๖-๔๙.

ตรี อมาตยกุล. “ไฟรฟ้าเข้าไทในจารึกพ่อขุนรามคำแหง.” **แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี**. ๕, ๓ (ก.ย. ๒๕๑๔), ๕๑-๖๑.

_____. “ไฟรฟ้าเข้าไทในจารึกพ่อขุนรามคำแหง.” **ศิลปากร**. ๑๕, ๖ (มี.ค. ๒๕๑๕), ๕๕-๖๔.

ถนอมศักดิ์ ถาวรธนสาร. “ปฏิกริยา (คำเมืองในศิลปจารึกพ่อขุนรามคำแหง).” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๓, ๑๐ (ส.ค. ๒๕๒๕), ๓๗-๓๘.

ทอง โรจนวิธาน. “ทะเลหลวงกับฝั่งน้ำลำพายในจารึกพ่อขุนรามฯ.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๐, ๘ (มิ.ย. ๒๕๔๒), ๗๐-๗๒.

ทองสีบ ศุภะมาร์ค. “แฉนวนวรรณกรรม (ศิลปจารึกหลักที่ ๑).” **วัฒนธรรมไทย**. ๔, ๑ (มี.ค. ๒๕๐๗), ๑๖-๑๗.

เทพ สุนทรศารทูล. **ข้อเท็จจริงเรื่องศิลปจารึกอักษรไทยพ่อขุนรามคำแหง**. กรุงเทพฯ : พระนารายณ์, ๒๕๓๔.

เทพมนตรี ลิมปพยอม. “ศิลปจารึกหลักที่ ๑ ถึงเวลาแล้วที่จะกลับมามองใหม่.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๑๙, ๑๒ (ต.ค. ๒๕๔๑), ๑๒๘-๑๒๙.

ไทย, วารสาร “พ่อขุนรามคำแหงมหาราชผู้สร้างลายสือไทย.” **ไทย**. ๓, ๑๑ (ก.ย. ๒๕๓๖), ๙๖.

ธวัช ปุณฺณทก. “ทำไม? จึงต้องปลอมศิลปจารึกพ่อขุนรามคำแหง.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๑๐, ๔ (ก.พ. ๒๕๓๒), ๑๐๐-๑๐๗.

_____. “ศิลปจารึกพ่อขุนรามคำแหง (หลักที่ ๑) ไม่มีปัญญาชนผู้ใดปลอมได้.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๑, ๑๒ (ต.ค. ๒๕๔๓), ๗๒-๘๐.

นันทนา ชุตินวงศ์. “คำาน ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ ข้อคิดจากการอ่านจารึกพ่อขุนรามคำแหง การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๑๒, ๓ (ม.ค. ๒๕๓๔), ๔๘-๕๑.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. “จารึกพ่อขุนรามคำแหง วรรณคดีประวัติศาสตร์การเมืองแห่งกรุงสยาม.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๕, ๔ (ก.พ. ๒๕๔๗), ๒๙-๓๐.

บทบรรณาธิการ. “ผมจึงใคร่เสนอต่อท่านผู้มีเกียรติว่า ศิลปจารึกหลักที่ ๑ นี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ขึ้น.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๔, ๑๒ (ต.ค. ๒๕๔๖), ๑๕-๑๖.

_____ .“มีผู้ถามว่าไม่กลัวหรือ ถ้าหลัก ๑ นี้เป็นของปลอม ข้าพเจ้าไม่กลัวเพราะ . . . พระ
ดำรงสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๔, ๑๒
(ต.ค. ๒๕๔๖), ๑๒-๑๔.

_____ .“โครงการแข่งขันนักเฝ้าจิวิชาการอันธพาล.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๔, ๑๒ (ต.ค. ๒๕๔๖),
๙-๑๐.

โบราณคดีแห่งประเทศไทย, สมาคม. **ศิลาจารึกหลักที่ ๑ จริงหรือปลอม**. กรุงเทพฯ : มหา
วิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๒.

ประเสริฐ ญ นคร. “จารึกพ่อขุนรามคำแหงใครแต่งกันแน่ “ของจริง” หรือ “ของปลอม”...”
ศิลปวัฒนธรรม. ๓๑, ฉบับพิเศษ (ก.ค. ๒๕๓๑).

_____ .“โต้เรื่องจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๙, ๑ (พ.ย. ๒๕๓๑),
๓๔-๓๗.

_____ .“บทนำเสนอเรื่อง จารึกพ่อขุนรามคำแหงตามทัศนะของนายไมเคิล วิกเกอร์.” **ปัญหา
ในประวัติศาสตร์ไทย**. ๒, ๑ (ธ.ค. ๒๕๒๑), ๕๓-๕๒.

_____ .“ลายสือไทย.” **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยสุโขทัย ศิลาจารึกพ่อขุนราม
คำแหงมหาราช หลักที่ ๑ : ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน,
๒๕๓๖, ๗-๑๒.

_____ .“ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงแต่งในสมัยสุโขทัยแน่ๆ.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๑๐, ๕
(มี.ค. ๒๕๓๒), ๔๔-๕๐.

_____ .“สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ญ นคร.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๓, ๑๐ (ส.ค.
๒๕๒๕), ๒๕-๒๙.

ปรีดา ศรีชลาลัย. “ใครแต่งคำจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑.” **ภาษาและหนังสือ**. ๕, ๑ (ธ.ค. ๒๕๐๗),
๑๑๒-๑๒๑.

_____ .“พ่อขุน สรรพสินทราย.” **ภาษาและหนังสือ**. ๒, ๑ (ก.ย. ๒๕๐๓), ๗๒-๗๕.

_____ .“สถาบกวไหนี่จึ่งทงหลายเหน.” **ภาษาและหนังสือ**. ๒, ๒ (มี.ย. ๒๕๐๔), ๑-๖.

_____ .“อี-ห-น ของพ่อขุนรามคำแหง.” **ภาษาและหนังสือ**. ๑, ๒ (ธ.ค. ๒๕๐๒), ๑๘-๒๓.

ปัญญา ศรีนาค. “จารึกพ่อขุนฯ อีกแล้ว.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๒, ๘ (มี.ย. ๒๕๔๔), ๑๔-๑๕.

พ. ญ ประมวญมารค. “ใครปลอม? ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ ใครปลอมลายสือไทยของพ่อขุน
รามคำแหง?” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๑๐, ๕ (มี.ค. ๒๕๓๒), ๕๒-๕๙.

_____ .“ใครปลอม? ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ จารึกพระมหาธรรมราชาลิไทย” **ศิลปวัฒนธรรม**.
๑๐, ๕ (ก.พ. ๒๕๓๒), ๙๒-๙๙.

_____. “ใครปลอม? ศิลปจาริกสุโขทัยหลักที่ ๑” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๑๐, ๓ (ม.ค. ๒๕๓๒), ๖๘-๗๕.

_____. “เลิกเชื่อพ่อขุนรามคำแหง เลิกเชื่อพระจอมเกล้าฯ แต่จงเชื่อท่านจันทร์.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๑๐, ๑ (พ.ย. ๒๕๓๑), ๖๙.

“พระดำรัสสมเด็จพระเจ้าฟ้าง่างเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนาเรื่องศิลปจาริกสุโขทัย หลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหง.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๑๐, ๖ (เม.ย. ๓๒), ๒๐-๒๕.

พิชัย สันติภิรมย์. **แผนภูมิศิลปจาริกพ่อขุนรามคำแหง**. พระนคร : โรงพิมพ์พิมพ์ชัยศึกษาการณ, ๒๕๐๕.

พิทยา บุณนาค. “ตอบคุณไมเคิล ไรท์ เรื่อง เบื่อศิลปจาริกหลักที่ ๑ หรือยัง ?” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๑๐, ๘ (มิ.ย. ๒๕๓๒), ๒๙.

พิฑูร มลิวลย์. **“มรดกพ่อขุนรามคำแหง : วรรณกรรมเรื่องแรกของไทย**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๔.

_____. “ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับภาษาในศิลปจาริกพ่อขุนรามคำแหง.” **ธรรมศาสตร์**. ๗, ๒ (ต.ค.-ธ.ค. ๒๕๒๐), ๑๓๕-๑๔๙.

พิริยะ ไกรฤกษ์. ไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์ในพระมหาธรรมราชาที่ ๑ พญาลิไทย หรือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๕, ๑ (พ.ย. ๒๕๔๖), ๑๕๕-๑๖๓.

_____. **จารึกพ่อขุนรามคำแหง วรรณคดี ประวัติศาสตร์การเมืองแห่งกรุงสยาม**. กรุงเทพฯ : บริษัทงานดี, ๒๕๔๗.

_____. “ตัวนั้ลบลมคมใน ประวัติศาสตร์ไทย “วุ่น” เมื่อ “จารึกพ่อขุนฯ” มี “ลั้บลมคมใน”” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๑๐, ๑ (พ.ย. ๒๕๓๑), ๗๐-๗๖.

_____. “ผมจึงใคร่เสนอต่อท่านผู้มีเกียรติว่า ศิลปจาริกหลักที่ ๑ นี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ขึ้น.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๑๐, ๖ (เม.ย. ๒๕๓๒), ๒๖-๒๙.

_____. “รัชกาลที่ ๔ ทำจารึกพ่อขุนรามคำแหง.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๑๐, ๑ (พ.ย. ๒๕๓๑), ๕๐-๕๕.

_____. **จารึกพ่อขุนรามคำแหง การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ศิลปะ**. กรุงเทพฯ : บริษัท อัมรินทร์ พรินต์ติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. “จารึกพ่อขุนฯ “แหวกประเพณี” เมื่อสระลอยลอยมาจมอยู่ในศิลปจาริกหลักที่ ๑.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๑๐, ๗ (พ.ค. ๒๕๓๒), ๘๒-๘๘.

ภาษิต จิตรภาษา. “ตรวจจารึกหลักที่ ๑ ว่าจารึกกันกี่ครั้ง” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๑๐, ๙ (ก.ค. ๒๕๓๒), ๓๓.

_____. “ตีหนึ่งวังช้าง” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒, ๑๐ (ส.ค. ๒๕๒๔), ๗๒-๗๓.

_____. “ปุจฉาวิสัชน์ เบกพลหรือ (อ) เนกพบ” **เมืองโบราณ**. ๔, ๓ (เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๒๑), ๑๑๘.

_____. “ภาษาไทยไม่สูญแน่” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๓, ๔ (ก.พ. ๒๕๔๕), ๑๐๐-๑๐๑.

_____. “เห็นด้วยกับพิริยะ ไกรฤกษ์ เรื่องนางเสื่องคือนางเสิ้งไม่เห็นด้วยกับ สัจจิตต์ วงษ์เทศ เรื่องพระร่วงไปเมืองจีนคือพระนครอินทร์” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๑๐, ๗ (พ.ค. ๒๕๓๒), ๓๐.

ภูวดล สุวรรณดี. “พิริยะ ไกรฤกษ์ จับ ‘พิรุณ’ ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๐, ๓ (ม.ค. ๒๕๔๒), ๑๐๙-๑๑๑.

ม. ศรีบุษรา. “หมากกลางคือผลไม้อะไร” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๑๖, ๗ (พ.ค. ๒๕๓๘), ๒๓๕-๒๓๘.

ไมเคิล ไรท์. “ศิลาจารึกหลักที่ ๑ เปื่อหรือยัง ?” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๑๐, ๗ (พ.ค. ๒๕๓๒), ๙๐-๙๕.

_____. “เมืองรัต” “ศรีรามเทพนคร” จารึกหลัก ๒.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๓, ๔ (ก.พ. ๒๕๔๕), ๑๑๒-๑๑๖.

_____. “จารึกพ่อขุนรามคำแหง “มรดกโลก” ล่าสุด ประวัติศาสตร์หรือวรรณคดีชนิดใด? สมัยใด?” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๔, ๑๒ (ต.ค. ๒๕๔๖), ๑๗-๒๓.

_____. “จารึกพ่อขุนรามคำแหงทำขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์จริงหรือไม่.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๓, ๔ (ก.พ. ๒๕๔๕), ๑๑๒-๑๑๖.

_____. “ที่มาของอักษรไทย และปริศนาของจารึกหลักที่ ๑.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๕, ๒ (ธ.ค. ๒๕๔๖), ๑๖๒-๑๖๗.

_____. “จารึกพ่อขุนรามคำแหงทำขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์จริงหรือไม่.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๙, ๑ (พ.ย. ๒๕๓๐), ๓๐-๓๒.

_____. “ ‘ลายสือไทยนี้’ ลายสือไทยที่ไหนกัน? และวิวัฒนาการของคำว่า ‘กัมมจักกั’ ” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๓, ๑ (พ.ย. ๒๕๒๔), ๙-๑๔. **ศิลปวัฒนธรรม**. ๓, ๒ (ธ.ค. ๒๕๒๔), ๘๒.

_____. “ลายสือไทย (อีกแล้ว).” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๓, ๘ (มิ.ย. ๒๕๒๕), ๕๙-๖๑.

_____. “ลายสือไทย (อีกแล้ว).” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๓, ๑๐ (ส.ค. ๒๕๒๕), ๓๐-๓๓.

_____. “ฝ่ายยักษ์มองศิลาจารึกหลักที่ ๑ ในแง่วรรณกรรม.” **สยามอารยะ**. ๔, ๔๘ (ก.พ. ๒๕๔๐), ๑๓-๒๔.

_____. “มิติใหม่ในการศึกษาศิลาจารึกหลักที่ ๑ ใครวิพากษ์? และวิพากษ์กันทำไม?” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๐, ๖ (เม.ย. ๒๕๔๒), ๑๐๘-๑๑๑.

_____. “ศิลปจาริกหลักที่ ๑ กับปัญญาชนรุ่นหลังรัชกาลที่ ๓-๔ พิมพ์เขียวสำหรับอนาคต ที่ใช้งานไม่ได้” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๑, ๙ (ก.ค. ๒๕๔๓), ๘๔-๘๗.

_____. “ศิลปจาริกหลักที่ ๑ ไม่ใช่ของปลอม.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๐, ๓ (ม.ค. ๒๕๔๒), ๑๑๒-๑๑๕.

“รัชกาลที่ ๔ ทรงอ่านศิลปจารึกพ่อขุนรามคำแหง.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๑, ๑ (พ.ย. ๒๕๒๒), ๔๑-๕๐.

ราชบัณฑิตยสถาน, ผู้รวบรวม. **วิธีประดิษฐ์อักษรไทยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช**. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๗.

ราตรี อินวาช. **การศึกษาคำในศิลปจาริก หลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๑.

เรืองเดช ปันเขื่อนขัตติย์. “วิเคราะห์คำศัพท์ ศิลปจารึกหลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหง” **ภาษาและวัฒนธรรม**. ๓, ๒ (ก.ค.-ธ.ค. ๒๕๒๖), ๒๘-๓๖.

วิจิตรวาทการ, หลวง. **จารึกพ่อขุนรามคำแหงกับคำอธิบาย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, ๒๕๗๗.

วิเชียร ศิริธรรม. **วิเคราะห์ภาษาพ่อขุนรามคำแหงมหาราช จากศิลปจารึกหลักที่ ๑**. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๑๘.

_____. **วิเคราะห์ภาษาพ่อขุนรามคำแหงมหาราช**. นครปฐม : วิทยาลัยครุนครปฐม, ๒๕๑๘.

วิภาวดีรังสิต, มจ. “ใครปลอมศิลปจารึกหลักที่ ๑ พ่อขุนรามคำแหงหรือพญาลิไทย หรือ พระจอมเกล้า?” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๑๐, ๓-๕ (ม.ค.-มี.ค. ๒๕๓๒), ๖๘-๗๕, ๙๒-๙๙, ๕๒-๕๙.

ศานติ ภัคดีคำ. “ “ขดาร์หิน” ของพ่อขุนรามคำแหง ชื่อ “มั่งศิลบาตร” เท่านั้น.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๕, ๙ (ก.ค. ๒๕๔๗), ๔๕-๔๗.

_____. “ถ้าไม่มีจารึกพ่อขุนรามคำแหง ภาษา-วรรณคดี และประวัติศาสตร์ไทย จะตายจริงหรือ?” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๕, ๗ (พ.ค. ๒๕๔๗), ๖๒-๖๔.

_____. “รัชกาลที่ ๔ ทรงประดิษฐ์อักษรไทยอริยกะ อักษรอริยะคืออะไร แล้วทำไมต้องอริยกะ?” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๕, ๑ (พ.ย. ๒๕๔๖), ๓๔-๓๖.

_____. “กว่าจะมาเป็น ก เอ๋ย ก ไก่ ใช้เวลา ๓,๐๐๐ ปี” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๒๓, ๗ (พ.ค. ๒๕๔๕), ๑๐๐.

ศุภวัฒน์ เกษมศรี, ม.ร.ว. “โต้ ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ เรื่องจารึกพ่อขุนรามคำแหงแต่งสมัยสุโขทัยแน่ๆ.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ๑๐, ๓ (ม.ค. ๒๕๓๒), ๕๘-๖๗.

สังศรี ประพัฒน์ทอง. “วินิจฉัยพระชนมายุพ่อขุนรามคำแหง.” ศิลปากร. ๑๖, ๒ (ก.ค. ๒๕๑๕), ๗๑-๗๓.

สมพงษ์ เชาวน์แหลม. **พอกุชื้อศรีอินทราทิตย์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สี่ไทย, ๒๕๒๕.

สโมสรศิลป์วัฒนธรรม ปัญหา. “ปัญหา “จาริกหลักที่ ๑” แบบถึงลูกถึงคน.” ศิลปวัฒนธรรม. ๒๕, ๑๐ (ส.ค. ๒๕๔๗), ๒๗-๓๒.

สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์. **คำอภิปรายเรื่องศิลปินจาริกสุโขทัย หลักที่ ๑**. กรุงเทพฯ : สยามสมาคมฯ, ๒๕๓๓.

สำนักงานกฤษฎีกา, คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และ โบราณคดี. **ประชุมศิลปินจาริกภาคที่ ๑ จาริกสุโขทัย**. ม.ปท., ๒๕๒๐.

“สืบเนื่องจาก ข้อเสนอการตรวจพิสูจน์ศิลปินจาริกหลักที่ ๑ ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์.” ศิลปวัฒนธรรม. ๒๕, ๖ (เม.ย. ๒๕๔๗), ๑๒-๑๓.

สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ). **ศิลปินจาริก ที่พ่อขุนรามคำแหงไม่ได้แต่งยุคสุโขทัย**. กรุงเทพฯ : บริษัทงานดี, ๒๕๔๗.

_____. “จดหมายถึงบรรณาธิการ (ส่งสัยอ่านจาริกหลักที่ ๑ - อัญญา จิตสุทธิญาณ).” ศิลปวัฒนธรรม. ๑, ๑๐ (ส.ค. ๒๕๒๓), ๗๒-๗๔.

_____. **รามคำแหง : ประวัติศาสตร์ยิ่งใหญ่ของชนชาติไทยในจาริกพ่อขุน**. กรุงเทพฯ : การเวก, ๒๕๒๐.

สุธี หริมเทพาธิป. “กว่าจะเป็นศิลปินจาริกพ่อขุนรามคำแหง.” ศิลปวัฒนธรรม. ๒๑, ๑๑ (ก.ย. ๒๕๔๓), ๕๓.

สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว. “ความน่าเชื่อถือศิลปินจาริกหลักที่ ๑” ศรีทวารวดีถึงศรีรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๓๗.

สุรีย์ ภูมิภมร. “ต้นไม้โปรดของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชคือต้นตาล.” ศิลปวัฒนธรรม. ๑๖, ๑๐ (ส.ค. ๒๕๓๘), ๙๔-๑๐๒.

เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. **ศิลปินจาริกพ่อขุนรามคำแหง**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศิริมิตรการพิมพ์, ๒๕๑๗.

เสรี ชมภูมิ่ง. “ปฏิภิกิริยา (คำเมืองในจาริกพ่อขุนรามคำแหง).” ศิลปวัฒนธรรม. ๓, ๑๐ (ส.ค. ๒๕๒๕), ๓๖.

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. **ศิลปินจาริกหลักที่ ๑ จาริกพ่อขุนรามคำแหง**. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๒๐.

อิชิอิ โยเนโอะ. **ดรชนันคำในจาริกสุโขทัย**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๓๒.

เอื้อ มณีรัตน์. “ตัวลาวมาจากไหน.” ศิลปวัฒนธรรม. ๒๓, ๓ (ม.ค. ๒๕๔๕), ๑๕๕-๑๕๖.

_____. “สระกับพยัญชนะบนบรรทัดเดียวกัน.” ศิลปวัฒนธรรม. ๒๐, ๙ (ก.ค. ๒๕๔๒), ๑๕๙-๑๖๑.

_____. “อักษรศิลป์และภาษาศิลป์ในศิลปินจาริกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช.” ศิลปวัฒนธรรม ๒๐, ๔ (ก.พ. ๒๕๔๒), ๖๘-๗๑.

บทความและหนังสือภาษาต่างประเทศ

- Bradley, C.B. "The Oldest Known Writing in Siamese : The Inscription of Phra Ram Khamhaeng of Sukhothai, 1293 A.D." **JSS.** 6(1909) : 1-69.
- Chulalongkorn University. **The Inscription of King Ramkamhaeng the Great.** Bangkok : Chulalongkorn University, 1982.
- Coedes, Georges. Editor. **L'Inscription du Roi Rama Gamhen de Sukhodaya.** Bangkok : The Siam Society under Royal Patronage, 1965.
- _____. "Notes critiques sur l'inscriptions de Rama Khamhaeng." **JSS.** 12, (1918) : 1-27.
- _____. "Nouvelles notes critiques sur l'inscription de Rama Khamhaeng." **JSS.** 17, 3 (1923) : 113-120.
- Diller, Anthony V.N. "Consonant Mergers-A Closer Look" **The Ram khamhaeng Controversy.** Bangkok : Group Co. Ltd. 1991, 487-512.
- Gedney, William J. "Comments on Linguistic Arguments Relating to Inscription one." **The Ram Khamhaeng Controversy.** Bangkok : Amarin Printing Group Co. Ltd. 1991.
- Gosling, Betty. "Sukhotai Religious Architecture and its Relevance to the Authenticity of Inscription One." **The Ram Kham Haeng Controversy.** Bangkok : Amarin Printing Group Co., Ltd. : 1991.
- _____. "Where is Ram Khamhaeng's stupa?" **JSS.** 76 (1988), 264-274. Griswold, A.B. Prasert Na Nagara. "The Inscription of King Rama Gamhen of Sukhodaya 1292 A.D." **JSS.** 59,1 (1971) : 179-228.
- _____. "Epigraphic and Historical Studies No. 9 : The inscription of Ramkamhaeng of Sukhothai (1292 A.D.)." **JSS.** 59, 2 (1971) : 179-228.
- Krairiksh, Piriya. "Towards a Revised History of Sukhothai Art : A Reassessment of the Inscription of King Ram Khamhaeng" **The Ram Khamhaeng Controversy.** Bangkok : Amarin Printing Group Co. Ltd., 1991.
- _____. "The Date of the Ram Khamhaeng inscription" **The Ram Khamhaeng Controversy.** Bangkok : Amarin Printing Group Co. Ltd., 1991.
- Seutrong Chucy. "Reflections on King Ram Khamhaeng of Sukhothai." **Cross roads** V.3 N.1 np : Northern Illinois University Center for Southeast Asian Studies, 1986.

Terwiel, B.J. "The Ram Khamhaeng Inscription : Lacunae and Reconstructions." **The Ram Khamhaeng Controversy**. Bangkok : Amarin Printing Group Co. Ltd., 1991 : 309-332.

The New Encyclopaedia Britannica Vol.9. 15th ed. Chicago: Encyclopaedia Britannica, 1985.p.924.

Vickery, Michael. "The Ram Khamhaeng Inscription : A Piltdown Skull of Southeast Asian History?" **Proceedings of the International Conference on Thai Studies**. Canberra 3-6 July 1987, Canberra, Australian National University, 1987, 3-52.

_____. "Piltdown Skull : Installment 2" **The Ram Khamhaeng Controversy**. Bangkok : Amarin Printing Group Co. Ltd., 1991.

_____. "The Ramkhamhaeng Inscription : a piltdown Skull of Southeast Asian History" **The Ram Khamhaeng Controversy**. Bangkok : Amarin Printing Group Co. Ltd., 1991.

_____. "Piltdown 3 Further Discussion of The Ram Khamhaeng Inscription" **JSS**. 83 Part 1&2 (1995), 103-198.

Woodward, Hiram W. "Ram Khamhaeng's Inscription : The Search for Context." **The Ram Khamhaeng Controversy**. Bangkok : Amarin Printing Group Co. Ltd. 1991. : 419-438.

Wright Michale. "A Pios Fable reconsidering the Inscription 1 controversy A 'Domonic' view" **JSS**. 83 Part 1&2 (1995), 95-102.

JSS. - The Journal of Siam Society

เว็บไซต์เกี่ยวกับศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

1. <http://www.tat.or.th/thai/province>
2. <http://www.thai-worldheritage.com>
3. <http://www.lib.ru.ac.th/pk>

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗*

องค์ประกอบ

๑. หม่อมเจ้ากรรณิกา จิตรพงศ์	ที่ปรึกษา
๒. หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์	ที่ปรึกษา
๓. นายกรัฐมนตรี	ประธานกรรมการ
๔. รองนายกรัฐมนตรี (ที่ได้รับมอบหมาย)	รองประธานกรรมการ คนที่ ๑
๕. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	รองประธานกรรมการ คนที่ ๒
๖. ท่านผู้หญิงบุตรี วีระไวทยะ	กรรมการ
๗. หม่อมราชวงศ์สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์	กรรมการ
๘. พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี	กรรมการ
๙. ราชเลขาธิการ	กรรมการ
๑๐. เลขาธิการพระราชวัง	กรรมการ
๑๑. ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	กรรมการ
๑๒. ปลัดกระทรวงกลาโหม	กรรมการ
๑๓. ปลัดกระทรวงการคลัง	กรรมการ
๑๔. ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ	กรรมการ
๑๕. ปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา	กรรมการ
๑๖. ปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์	กรรมการ
๑๗. ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์	กรรมการ
๑๘. ปลัดกระทรวงคมนาคม	กรรมการ
๑๙. ปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	กรรมการ
๒๐. ปลัดกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร	กรรมการ
๒๑. ปลัดกระทรวงพลังงาน	กรรมการ
๒๒. ปลัดกระทรวงพาณิชย์	กรรมการ
๒๓. ปลัดกระทรวงมหาดไทย	กรรมการ
๒๔. ปลัดกระทรวงยุติธรรม	กรรมการ
๒๕. ปลัดกระทรวงแรงงาน	กรรมการ
๒๖. ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม	กรรมการ

* แต่งตั้งตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๔๖ ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่องานเฉลิมพระเกียรติฯ ว่า “งานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี” คณะกรรมการอำนวยการจึงเปลี่ยนชื่อเป็น คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี

๒๗. ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	กรรมการ
๒๘. ปลัดกระทรวงสาธารณสุข	กรรมการ
๒๙. ปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม	กรรมการ
๓๐. ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย	กรรมการ
๓๑. เลขาธิการนายกรัฐมนตรี	กรรมการ
๓๒. เลขาธิการคณะรัฐมนตรี	กรรมการ
๓๓. ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร	กรรมการ
๓๔. ผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณ	กรรมการ
๓๕. ผู้บัญชาการทหารสูงสุด	กรรมการ
๓๖. ผู้บัญชาการทหารบก	กรรมการ
๓๗. ผู้บัญชาการทหารเรือ	กรรมการ
๓๘. ผู้บัญชาการทหารอากาศ	กรรมการ
๓๙. ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ	กรรมการ
๔๐. อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์	กรรมการ
๔๑. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ	กรรมการ
๔๒. อธิบดีกรมศิลปากร	กรรมการ
๔๓. อธิบดีกรมธนารักษ์	กรรมการ
๔๔. นายสุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา	กรรมการ
๔๕. นาวาอากาศเอก อาวุธ เงินชูกลิ่น	กรรมการ
๔๖. นายกสมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์	กรรมการ
๔๗. นายอร่าม สวัสดิวิชัย	กรรมการ
๔๘. ปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	กรรมการและเลขานุการ
๔๙. รองปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๕๐. ผู้อำนวยการกองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๕๑. ผู้อำนวยการสำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

อำนาจหน้าที่

๑. กำหนดนโยบายและแนวทางการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

๒. พิจารณาและให้ความเห็นชอบ แผนงาน โครงการและกิจกรรม การจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

๓. แต่งตั้งคณะอนุกรรมการ และคณะทำงาน เพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงาน ตามที่เห็นสมควร

๔. ดำเนินการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

คำสั่งคณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี
แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗
ที่ ๑/๒๕๔๖

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายโครงการและกิจกรรม

ด้วยคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๔๖ เห็นชอบการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗ เป็นโครงการเฉลิมฉลองของรัฐบาล และแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อยบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ อาศัยอำนาจตามมติคณะรัฐมนตรีประกอบกับมติที่ประชุมคณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปีฯ ครั้งที่ ๑/๒๕๔๖ เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๖ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายโครงการ และกิจกรรม โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

๑. องค์ประกอบ

๑.๑ รองนายกรัฐมนตรี (นายสุวิทย์ คุณกิตติ)	ประธานอนุกรรมการ
๑.๒ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	รองประธานอนุกรรมการ คนที่ ๑
๑.๓ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ	รองประธานอนุกรรมการ คนที่ ๒
๑.๔ ราชเลขาธิการ	อนุกรรมการ
๑.๕ เลขาธิการพระราชวัง	อนุกรรมการ
๑.๖ ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการ
๑.๗ ปลัดกระทรวงกลาโหม	อนุกรรมการ
๑.๘ ปลัดกระทรวงการคลัง	อนุกรรมการ
๑.๙ ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ	อนุกรรมการ
๑.๑๐ ปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา	อนุกรรมการ
๑.๑๑ ปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	อนุกรรมการ
๑.๑๒ ปลัดกระทรวงพาณิชย์	อนุกรรมการ

๑.๑๓	ปลัดกระทรวงมหาดไทย	อนุกรรมการ
๑.๑๔	ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม	อนุกรรมการ
๑.๑๕	ปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	อนุกรรมการ
๑.๑๖	ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	อนุกรรมการ
๑.๑๗	ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ	อนุกรรมการ
๑.๑๘	ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร	อนุกรรมการ
๑.๑๙	ผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณ	อนุกรรมการ
๑.๒๐	อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์	อนุกรรมการ
๑.๒๑	อธิบดีกรมธนารักษ์	อนุกรรมการ
๑.๒๒	อธิบดีกรมศาสนา	อนุกรรมการ
๑.๒๓	อธิบดีกรมศิลปากร	อนุกรรมการ
๑.๒๔	เลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ	อนุกรรมการ
๑.๒๕	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ	อนุกรรมการ
๑.๒๖	อธิการบดีสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง	อนุกรรมการ
๑.๒๗	อธิการบดีสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า พระนครเหนือ	อนุกรรมการ
๑.๒๘	อธิการบดีสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี	อนุกรรมการ
๑.๒๙	นายกสมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๓๐	นายกสมาคมดาราศาสตร์ไทย หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๓๑	ท่านผู้หญิงบุญตรี วีระไวทยะ	อนุกรรมการ
๑.๓๒	นายสิปปนนท์ เกตุทัต	อนุกรรมการ
๑.๓๓	นายสุเมธ ชุ่มสาย ณ อยุธยา	อนุกรรมการ
๑.๓๔	นาวาอากาศเอก อวุธ เงินชุกลิ่น	อนุกรรมการ
๑.๓๕	นายมานิตย์ ศิริวรรณ	อนุกรรมการ
๑.๓๖	นายเอนก นาวิกมูล	อนุกรรมการ
๑.๓๗	นายวีระ โรจน์พจนรัตน์	อนุกรรมการ
๑.๓๘	นายภูธร ภูมะธน	อนุกรรมการ
๑.๓๙	นายอารี สวัสดิ์	อนุกรรมการ
๑.๔๐	อนุกรรมการและเลขานุการคณะอนุกรรมการ ฝ่ายประชาสัมพันธ์	อนุกรรมการ
๑.๔๑	รองปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตามที่ปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมอบหมาย	อนุกรรมการและเลขานุการ

๑.๔๒ ผู้อำนวยการสำนักนโยบายและยุทธศาสตร์
สำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๔๓ ผู้แทนสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๔๔ ผู้แทนสำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์
และเทคโนโลยี	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๒. อำนาจหน้าที่

๒.๑ จัดทำโครงการและกิจกรรม การจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

๒.๒ กำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาโครงการและกิจกรรมที่หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนจัดขึ้น

๒.๓ พิจารณากลับกรองโครงการและกิจกรรมที่หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนจัดขึ้น รวมทั้งให้ความเห็นและข้อเสนอแนะต่อคณะกรรมการอำนวยการฯ

๒.๔ เสนอวงเงินงบประมาณการดำเนินงานต่อคณะกรรมการอำนวยการฯ

๒.๕ รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการอำนวยการฯ ทราบเป็นระยะๆ

๒.๖ แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อช่วยเหลือในการปฏิบัติงานได้ตามความจำเป็น

๒.๗ ดำเนินการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๔ กันยายน ๒๕๔๖

พันตำรวจโท

(ทักษิณ ชินวัตร)

นายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี

แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

คำสั่งคณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี
แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗
ที่ ๒/๒๕๔๖

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก

ด้วยคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๔๖ เห็นชอบการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗ เป็นโครงการเฉลิมฉลองของรัฐบาล และแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อยบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ อาศัยอำนาจตามมติคณะรัฐมนตรีประกอบกับมติที่ประชุมคณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี ครั้งที่ ๑/๒๕๔๖ เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๖ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

๑. องค์ประกอบ

๑.๑ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม	ประธานอนุกรรมการ
๑.๒ ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม	รองประธานอนุกรรมการ
๑.๓ ราชเลขาธิการ	อนุกรรมการ
๑.๔ เลขาธิการพระราชวัง	อนุกรรมการ
๑.๕ อธิบดีกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม	อนุกรรมการ
๑.๖ อธิบดีกรมศาสนา	อนุกรรมการ
๑.๗ อธิบดีกรมศิลปากร	อนุกรรมการ
๑.๘ เลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ	อนุกรรมการ
๑.๙ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ	อนุกรรมการ
๑.๑๐ เลขาธิการราชบัณฑิตยสถาน	อนุกรรมการ
๑.๑๑ ผู้ตรวจราชการสำนักนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการ
ตามที่ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีมอบหมาย	

๑.๑๒	ผู้แทนกระทรวงการต่างประเทศ	อนุกรรมการ
๑.๑๓	ผู้แทนสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ	อนุกรรมการ
๑.๑๔	ท่านผู้หญิงบุตรี วีระไวทยะ	อนุกรรมการ
๑.๑๕	พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัณย์ เกษมศรี	อนุกรรมการ
๑.๑๖	นายเกรียงไกร วิศวามิตร	อนุกรรมการ
๑.๑๗	นายทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา	อนุกรรมการ
๑.๑๘	นางสาวบุหรง ศรีกนก	อนุกรรมการ
๑.๑๙	นายสมบัติ พลายน้อย	อนุกรรมการ
๑.๒๐	นางสายไหม จบกมลศึก	อนุกรรมการ
๑.๒๑	นายอร่าม สวัสดิวิชัย	อนุกรรมการ
๑.๒๒	นายเอนก นาวิกมูล	อนุกรรมการ
๑.๒๓	นายบัณฑิต ล่ำซำ	อนุกรรมการ
๑.๒๔	นายกสมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๒๕	นายกสมาคมดาราศาสตร์ไทย หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๒๖	รองอธิบดีกรมศิลปากร ตามที่อธิบดีกรมศิลปากรมอบหมาย	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑.๒๗	ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๒๘	ผู้แทนสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๒๙	ผู้แทนสำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๒. อำนาจหน้าที่

๒.๑ จัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

๒.๒ พิจารณากลับกรองหนังสือที่หน่วยงานภาครัฐและเอกชนจัดพิมพ์ขึ้นเพื่อร่วมงานสมโภช ๒๐๐ ปีฯ รวมทั้งให้ความเห็นและข้อเสนอแนะต่อคณะกรรมการอำนวยการฯ

๒.๓ เสนอวงเงินงบประมาณการดำเนินงานต่อคณะกรรมการอำนวยการฯ

๒.๔ รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการอำนวยการฯ ทราบเป็นระยะๆ

๒.๕ แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อช่วยเหลือในการปฏิบัติงานได้ตามความจำเป็น

๒.๖ ดำเนินการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๖

พันตำรวจโท

(ทักษิณ ชินวัตร)

นายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี
แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

คำสั่งคณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี
แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

ที่ ๓/๒๕๔๖

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายสร้างสิ่งอนุสรณ์

ด้วยคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๔๖ เห็นชอบการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗ เป็นโครงการเฉลิมฉลองของรัฐบาล และแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อยบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ อาศัยอำนาจตามมติคณะรัฐมนตรีประกอบกับมติที่ประชุมคณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี ฯ ครั้งที่ ๑/๒๕๔๖ เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๖ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายสร้างสิ่งอนุสรณ์ โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

๑. องค์ประกอบ

๑.๑	รองนายกรัฐมนตรี (นายจาตุรนต์ ฉายแสง)	ประธานอนุกรรมการ
๑.๒	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	รองประธานอนุกรรมการ
๑.๓	ราชเลขาธิการ	อนุกรรมการ
๑.๔	เลขาธิการพระราชวัง	อนุกรรมการ
๑.๕	ปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	อนุกรรมการ
๑.๖	ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม	อนุกรรมการ
๑.๗	อธิบดีกรมธนารักษ์	อนุกรรมการ
๑.๘	อธิบดีกรมไปรษณีย์โทรเลข	อนุกรรมการ
๑.๙	อธิบดีกรมศิลปากร	อนุกรรมการ
๑.๑๐	ปลัดกรุงเทพมหานคร	อนุกรรมการ
๑.๑๑	ผู้อำนวยการสำนักโบราณคดี	อนุกรรมการ
๑.๑๒	ท่านผู้ทรงคุณวุฒิ วีระไวทยะ	อนุกรรมการ
๑.๑๓	พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี	อนุกรรมการ

๑.๑๔ หม่อมราชวงศ์สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์	อนุกรรมการ
๑.๑๕ นาวาอากาศเอก อาวุธ เงินชูกลิ่น	อนุกรรมการ
๑.๑๖ นายประพัฒน์ ตรีณรงค์	อนุกรรมการ
๑.๑๗ นายสนธิ เตชะนันท์	อนุกรรมการ
๑.๑๘ นายสุเมธ ชุ่มสาย ณ อยุธยา	อนุกรรมการ
๑.๑๙ ผู้แทนบริษัท ทศท. คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน)	อนุกรรมการ
๑.๒๐ ผู้แทนการสื่อสารแห่งประเทศไทย	อนุกรรมการ
๑.๒๑ ผู้แทนสมาพันธ์นักศึกษาเก่าสถาบัน พระจอมเกล้าทั้ง ๓ แห่ง	อนุกรรมการ
๑.๒๒ อนุกรรมการและเลขานุการคณะอนุกรรมการ ฝ่ายประชาสัมพันธ์	อนุกรรมการ
๑.๒๓ รองอธิบดีกรมศิลปากร ตามที่อธิบดีกรมศิลปากรมอบหมาย	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑.๒๔ ผู้แทนสำนักสถาปัตยกรรมและทัศนศิลป์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๒๕ ผู้แทนสำนักโบราณคดี	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๒๖ ผู้แทนสำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๒. อำนาจหน้าที่

- ๒.๑ ก่อสร้าง ปรับปรุงและอนุรักษ์อาคารสถานที่เพื่อเป็นอนุสรณ์
 - ๒.๒ จัดทำเหรียญกษาปณ์ที่ระลึกและเหรียญที่ระลึก
 - ๒.๓ จัดทำบัตรโทรศัพท์และดวงตราไปรษณียากร
 - ๒.๔ เสนอวงเงินงบประมาณการดำเนินงานต่อคณะกรรมการอำนวยการฯ
 - ๒.๕ รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการอำนวยการฯ ทราบเป็นระยะๆ
 - ๒.๖ ให้มีอำนาจแต่งตั้งคณะทำงานเพื่อช่วยเหลือในการปฏิบัติงานได้ตามความจำเป็น
 - ๒.๗ ดำเนินการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
- ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๖

พันตำรวจโท

(ทักษิณ ชินวัตร)

นายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี

แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

คำสั่งคณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี
แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗
ที่ ๔/๒๕๔๖

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์

ด้วยคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๔๖ เห็นชอบการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗ เป็นโครงการเฉลิมฉลองของรัฐบาล และแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อยบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ อาศัยอำนาจตามมติคณะรัฐมนตรีประกอบกับมติที่ประชุมคณะกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี ฯ ครั้งที่ ๑/๒๕๔๖ เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๖ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

๑. องค์ประกอบ

๑.๑	รองนายกรัฐมนตรี (นายวิษณุ เครืองาม)	ประธานอนุกรรมการ
๑.๒	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	รองประธานอนุกรรมการ
๑.๓	ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการ
๑.๔	ปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	อนุกรรมการ
๑.๕	อธิบดีกรมสารนิเทศ	อนุกรรมการ
๑.๖	อธิบดีกรมศิลปากร	อนุกรรมการ
๑.๗	ปลัดกรุงเทพมหานคร	อนุกรรมการ
๑.๘	เจ้ากรมกิจการพลเรือน กองทัพบก	อนุกรรมการ
๑.๙	ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย	อนุกรรมการ
๑.๑๐	ผู้อำนวยการสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ	อนุกรรมการ
๑.๑๑	ผู้อำนวยการสำนักบริหารกลาง สำนักงานปลัด กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	อนุกรรมการ

๑.๑๒	ผู้อำนวยการกองข่าว สำนักราชเลขาธิการ	อนุกรรมการ
๑.๑๓	หัวหน้ากลุ่มงานกิจการพิเศษ สำนักงานปลัด สำนักนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการ
๑.๑๔	ผู้อำนวยการองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๑๕	ผู้ว่าการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๑๖	ประธานโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทย หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๑๗	ผู้อำนวยการสถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง ๓ อ.ส.ม.ท. หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๑๘	ผู้อำนวยการสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง ๕ หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๑๙	ผู้อำนวยการสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง ๗ หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๒๐	ผู้อำนวยการสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง ๙ อ.ส.ม.ท.	อนุกรรมการ
๑.๒๑	ผู้อำนวยการสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง ๑๑ หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๒๒	ผู้อำนวยการสถานีโทรทัศน์ไอทีวี หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๒๓	ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๒๔	ผู้อำนวยการสถานีวิทยุ อ.ส.ม.ท. หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๒๕	นายกสมาคมนักวิทยุและโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๒๖	นายกสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๒๗	นายกสมาคมผู้สื่อข่าวต่างประเทศแห่งประเทศไทย หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๒๘	นายกสมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๒๙	นายกสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๓๐	นายกสมาคมนักประชาสัมพันธ์แห่งประเทศไทย หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๓๑	นายกสมาคมถ่ายภาพในพระบรมราชูปถัมภ์ หรือผู้แทน	อนุกรรมการ

๑.๓๒	นายกสมาคมช่างภาพสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย
หรือผู้แทน	อนุกรรมการ
๑.๓๓	อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์	อนุกรรมการและเลขาธิการ
๑.๓๔	ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาการประชาสัมพันธ์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขาธิการ
๑.๓๕	ผู้แทนกรมประชาสัมพันธ์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขาธิการ
๑.๓๖	ผู้แทนสำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์
และเทคโนโลยี	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขาธิการ

๒. อำนาจหน้าที่

๒.๑ วางแผนและดำเนินการประชาสัมพันธ์การจัดงานเฉลิมฉลองให้ประชาชนได้รับทราบอย่างกว้างขวาง

๒.๒ เชิญชวนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเฉลิมฉลอง เพื่อเป็นการน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ และแสดงออกซึ่งความจงรักภักดี รวมทั้งยึดมั่นในสถาบันพระมหากษัตริย์

๒.๓ ประชาสัมพันธ์เชิญชวนและประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนให้ดำเนินการและสนับสนุนโครงการและกิจกรรมเฉลิมฉลอง

๒.๔ กำกับ ดูแลและอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานแก่สื่อมวลชน

๒.๕ ประสานงานกับคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อดำเนินงานให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและสอดคล้องกัน

๒.๖ เสนอวงเงินงบประมาณการดำเนินงานต่อคณะกรรมการอำนวยการฯ

๒.๗ รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการอำนวยการฯ ทราบเป็นระยะๆ

๒.๘ แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานได้ตามความจำเป็น

๒.๙ ดำเนินการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๖

พันตำรวจโท

(ทักษิณ ชินวัตร)

นายกรัฐมนตรี

ประธานกรรมการอำนวยการจัดงานสมโภช ๒๐๐ ปี

แห่งการพระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๖

**คำสั่งคณะกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก
ที่ ๑/๒๕๕๗
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการกลั่นกรองการจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก**

โดยมติที่ประชุมคณะกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก ครั้งที่ ๑/๒๕๕๗ เมื่อวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เห็นสมควรแต่งตั้งคณะกรรมการกลั่นกรองการจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก งานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ ดังนี้

๑. องค์ประกอบ

๑.๑ พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี	ประธานคณะกรรมการ
๑.๒ นายสด แดงเอียด	คณะกรรมการ
๑.๓ นายทองต่อ กล้วยไม้ ณ ออยุธยา	คณะกรรมการ
๑.๔ นางสาวไหม จบกมลศึก	คณะกรรมการ
๑.๕ เลขาธิการราชบัณฑิตยสถาน	คณะกรรมการ
๑.๖ ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดแห่งชาติ	คณะกรรมการ
๑.๗ ผู้อำนวยการสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ	คณะกรรมการ
๑.๘ ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์	คณะกรรมการ
๑.๙ นายอร่าม สวัสดิวิชัย	คณะกรรมการ
๑.๑๐ นางสาววีณา ไรจนราธา	คณะกรรมการและเลขานุการ
๑.๑๑ นางนุชนารถ กิจงาม	คณะกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๑๒ นางสาววัฒนา อุณหทรัพย์	คณะกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๒. หน้าที่

- ๒.๑ พิจารณากลับกรองการจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนเสนอเข้าร่วมงานเฉลิมพระเกียรติ รวมทั้งให้ความเห็นและข้อเสนอแนะต่อคณะกรรมการฯ
- ๒.๒ รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการฯ ทราบ
- ๒.๓ ดำเนินการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๗

(นายอรรักษ์ จูริมาศ)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม
ประธานอนุกรรมการฝ่ายจัดทำหนังสือที่ระลึก